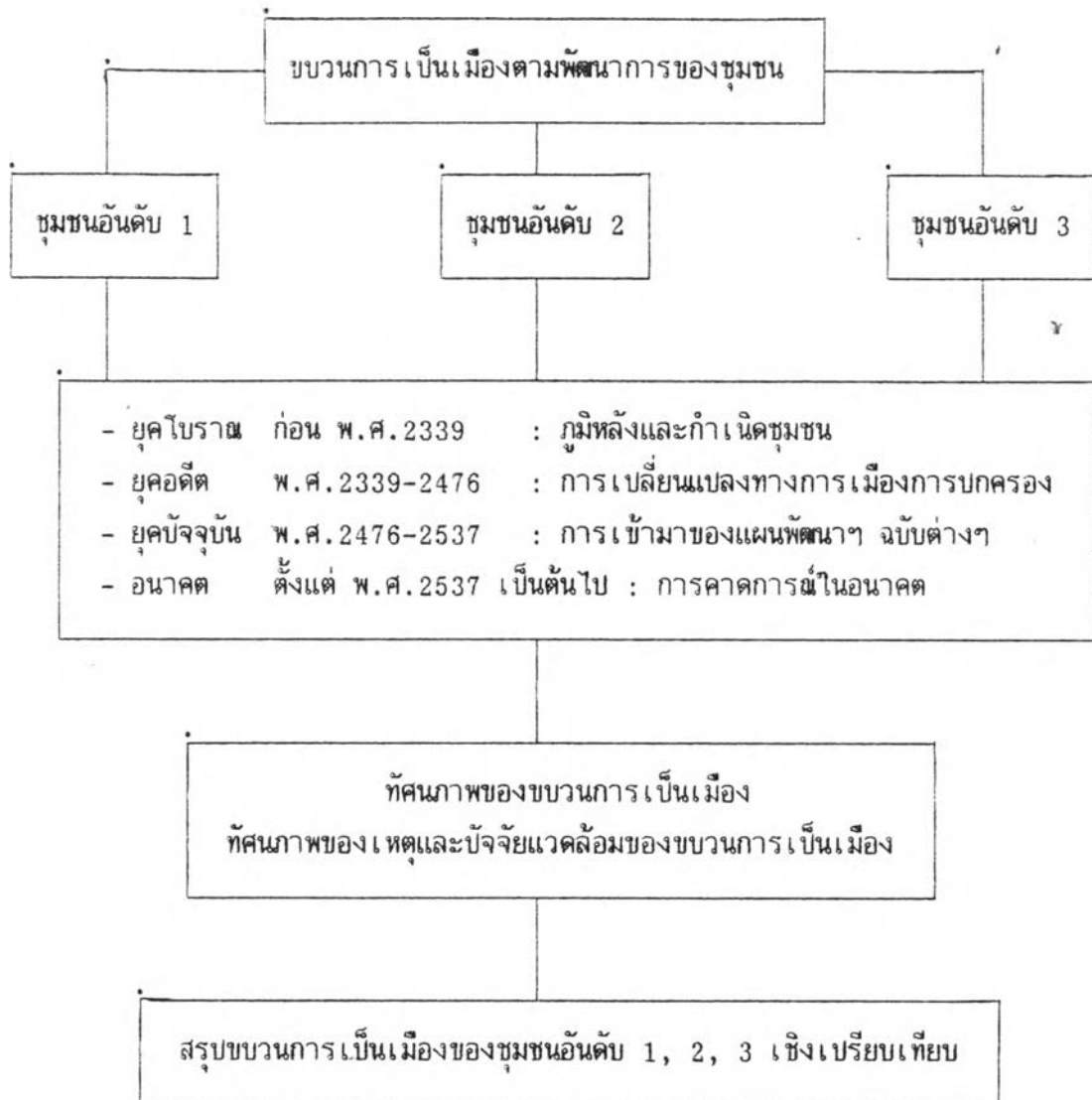

5 การศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่
เพื่อความเข้าใจด้านทัศนภาพ เหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

-
- 1 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนสันกำแพง _____
 - 2 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนจอมทอง _____
 - 3 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนอมก๋อย _____

แผนภูมิที่ 5.1

Flow chart แสดงกรอบการศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่

คำชี้แจงจาก Flow Chart

การศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก ในกรณีศึกษา เพื่อการลำดับความเข้าใจถึงความเป็นชุมชนยุคโบราณ, อดีต, ปัจจุบัน ที่ต่อเนื่องถึงแนวโน้มในอนาคต โดยสามารถบอกทัศนภาพ เหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมืองได้ตามพัฒนาการ จากรากเหง้าความเป็นมา สู่ภาวะปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างแนวความคิดของแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเมืองขนาดเล็ก ที่ต้องศึกษาในรายละเอียดของบทต่อไป

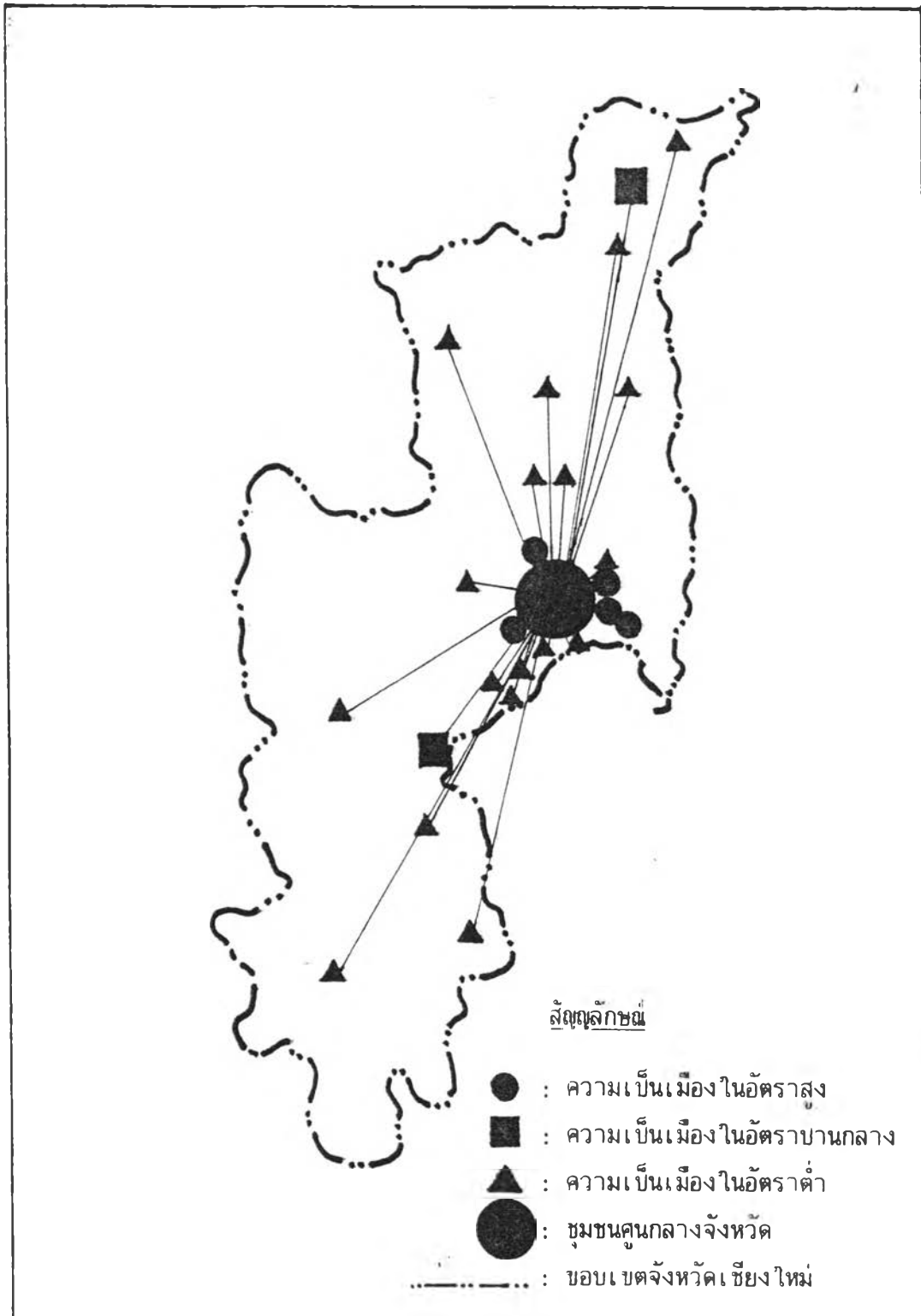
บทที่ 5

ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชน กรณีชุมชนสันกำแพง จอมทอง และอมก๋อย

ชุมชนเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยชุมชนเมืองขนาดเล็กทั้งหมด 25 ชุมชน ที่มีขบวนการและระดับของความเป็นเมืองในอัตราที่แตกต่างกัน จากการศึกษาถึงระบบชุมชนของเมือง เชียงใหม่ในรูปลักษณะการเป็นชุมชนศูนย์กลางระดับจังหวัด ศูนย์กลางรอง และชุมชนศูนย์กลางชนบท สามารถจำแนกความต่างระดับของชุมชนตามภาวะของความเป็นเมือง ได้ดังนี้

1. ชุมชนที่มีความเป็นเมืองในอัตราสูง อันเนื่องมาจากความเป็นชุมชนศูนย์กลางของจังหวัด อันได้แก่ ชุมชนเมืองนครเชียงใหม่ และความเป็นเมืองอันเนื่องมาจากการกำหนดบทบาทเพื่อรองรับความเจริญเติบโตของเมือง และรองรับการกระจายตัวของประชากรจากชุมชนเมืองนครเชียงใหม่สู่พื้นที่รอบนอก เพื่อแบ่งเบาภาระการเป็นชุมชนศูนย์กลางของจังหวัด ได้แก่ ชุมชนในเขตปริมณฑลของเมืองเชียงใหม่ คือ ชุมชนสันกำแพง ชุมชนแม่ริม ชุมชนหางดง ชุมชนตันเปา และชุมชนสันทราย เป็นต้น
2. ชุมชนที่มีความเป็นเมืองในอัตรานกลาง อันเนื่องมาจากการเป็นชุมชนศูนย์กลางรองของจังหวัด มีความสำคัญรองลงมาจากชุมชนศูนย์กลางของจังหวัด ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางระดับท้องถิ่นของจังหวัดชุมชนเหล่านี้จะรับความเจริญจากชุมชนศูนย์กลางของจังหวัดมาไว้เพื่อบริการชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่รายรอบ และส่วนหนึ่งเพื่อบริการชุมชนของตนเอง ฉะนั้น ความเจริญด้านต่าง ๆ ที่รับเข้ามาในรูปของความเป็นเมือง จึงมักถูกจำกัดลงอยู่ที่ความต้องการของชุมชนเดียว และชุมชนบริวารรายรอบ ชุมชนเหล่านี้ได้แก่ ชุมชนเวียงฝาง อำเภอฝาง ชุมชนบ้านหลวง อำเภอจอมทอง
3. ชุมชนที่มีความเป็นเมืองในอัตราที่ต่ำ อันเนื่องมาจากการเป็นชุมชนศูนย์กลางชนบท (ระดับอำเภอ) มีหน้าที่ให้บริการแก่พื้นที่ชนบทโดยรอบ และชุมชนของตน อัตราของความเป็นเมืองจะต่ำ แต่บางชุมชนจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปเนื่องจากที่ตั้ง ได้แก่ ชุมชนแม่ฮ้อย เชียงดาว เวียงพร้าว สันมหาพน แกนพัฒนา สะเมิง แม่แจ่ม หนองตองพัฒนา บ้านกลาง บ้านกาด ท่าข้าม

ข้าม ยุหว่า อมก้อย ท่าเดื่อ เวียงแหง และปางดำ เป็นต้น ยกเว้นชุมชนศูนย์กลางชนบทที่อยู่ในเขต
ปริมณฑล ชุมชนดังกล่าวข้างต้นนั้นส่วนใหญ่แล้วจะต้องเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตทรกั้นคาร ห่างไกลชุมชน
เมืองศูนย์กลางจังหวัด มีอัตราการพึ่งตัวเองสูง ความเป็นเมืองเดินทางเข้าไปได้ยากและช้า
เนื่องจากความไม่สะดวกในการเดินทาง และการยอมรับความเป็นเมืองของกลุ่มคนเป็นไปได้ช้า
เพราะความเหนียวแน่นในค่านิยมของวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม ส่วนบางชุมชนอาจแสดงออกถึง
ความเป็นเมืองได้ดีกว่า แต่ยังคงอยู่ในอัตราที่ต่ำ

แผนที่ 5.1 แสดงอัตราความเป็นเมืองชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ.เชียงใหม่ โดยพิจารณาความเป็นเมืองสูง-กลาง-ต่ำ จากลำดับชุมชนศูนย์กลางของจังหวัด

ในการศึกษาเรื่องขบวนการเป็นเมืองของชุมชนนั้น เป็นพื้นฐานสำคัญที่ต้องรู้และเข้าใจถึงความเป็นมาของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อการชี้แจงคุณค่าของชุมชนในอดีตที่มีความสำคัญสืบเนื่องมาถึงปัจจุบันให้สามารถจำแนกคุณค่าของชุมชนในสาขาแวดล้อมด้านต่าง ๆ ได้อย่างลำดับขั้นตอนและสามารถลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทั้งหมด 4 ยุคสมัย คือ 1) ชุมชนยุคโบราณก่อน พ.ศ. 2339 2) ชุมชนยุคอดีตช่วง พ.ศ. 2339-2476 3) ชุมชนยุคปัจจุบันหรือชุมชนสมัยใหม่ช่วง พ.ศ. 2476-2537 และ 4. ชุมชนในอนาคตกล่าวคือ

1. ชุมชนยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. 2339) เป็นการศึกษาถึงภูมิหลังของชุมชนโบราณ การกำเนิดชุมชน แรกเริ่มการตั้งถิ่นฐาน ตลอดจนความสำคัญของชุมชนที่มีความเป็นมาในแต่โบราณ

2. ชุมชนยุคอดีต (พ.ศ. 2339-2476) ศึกษาถึงความเป็นหลักแหล่งของชุมชน การเกาะกลุ่มและขยายตัวเป็นชุมชนที่โตขึ้น จนกระทั่งการมีศูนย์กลางการปกครองในระดับหัวเมืองแขวง หรืออำเภอ ซึ่งประกอบด้วยช่วงสมัยที่สำคัญดังนี้

- ชุมชนช่วงแรกการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2339-2427)
- ช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2427-2442)
- ช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล (พ.ศ. 2442-2476)

3. ชุมชนยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2476-2537) ศึกษาถึงการขยายตัวของชุมชน การสะสมความเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ การเข้ามาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 ประกอบด้วยช่วงสมัยที่สำคัญดังนี้

- ช่วงก่อนมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ. 2476-2504)
- ช่วงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 (พ.ศ. 2504-2537)

4. ชุมชนในอนาคต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป) ศึกษาถึงแนวโน้มการเป็นชุมชนเมืองในอนาคต ตลอดจนแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนทางด้านกายภาพ

ยุคสมัย	ยุคโบราณ						ยุคอดีต 137 ปี			ยุคปัจจุบัน ๑7 ปี		อนาคต	
	1304	1339	1984	2300	2339	2150	2400	2450	247๐	2500	2537		2550
พ.ศ.													
เมืองเชียงใหม่	สร้างเมือง	สร้างเมือง	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่	เมืองเชียงใหม่
ชุมชน	ชุมชนโบราณ						ชุมชนโบราณ			ชุมชนโบราณ		ชุมชนโบราณ	
ขอบเขตการปกครอง	ขอบเขตการปกครอง						ขอบเขตการปกครอง			ขอบเขตการปกครอง		ขอบเขตการปกครอง	
รูปแบบเมือง	รูปแบบเมือง						รูปแบบเมือง			รูปแบบเมือง		รูปแบบเมือง	
เส้นกรงฟ้า	เส้นกรงฟ้า						เส้นกรงฟ้า			เส้นกรงฟ้า		เส้นกรงฟ้า	
แผนผังวัดโบราณ	แผนผังวัดโบราณ						แผนผังวัดโบราณ			แผนผังวัดโบราณ		แผนผังวัดโบราณ	
กำแพงเมือง	กำแพงเมือง						กำแพงเมือง			กำแพงเมือง		กำแพงเมือง	
ประตูเมือง	ประตูเมือง						ประตูเมือง			ประตูเมือง		ประตูเมือง	
คูเมือง	คูเมือง						คูเมือง			คูเมือง		คูเมือง	

แผนผังวิถี

5.2

แสดงการเปลี่ยนแปลงของเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่เริ่มเป็นเมืองชุมชน 3 ปีแรก

- : จุดศูนย์กลางชุมชนโบราณ (วัด)
- : จุดศูนย์กลางการปกครอง
- : ขอบเขตเมืองโบราณ
- : ขอบเขตเมืองปัจจุบัน
- : แนวเส้นเมืองโบราณ
- : เส้นทางการสัญจร
- : ฝั่งจัดวางผังเมืองโบราณ
- : ทิศทางลมหรือสายน้ำ

5 การศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่ เพื่อ
ความเข้าใจด้านทัศนภาพ เหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

1 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนล้นกำแพง _____

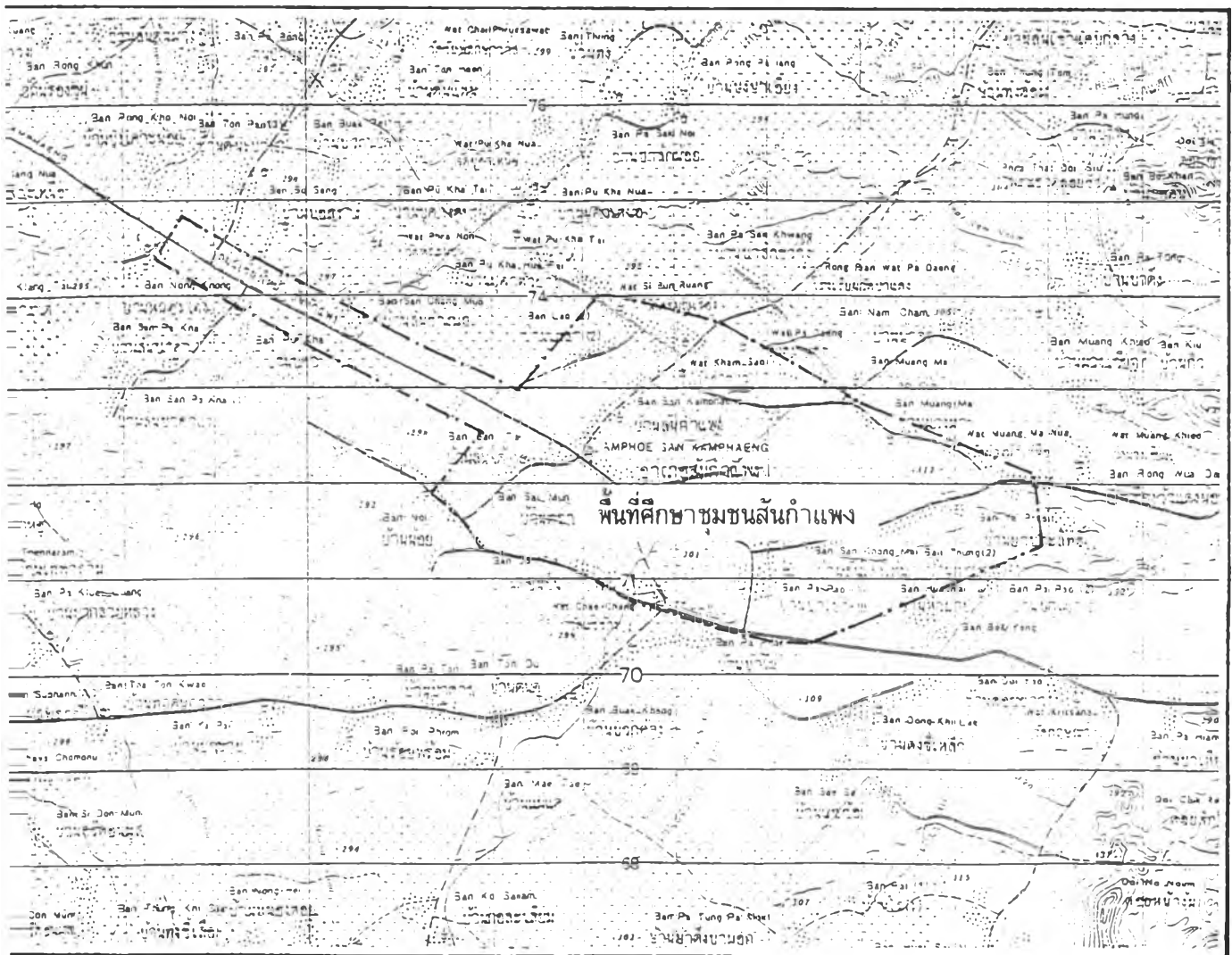
ชุมชนยุคโบราณ, อดีต, ปัจจุบัน และอนาคต _____

ความเป็นเมืองอันดับ 1 สันกำแพง

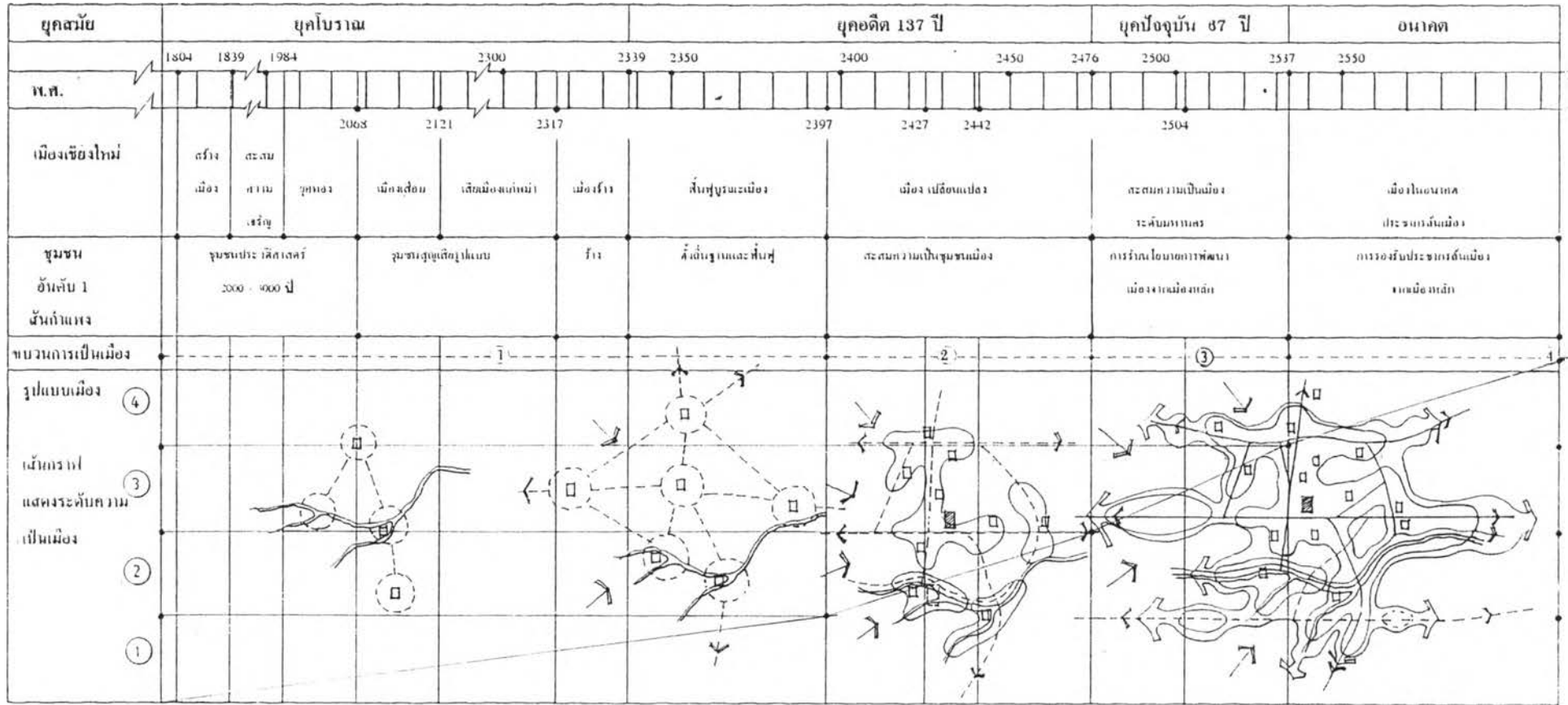
1. ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนสันกำแพง

1.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาขบวนการเป็นเมืองของชุมชนสันกำแพง ศึกษาภายในพื้นที่เขต
 สุขาภิบาล ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลสันกำแพง ตำบลทรายมูล และตำบลแช่ช้าง
 พื้นที่ 11.714 ตารางกิโลเมตร รวมกับพื้นที่เกี่ยวเนื่องสองฟากถนนทางหลวงหมายเลข 1006
 เชียงใหม่-สันกำแพง ตลอดเส้นทาง จากศูนย์กลางชุมชนสันกำแพงเป็นจุดเริ่มต้นถึงบ้านบ่อสร้าง

แผนที่ 5.2 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เชียงใหม่

ภาพแสดงวิวัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่เริ่มแรกเป็นเมืองชุมชนจนถึงปัจจุบัน

แผนผังวิถี

5.3 วิถีชุมชน

- จุดแสดงชุมชนหรือพื้นที่เดิม
- จุดแสดงชุมชนเมืองหลวง
- เส้นขอบเขตชุมชนหรือเมืองเก่า
- เส้นขอบเขตชุมชนใหม่

- เส้นเชื่อมที่ถาวร
- เส้นทางการสัญจร
- ปังจุดแสดงของชุมชนการเป็นเมือง
- ที่ศตวรรษแรกขุดขุดชุมชน
- เส้นทางการรวมชาติ

1.2 รายละเอียดการเป็นชุมชนเมือง ตามพัฒนาการของชุมชน

ลำดับขั้นตอนของขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชน 4 ยุคสมัย ดังนี้

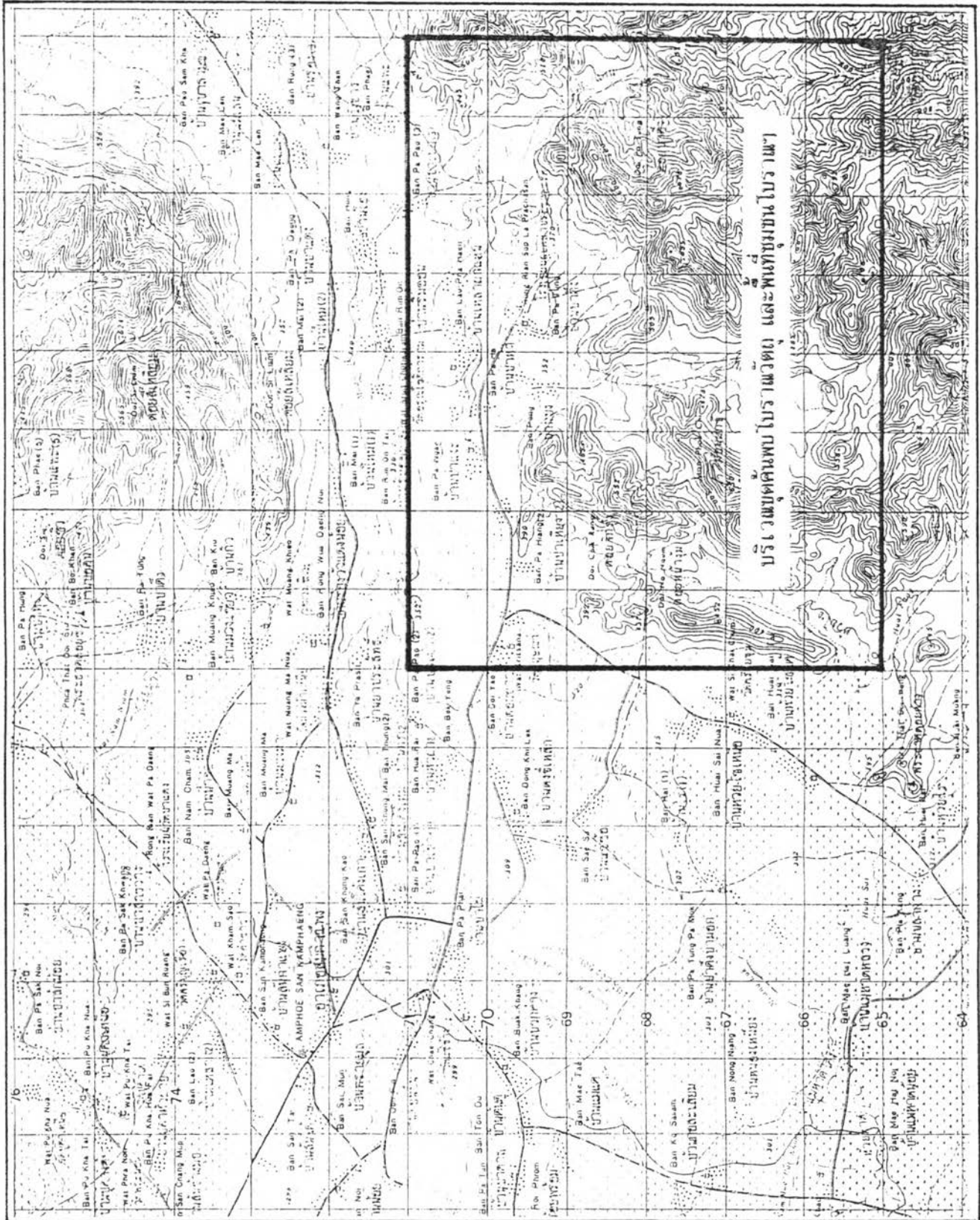
- 1) ชุมชนยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. 2339) เป็นยุคแห่งการสืบค้นถึงภูมิหลังของชุมชนสมัยประวัติศาสตร์ จนถึงการปรากฏหลักฐานของกลุ่มคนเป็นชุมชนเมื่อครั้งมีการสร้างวัด เชียงแสน
- 2) ชุมชนยุคอดีต (พ.ศ. 2339-2476) จากช่วงแรกของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ การอพยพผู้คนมาตั้งถิ่นฐานเพื่อสร้างฐานะความมั่นคง การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน การจัดการปกครองมณฑลพายัพ การยกเลิกเมืองประเทศราชเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นจังหวัด
- 3) ชุมชนยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2476-2537) จากระบบการปกครองแบบปัจจุบัน เข้าสู่นโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 การกำหนดให้ชุมชนสันกำแพงเป็นชุมชนในเขตปริมณฑล ตามแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ การมีบทบาทพิเศษทางด้านความเป็นชุมชนศูนย์กลางบริการอุตสาหกรรมเฉพาะด้าน และการท่องเที่ยว
- 4) ชุมชนในอนาคต (นับตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป) การมองภาพพจน์ในอนาคตของชุมชนทางด้านกายภาพและจิตใจ

1.2.1 ชุมชนยุคโบราณก่อน พ.ศ. 2339

1) ภูมิหลังของชุมชน ชุมชนสันกำแพงได้ถูกจัดให้เป็นชุมชนโบราณสมัยประวัติศาสตร์ (HISTORIC PERIOD) ในช่วงยุคหินใหม่ (NEW STONE AGE) โดยหลักฐานการสำรวจของเจ้าหน้าที่โครงการโบราณคดีประเทศไทย (ภาคเหนือ) กรมศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2527 ได้พบหลักฐานเครื่องมือเครื่องใช้ อาวุธ ของมนุษย์โบราณ อาทิ ขวานหินขัด เครื่องปั้นดินเผา อาวุธที่ทำจากกระดูกสัตว์ ฯลฯ เป็นจำนวนมาก ๗ บริเวณใกล้ ๆ กับวัดเชียงแสน (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) ซึ่งจากหลักฐานดังกล่าวเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ของมนุษย์โบราณก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ เมื่อประมาณ 2500-3000 ปีมาแล้ว เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าชุมชนสันกำแพงเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ควรค่าแก่การศึกษา และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานยิ่ง แต่น่าเสียดายว่าไม่ปรากฏมีหลักฐานอื่นใดที่ให้สืบสาวเรื่องราวได้อีก นอกจากการบอกเล่าของผู้สืบทอดกันมา และการสันนิษฐานจากหลักฐานบางอย่างเท่านั้น

หลักฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เครื่องถ้วยสังคัม ซึ่งที่รู้จักทั่วไปเมื่อนายไกรศรี นิรมานเหมินทร์ ทำการสำรวจแหล่งเตาเผาในเขตตำบลอนไต้ พ.ศ.2495 และเขียนเรื่องราว เสนอกรมศิลปากร จังหวัดสุโขทัย เมื่อ พ.ศ.2503 จนกระทั่ง พ.ศ.2513-2515 กรมศิลปากร จึงได้ทำการสำรวจและขุดค้นแหล่งเตาเผาหลายแห่ง พร้อมกับพิมพ์หนังสือชื่อ "เครื่องถ้วย และเตาเผาสังคัม" ออกเผยแพร่ ในปี พ.ศ.2515

ปี พ.ศ.2527-28 เจ้าหน้าที่โครงการโบราณคดีประเทศไทยภาคเหนือ กองโบราณคดี กรมศิลปากร ได้สำรวจเพิ่มเติม 5 แหล่ง พบกลุ่มเตาเผาที่มีอยู่ทั่วไปบริเวณหุบที่ราบลุ่มน้ำแม่อน, แม่ผาแทน, ห้วยลาน ตำบลอนไต้ เช่น กลุ่มเตาป่าตึง บริเวณหมู่บ้านป่าตึง และวัดป่าตึงปัจจุบัน, เตาวัดเชียงแสน, เตาทอง, เตาแดงคำ, เตาตันใจ, เตาห้วยบวกป็น, เตาห้วยปู่แหลม, เตา คอยโทน, เตาจำป่าบอน, เตาตันแทน ฯลฯ ลักษณะที่พบเป็นเตาแบบระบายความร้อนผ่าน (Cross-draft) โครงสร้างดินเหนียว ผลิตเครื่องใช้ประเภทไห, ชาม, จาน, ถ้วย, ตะเกียง, ผางประทีบ, แจกัน, ตัวหมากรุก, รูปสัตว์, พระพุทธรูป ฯลฯ ผลผลิตส่วนใหญ่จะเคลือบ สีเขียว, สีเขียวอ่อน, สีน้ำตาล เป็นต้น เครื่องใช้ประเภทจานมีลวดลายเขียนสีคำเป็นรูปปลา พรหมพฤกษาต่างๆ และภาชนะที่ไม่เคลือบ และเอกลักษณ์ที่สำคัญ คือชามเขียนลายปลาสองตัว และไหเคลือบสีน้ำตาล เครื่องใช้ดังกล่าวข้างต้นมีอายุอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ 20 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 23

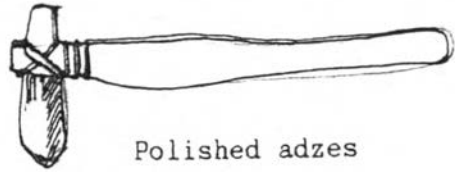

แผนที่ 5.3 แสดงที่ตั้งแหล่งขุดค้นพบโบราณวัตถุ และชุมชนโบราณสมัยประวัติศาสตร์

ภาพที่ 5.1 แสดงวัตถุโบราณที่ขุดค้นพบในเขตอำเภอสันกำแพง

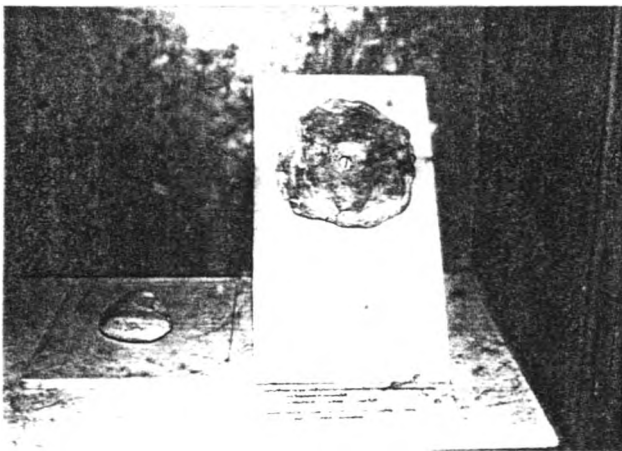
ขวานหินขัด 2 ชนิด
ค.อนนใต้ อายุ 2500-300 ปี

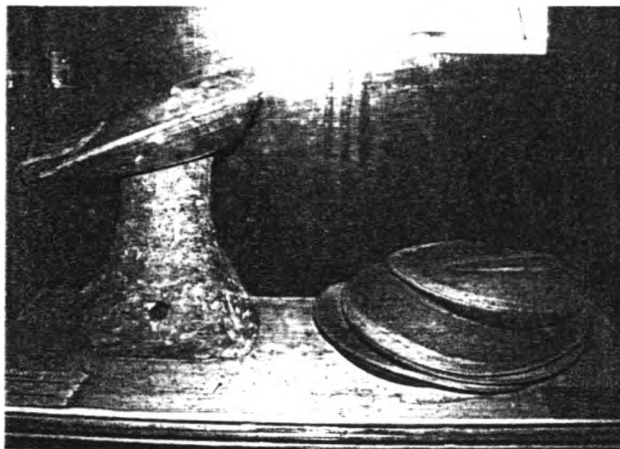
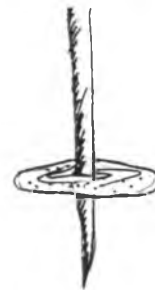
Polished adzes

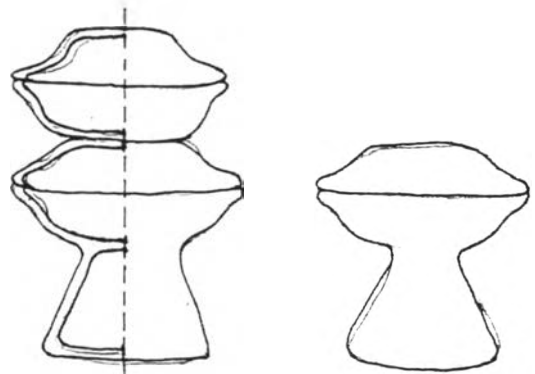
Weight of Digging-stick

แผ่นหินเจาะรู (Stone Mace Head)
ค.อนนใต้ : ใช้ประกอบไม้แหลมในการ
ขุดหลุมปลูกพืช

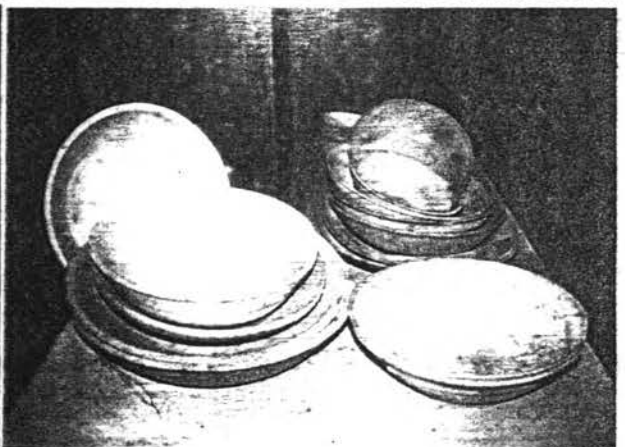
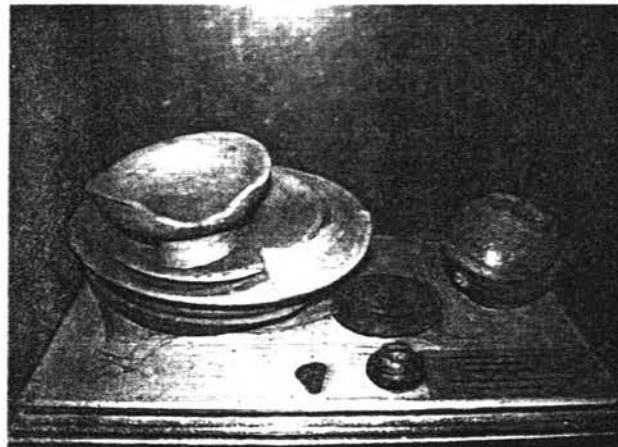
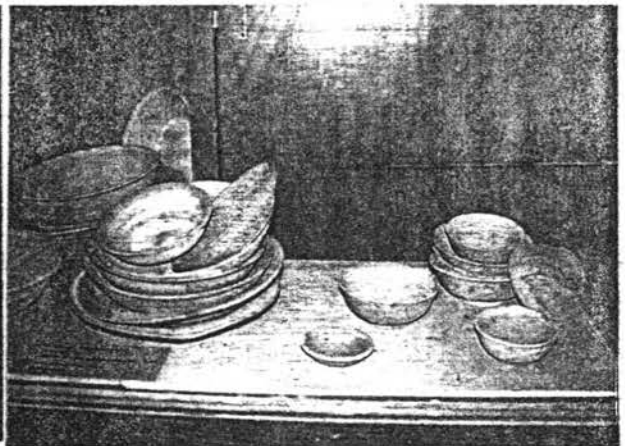
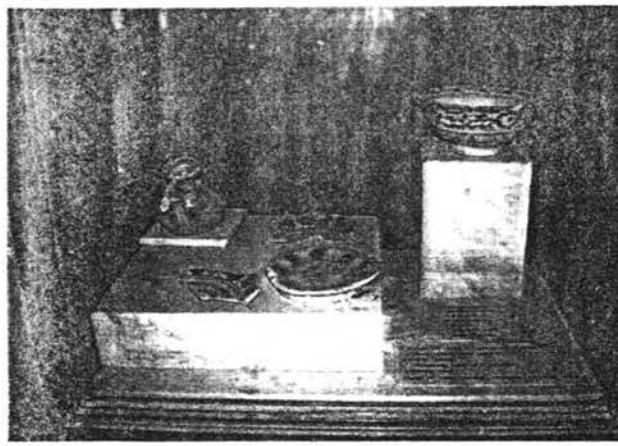
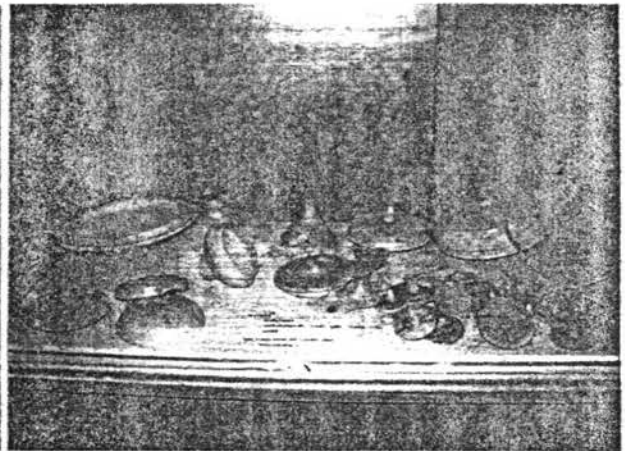
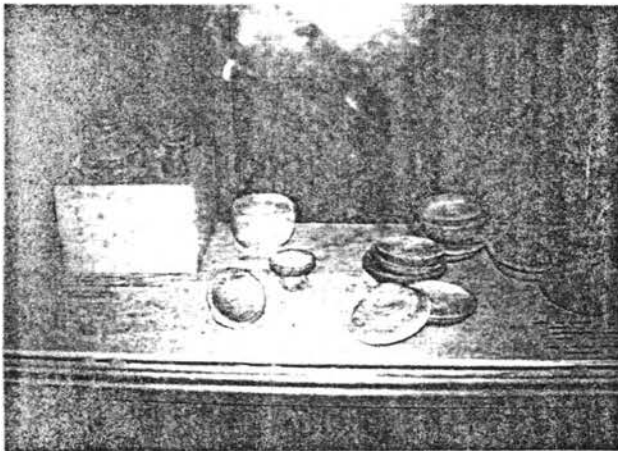

ก่ หรือฐานรองภาชนะ
(Supporter)

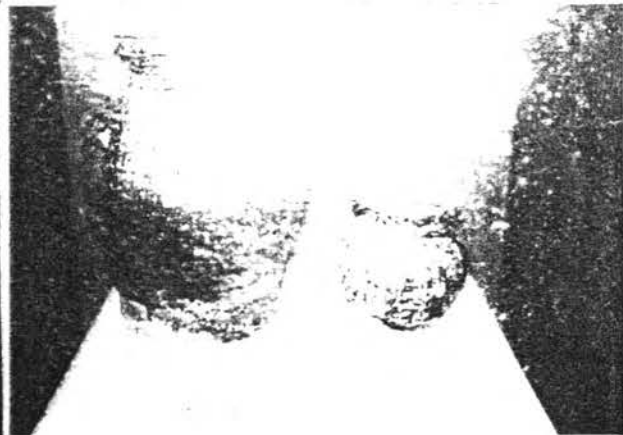
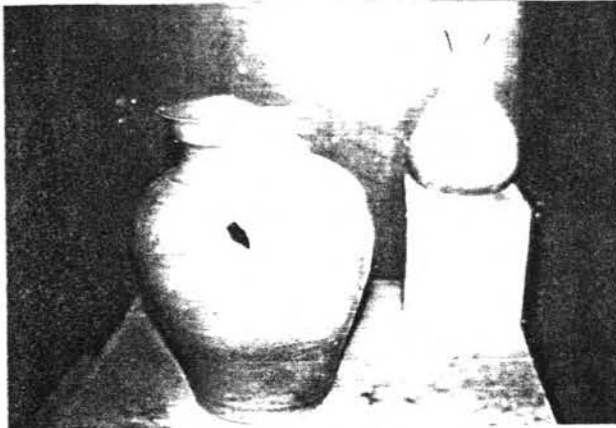
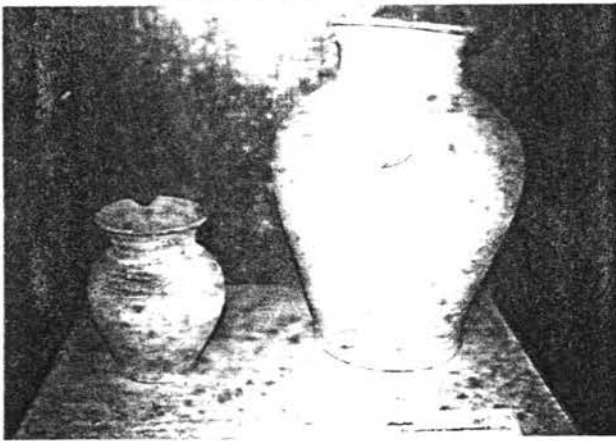
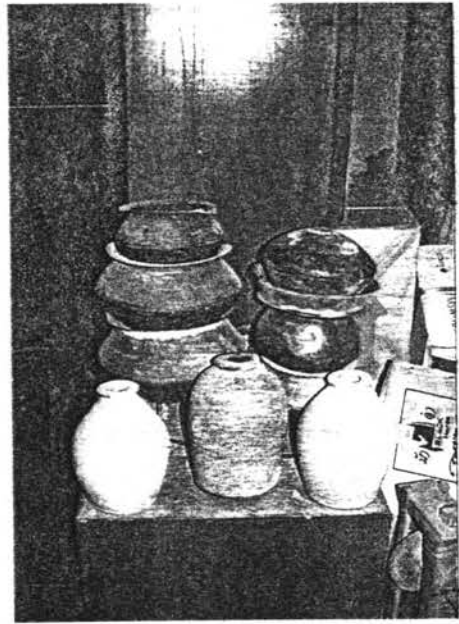
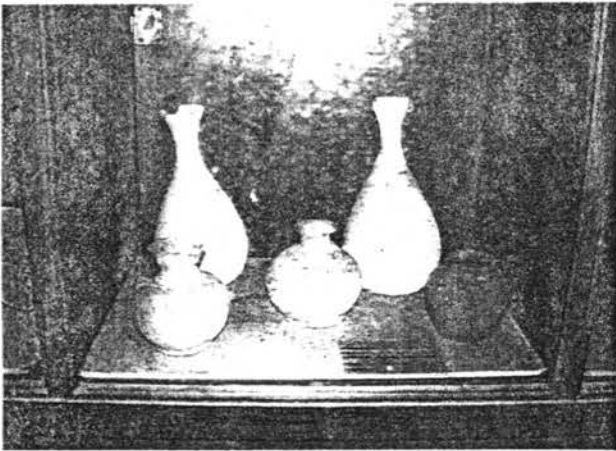
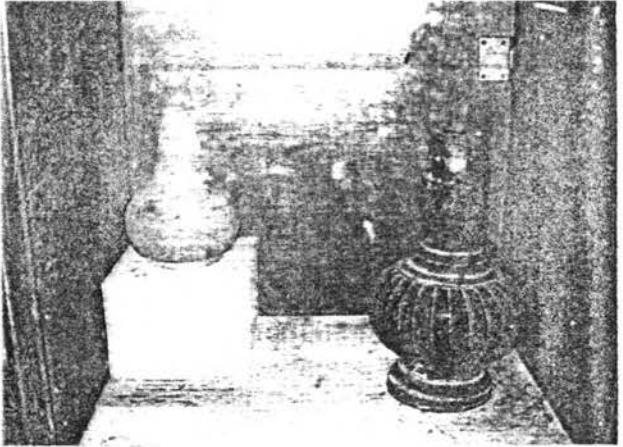
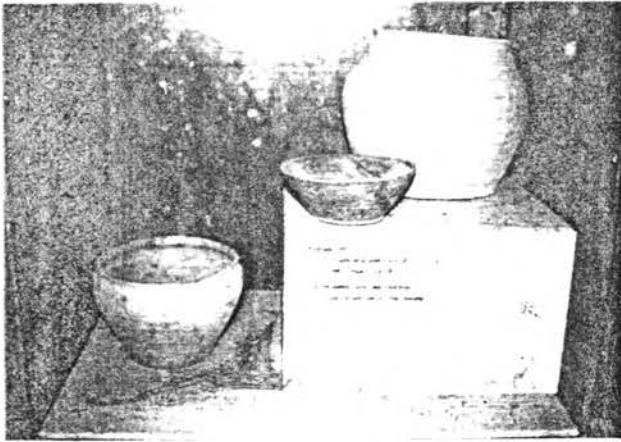
(ต่อ)

ภาชนะประเภทถ้วย, ชาม, จาน, พวงประทีปและตะเกียง

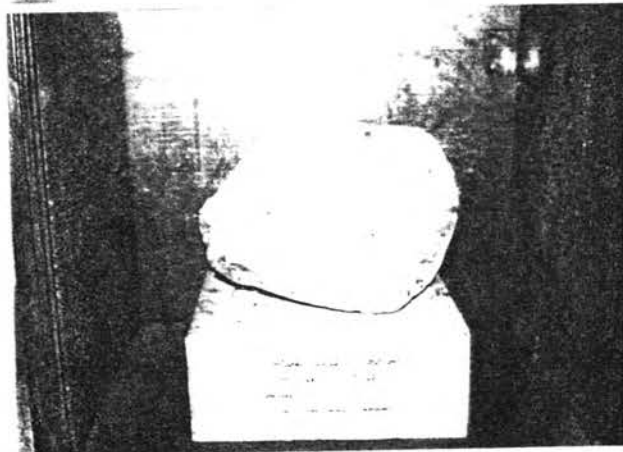
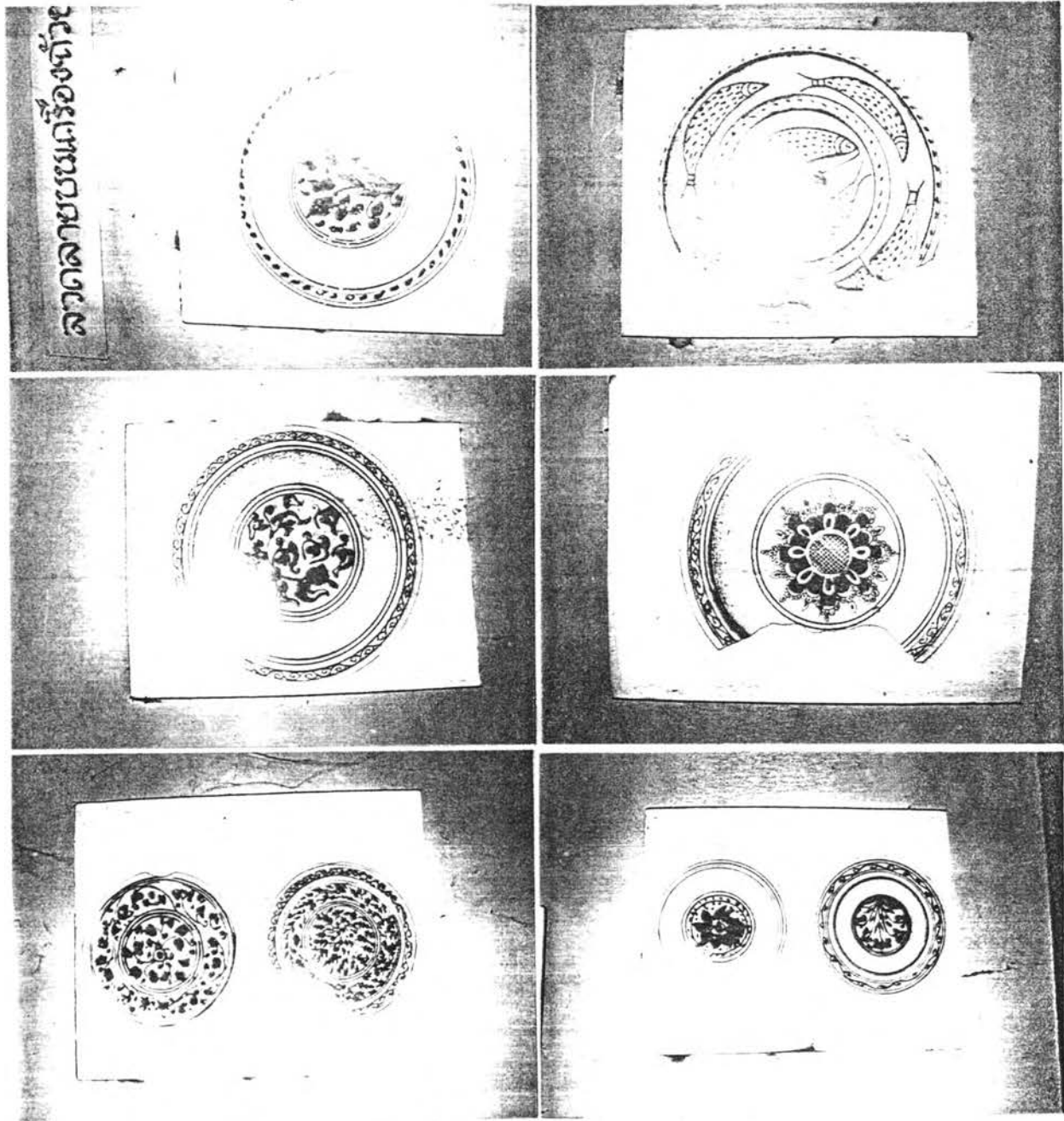
(ต่อ)

ภาชนะประเภทโอ, โท, คนโท และน้ำตัน

(ต่อ)

ลวดลายบนเครื่องถ้วย, ชาม และจาน

หินลับ (Whetstone)

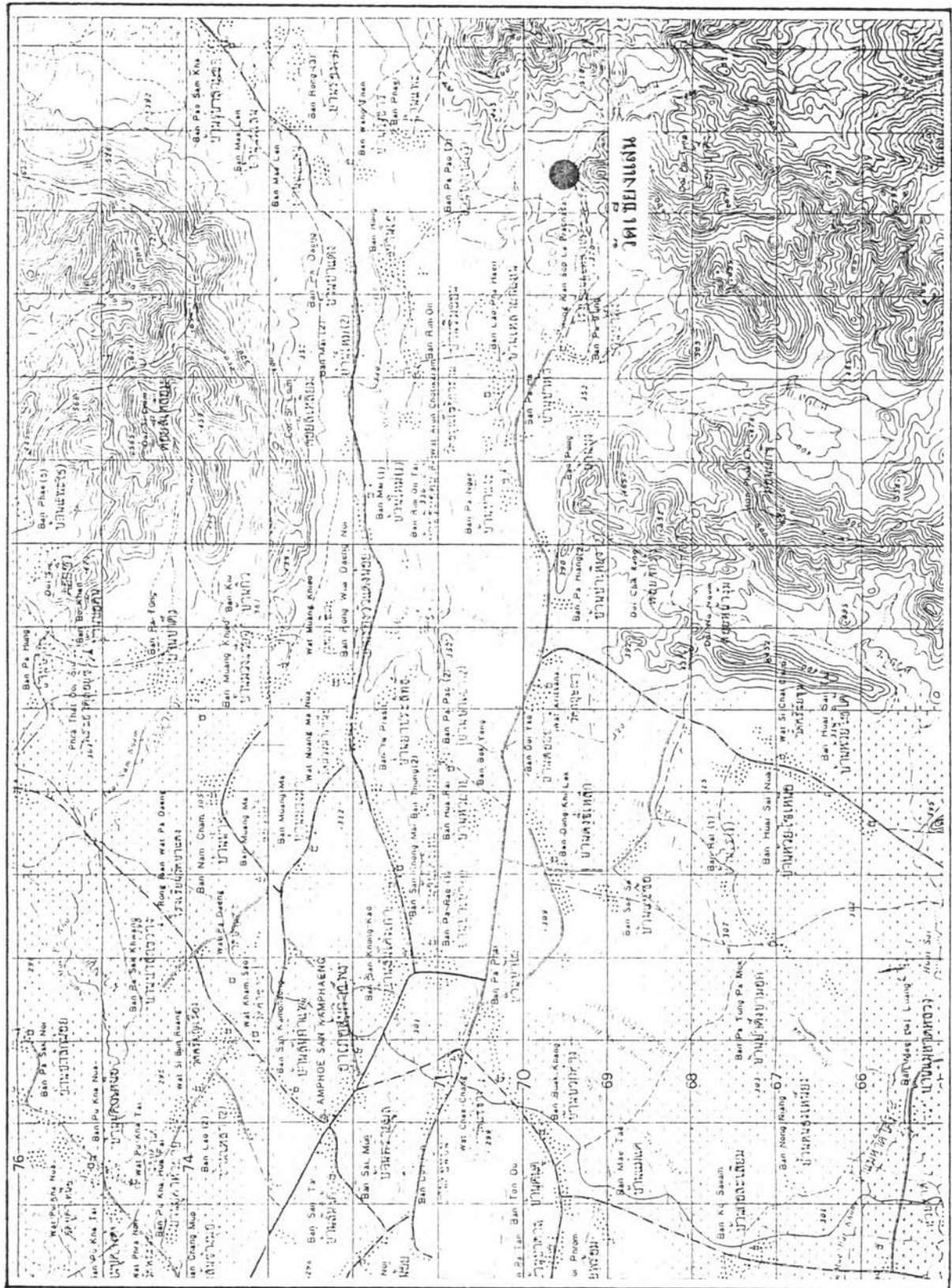
ต.อนนใต้ อายุ 2500-300 ปี

2) การปรากฏหลักฐานของกลุ่มคน (การเป็นชุมชน) จากศิลาจารึกหมื่นดาบเรื่อน ศิลาจารึกหมื่นดาบเรื่อน สูงประมาณ 1.20 เมตร มีข้อความจารึกแบบสุโขทัยจารึกไว้ว่า "เมื่อพระเจ้าศรีภักษ์มั่งกรมมหาจักรพรรดิราชา ได้ขึ้นเสวยราชเป็นกษัตริย์เชียงใหม่ ได้ทรงโปรดฯ ให้ราชมนตรี ชื่อ เจ้าอติชฎาณการสิทธิ์ เป็นหมื่นดาบเรื่อน ในบ่อก สัมภทิสศต (เบสิกสัน) จุลศักราช 850 เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ วันพุธ หมื่นดาบเรื่อนได้มีจิตศรัทธาชักชวนบรรดา ทายกทายิกาทั้งหลาย มาประชุมกันเพื่อสร้างพระวิหาร พระเจดีย์ พระหอไตรปิฎก เมื่อสร้างเสร็จแล้วขนานนามวัดที่สร้างนี้ว่า สาลกัลญาณมหันตารามฝ่ายกษัตริย์เชียงใหม่ ก็พระราชทานที่ดินให้เป็น วิสุงคามาสี หมื่นดาบเรื่อนจึงได้อาราธนาพระมหาเถระ เช่น พระมหาเถรสุนทร วัดหมื่นหาย พระ มหาเถรวชิรโพธิ วัดหมื่นครัน พร้อมทั้งพระภิกษุอื่น ๆ อีก 9 รูป มาเป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้ ในจุลศักราช 853 นอกจากนี้หมื่นดาบเรื่อนได้ซื้อทาสมาถวายเป็นเด็กวัด จำนวน 25 ครัว มีจำนวน 78 คน และได้มีบัญชีค่าก่อสร้างในวัดดังต่อไปนี้ สร้างเจดีย์สิ้นเงิน 14,600 เบี้ย สร้างวิหาร 11,700 เบี้ย ค่าหล่อพระพุทธรูป 5 องค์ 6,000 เบี้ย และถวายเงินอีก 3,000 เบี้ย เพื่อตั้งเป็นมูลนิธิหา ดอกผลใช้จ่าย เป็นค่าจ้างหัน 10 สำหรับ และหมื่นดาบเรื่อนได้สาบแช่งไว้ว่า ถ้าผู้ใดเอาทรัพย์สิน ของวัดดังกล่าวออกไปจากวัดนี้ ขอให้ไฟไหม้ในอบายทั้ง 4 อย่างให้พิน" หมายความว่า ณ บริเวณ ชุมชนสันกำแพง ได้มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนมาก่อน เพราะการสร้างวัด แสดงให้เห็นว่า มีชุมชน เพราะวัดคือ ศูนย์กลางจิตใจของชุมชน ในทุกยุค ทุกสมัย จากศิลาจารึกซึ่งเชื่อว่า จารึกใน จ.ศ. 583 (พ.ศ. 2034) ในรัชกาลพระยอดเชียงราย (ซึ่งอยู่ในช่วงยุคทองของนครเชียงใหม่ ยุคนั้นนิยม ทำนุบำรุงบ้านเมืองด้วยการสร้างวัด) ได้จารึกในขณะสร้างวัด วัดสาลกัลญาณมหันตาราม ปัจจุบัน เป็นวัดร้าง ชาวบ้านเรียกว่า วัดเชียงแสน ซึ่งสันนิษฐานว่า ทาสที่หมื่นดาบเรื่อนได้ซื้อมาถวายเป็น เด็กวัด 25 ครัว มีถิ่นฐานเดิม มาจากเมืองเชียงแสน จึงเรียกวัดนี้ว่า วัดเชียงแสน หรืออีกกรณี หนึ่งคือ บริเวณที่ตั้งวัดเป็นบริเวณที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วย และพื้นที่เดิมของชุมชนเป็นคนมา จากเมืองเชียงแสน ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีวัดใดๆ คงเหลืออยู่ที่วัด นอกจากเจดีย์องค์ใหญ่ ซึ่ง ถูกตัดแปลงแก้ไขเสียใหม่จนไม่ทราบว่ารูปเดิมเป็นอย่างไร แต่วัดนี้ก็ยังคงปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน ณ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง ปัจจุบัน ยังมีพระพุทธรูปบางองค์เหลืออยู่ และถูกอัน ชิดมาไว้ที่วัด ป่าตึง บ้านป่าตึง อำเภอสันกำแพง

นอกจากนี้ ได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ไว้ว่า การที่หมื่นดาบเรื่อนสร้างวัดใหญ่โต อีกทั้งได้ถวาย ทรัพย์สินมีค่าถึง 548,000 เบี้ย นั้นย่อมเป็นการแสดงให้เห็นชัดเจนว่า หมื่นดาบเรื่อนต้องมีฐานะ มั่งคั่ง มีข้าทาสบริวารมาก ได้สร้างวัดใหญ่โตนี้ขึ้นจนเป็นผลสำเร็จ อะไรเป็นสาเหตุที่ทำให้บริวาร ของหมื่นดาบเรื่อนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะด้วยเหตุของความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพทาง

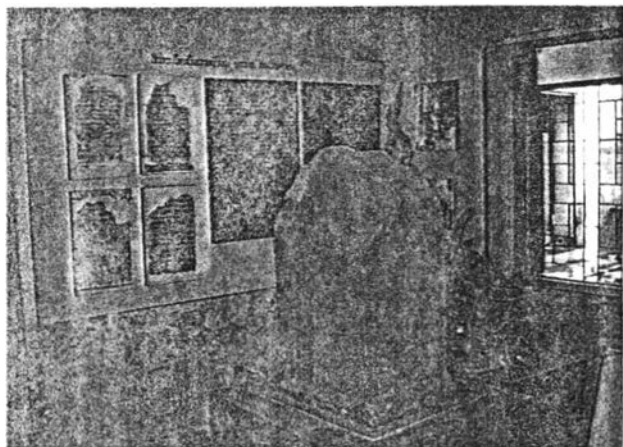
อุตสาหกรรมเครื่องถ้วย หรือด้วยเหตุใดแต่จากหลักฐานจำนวนโคกที่ได้สำรวจมาแล้ว 83 โคก ซึ่งเชื่อว่าเป็นซากของเตาเผาเครื่องถ้วย ที่อยู่กระจัดกระจายไปตามป่าบริเวณใกล้เคียงของวัด เชียงแสนนั้นเอง ก็น่าจะเป็นที่เชื่อได้ว่า ซ่างทาสบริวารคงจะเป็นช่างปั้นถ้วยชาม และการปั้นถ้วยชามเหล่านี้คงมีขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช พระยอดเชียงราย พระเมืองแก้ว จนหมดสิ้นราชวงศ์ เชียงราย ซึ่งเราเรียกว่า " ยุคทองแห่งล้านนาไทย " นั้นเอง

ในศิลาจารึกของหมื่นดาบเรื่อน ได้กล่าวถึง ชาวพู่เลาว่าได้มาร่วมชุมชนกันสร้างวัดขึ้น ชาวพู่เลาเป็นใครอยู่ที่ไหน เป็นการยากที่จะค้นหาหลักฐานให้แน่ชัดได้ แต่วัดศาลกัญญาธมน์หัตถารามนี้ ชาวบ้านปัจจุบันเรียกว่า วัดเชียงแสน ในตำนานเมืองเชียงแสนก็ได้มีการกล่าวถึงพินนา (ตำบล) แห่งหนึ่งซึ่งขึ้นต่อเมืองเชียงแสน ชื่อว่า " พินนาพู่เลา " เป็นไปได้ว่าชาวพู่เลาที่ศิลาจารึกหมื่นดาบเรื่อนกล่าวถึงนั้น คงเป็นตำบลพู่เลามาจากเมืองเชียงแสนนั่นเอง ส่วนบริเวณอื่น ๆ ของชุมชนสันกำแพงซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นไทยอง ไทลื้อ ไทเขิน ที่มาจากเชียงตุง เชียงแสน เชียงรุ่ง สิบสองปันนา และรัฐขานของพม่า ที่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามาโดยลักษณะใด แต่จากประวัติศาสตร์ นครเชียงใหม่ สมัยราชวงศ์มังราย (ในปี พ.ศ. 2003) กษัตริย์ล้านนาไทยทรงไปตีเมืองในเขตสิบสองปันนา ซึ่งเป็นถิ่นฐานดั้งเดิมของไทลื้อ ไทเขิน น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ไทลื้อ ไทเขิน ได้เข้ามาในยุคนั้นแล้ว (ก่อนช่วงเวลาของหมื่นดาบเรื่อนประมาณ 30 ปี) และก่อนหน้านั้น (ปี พ.ศ. 1998) ได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง แต่ตีได้หัวเมือง 4 ตำบล ภายใน 2 วัน ได้แก่ เมืองตุน เมืองลอง เมืองวังและเมืองบ้านเจ้า ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีเคลยศึกที่เป็นไทลื้อ ไทยองติดตามมาด้วย

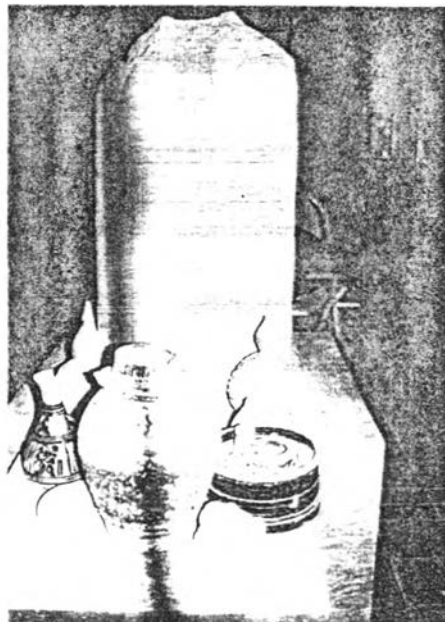

แผนที่ 5.4 แสดงที่ตั้งวัดเชิงแสงเหนือ หมู่ที่ 2 ต.อนนใต้ อําเภอสันกำแพง

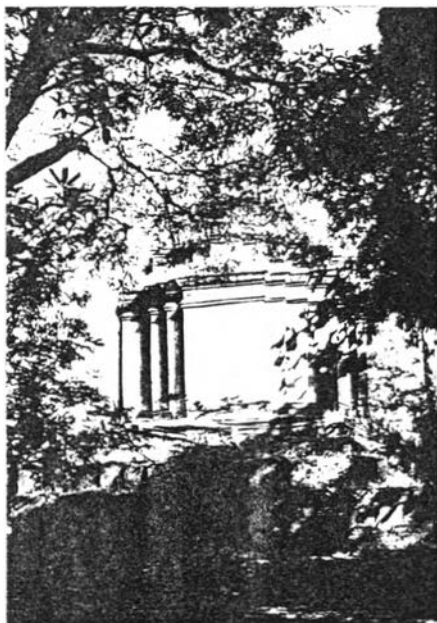
ภาพที่ 5.2 แสดงภาพศิลาจารึกหมื่นตาบเรื่อน และสภาพวัด เชียงแสนในปัจจุบัน

ศิลาจารึกหมื่นตาบเรื่อน

วัดเชียงแสน เป็นวัดเก่าแก่มีประวัติความเป็นมายาวนาน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบล
อนันต์ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 14 กิโลเมตร เป็นแหล่งที่พบศิลาจารึกที่สร้างในสมัยติโลกราช
ราชวงศ์เม็งราย ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่วัดป่าติ้ว นอกจากนี้บริเวณใกล้วัดยังมีเตาเผาสังคโลก
แบบโบราณตั้งอยู่

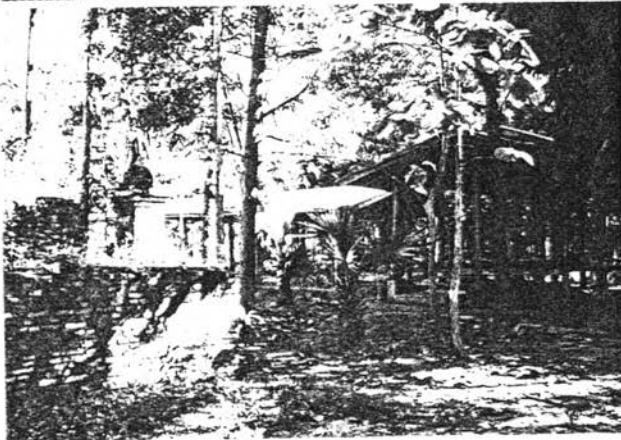
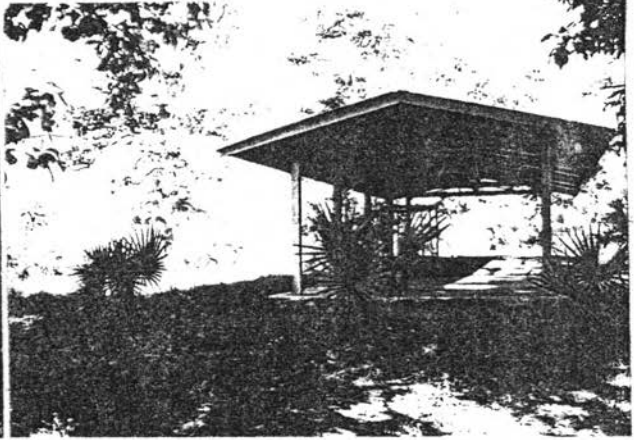

สภาพทั่วไปของวัด เชียงแสน

(ต่อ)

สภาพทั่วไปของวัดเชียงแสน

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคโบราณ

ก. การตั้งถิ่นฐาน

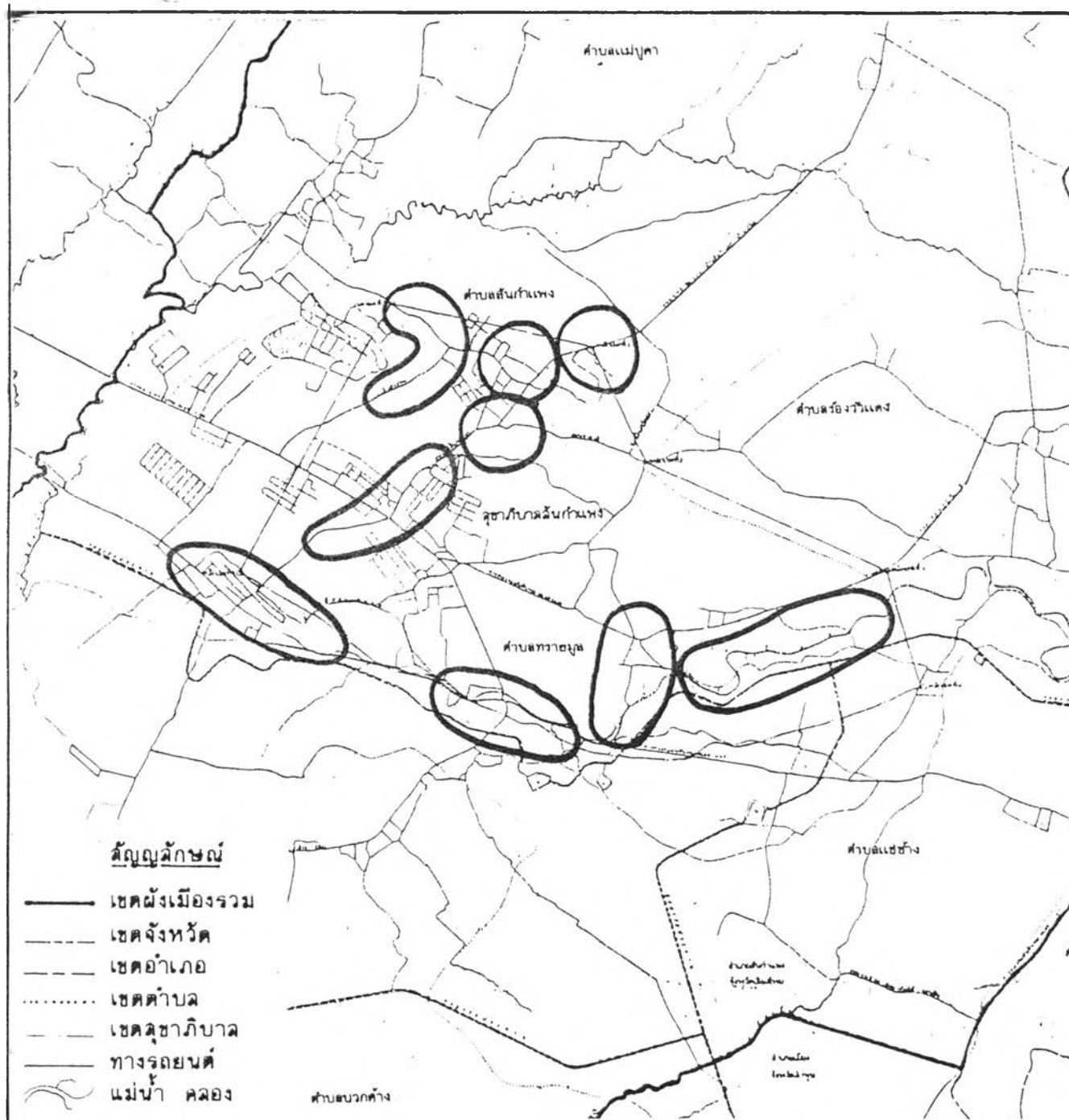
จากการศึกษาในข้อ 2.1 ทำให้ทราบว่ากำเนิดของชุมชนสันกำแพงอยู่บริเวณวัดเชียงแสน (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) ซึ่งเป็นแหล่งที่พบศิลาจารึกที่สร้างในสมัยติโลกราช ราชวงศ์เม็งราย และบริเวณใกล้วัดมีเตาสังคโลกแบบโบราณตั้งอยู่ อันแสดงถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีมานานกว่า 2500-3000 ปี แต่ในช่วงรอยต่อระหว่างนี้กับการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ไม่ปรากฏหลักฐานให้ศึกษา นอกจากคำบอกเล่าของผู้รู้ถึงการอพยพของชาวเขิน ลื้อ ยองจากรัฐชาน เชียงตุง เชียงรุ่ง และสิบสองปันนา เพื่อมาตั้งถิ่นฐานในหลายยุคหลายสมัยหลายรูปแบบที่มีลักษณะเฉพาะของตน ซึ่งแสดงออกโดยการเลือกที่ตั้งเฉพาะกลุ่มของพวกพ้อง เป็นกลุ่ม ๆ ของชุมชน 5-10 ครอบครัว (ดังปรากฏเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นในแต่ละตำบลของชุมชนสันกำแพง) เช่น ชาวเขินบ้านทรายมูล ชาวยองบ้านบวกค้ำง แซ่ซ่าง และแม่ฮอน ชาวลื้อบ้านบวกค้ำง เป็นต้น ฉะนั้นความเป็นชุมชนเมืองในยุคโบราณจะปรากฏลักษณะชุมชนเล็ก ๆ ในลักษณะการเกาะกลุ่มกัน 5-10 หลังคาเรือน ยกเว้นชุมชนโบราณวัดเชียงแสน ซึ่งตามหลักฐานปรากฏทาส ที่หมื่นดาบเรือนได้ซื้อมาถวายเป็นเด็กวัด จำนวน 25 ครอบครัว มีจำนวนคน 78 คน

ข. ปัจจัยสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน

สิ่งจำเป็นที่ถือว่าเป็นปัจจัยต่อการตั้งถิ่นฐาน ก็คือ ปัจจัยเพื่อการยังชีพ อันได้แก่ พื้นที่ดิน ความอุดมสมบูรณ์ที่จะช่วยเกิดการผลิตเพื่อการอุปโภคและบริโภค รวมถึงศูนย์รวมทางด้านจิตใจที่สำคัญอันได้แก่ วัด ดังนั้นสภาพแวดล้อมของชุมชนจึงถูกกำหนดศูนย์กลางร่วมกันด้วยการสร้างศูนย์รวมทางจิตใจ (วัด) และตั้งถิ่นฐานอยู่โดยรอบ ซึ่งมีปัจจัยของที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ แม่น้ำลำธาร และพื้นที่เพื่อการเพาะปลูก ตลอดจนการสวมคติความเชื่อของชุมชนร่วม เข้ากับการดำเนินชีวิต ที่เป็นแบบฉบับของตนที่ชัดเจน

1.2.2 ชุมชนยุคอดีต พ.ศ.2339-2476

1) ชุมชนช่วงแรก พ.ศ.2339-2427 ชุมชนสันกำแพงมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับเมืองเชียงใหม่ และลำพูนในหลาย ๆ ด้าน อาทิเช่น การเมืองการปกครอง สังคม ประชากร จิตใจ และที่มองเห็นเด่นชัดก็คือ ด้านกายภาพ การมีอาณาเขตติดต่อกับเมืองเชียงใหม่ และลำพูน ในรัศมีที่ไม่ไกลนัก ทำให้บทบาทและความสำคัญของชุมชนมีความเกี่ยวโยงกับเมืองเชียงใหม่ และเมืองลำพูนโดยตรงหลังจากการทำสงครามเชียงใหม่ (พ.ศ.2317) ด้วยความร่วมมือระหว่างไทยกับผู้นำชาวล้านนา เพื่อให้เมืองเชียงใหม่กลับมาเป็นของไทยอีกครั้งหลังจากตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึงเกือบ 200 ปี จนกระทั่งปี พ.ศ.2339 จึงสามารถก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ขึ้นได้อีกครั้งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ โดยการรวบรวมพลเมืองเข้ามาไว้ในเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" โดยการกวาดต้อนชาวเมืองเชียงใหม่ที่หลบหนีเข้าป่าให้กลับสู่เมือง กวาดต้อนผู้คนจากสิบสองปันนา ไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยเขิน โดยช่างฝีมือเหนือไพร่ชั้นดีให้ตั้งถิ่นฐานในตัวเมือง ส่วนไพร่ที่ไม่ใช่ช่างฝีมือจะไ้ไปนอกเมือง เช่น ชาวเขินที่สันทรายและสันกำแพง ชาวยองที่สันกำแพงและลำพูน เป็นต้น ผู้คนที่กวาดต้อนมา มักจะตั้งชื่อหมู่บ้านของตนตามชื่อบ้านเมืองเดิมที่ถูกกวาดต้อนมา เช่น เมืองวะ เมืองขอน เมืองกาย เป็นต้น การเป็นชุมชนจึงปรากฏนับแต่เวลานั้นเป็นต้นมา การปรากฏตัวของชุมชนสันกำแพง อาศัยลำน้ำเม่ออนเป็นแกนสำคัญ ชุมชนจะเกาะกลุ่มตามแนวขอบแม่น้ำเป็นทางยาว เห็นได้ชัดเจน ในลักษณะจะเป็นกลุ่มชุมชนเล็ก ๆ 5-10 ครอบครัว กระจายตัวอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามแนวแม่น้ำ ในช่วงนี้ชุมชนมีชื่อเรียกว่า ชุมชนเม่ออน ซึ่งเรียกตามชื่อแม่น้ำออน มีฐานะเป็นหัวเมือง เมืองหนึ่ง (แขวง) ที่ขึ้นตรงต่อเมืองเชียงใหม่ นอกจากชุมชนริมน้ำเม่ออนดังกล่าวแล้ว ยังพบซากโบราณสถานเก่าแก่ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดโบราณอยู่บริเวณทางเหนือของแม่น้ำออนช่วงกลาง ประมาณ 800 เมตร (บริเวณที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน) น่าจะสันนิษฐานได้ว่าบริเวณดังกล่าวมีชุมชนมาก่อน และบริเวณใกล้เคียง ๆ กันนี้ ขึ้นไปทางเหนือประมาณ 100 เมตร เป็นที่ตั้งของวัดสันกำแพง สร้างขึ้น พ.ศ.2397 ทำให้ทราบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้มีการเกาะกลุ่มกันเป็นหย่อม ๆ ในละแวกใกล้เคียงกัน ไม่เพียงแต่บริเวณริมน้ำออนเท่านั้น ซึ่งสังเกตได้จากตำแหน่งวัดในยุคสมัยต่าง ๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ เช่น วัดสันไค้ ตำบลทรายมูล สร้างเมือง พ.ศ.2075 วัดสันติวนาราม ตำบลสันกำแพง สร้างเมือง พ.ศ.2320 วัดสันใต้ ตำบลสันกำแพง สร้างเมือง พ.ศ.2397 เป็นต้น

แผนที่ 5.5 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนสินท่าแพงในช่วง พ.ศ. 2339-2427

2) ช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2427-2442 ในช่วงนี้เมืองเชียงใหม่อยู่ในฐานะเมืองประเทศราชของไทย มีการทำกิจการป่าไม้กับคนอังกฤษ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2383 เป็นต้นมา ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับกิจการป่าไม้หลังจากชาวมอญพม่า ในบังคับอังกฤษ เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ในล้านนาเพิ่มมากขึ้น เกิดการแข่งขันกันเพื่อรับสัมปทานป่าไม้ ปัญหาทางด้านผลประโยชน์ ปัญหาการให้อิทธิพลทำป่าไม้ซ้ำซ้อนในบริเวณป่าเดียวกัน เป็นต้น เกิดคดีความฟ้องร้องที่ยืดเยื้อจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ผนวกกับปัญหาความวุ่นวายในหัวเมืองชายแดนล้านนา คือ หัวเมืองเจ็ดหัวทั้ง 5 ได้แก่ เมืองหาง เมืองสาคร เมืองด่าน เมืองทา และเมืองจวด (จวด) ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน และอยู่ระหว่างเขตแดนล้านนากับพม่า ที่ทั้งสองฝ่ายต่างพยายามเข้าครอบครองตลอดมา จึงปรากฏการรบพุ่งเพื่อแย่งชิงดินแดนเหล่านี้เสมอมา จนกระทั่งต้องเสียหัวเมืองเจ็ดหัวทั้ง 5 และหัวเมืองกระเหรี่ยงตะวันออก รวมเป็น 13 หัวเมืองให้แก่อังกฤษ ในปี พ.ศ. 2435 เนื่องมาจากอังกฤษครอบครองพม่าทั้งประเทศ และเห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจของบริเวณดังกล่าวเต็มไปด้วยป่าไม้สัก อังกฤษจึงอ้างสิทธิของตนเข้าครอบครอง โดยอ้างว่าดินแดนหัวเมืองเหล่านี้เคยมีสิทธิครอบครองมาก่อน และไม่ยอมรับประเพณีการแบ่งเขตแดนที่ไม่มีลายลักษณ์อักษรที่ไทยอ้าง นอกจากนี้ล้านนาได้เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงในเขตเมืองน่านให้ฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2446 สืบเนื่องมาจากปัญหา 2 ประการคือ จากผลการตีความในสนธิสัญญาที่ลงนามเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2436 และประการที่สองเกิดจากการแย่งชิงบ่อเกลือที่มีอยู่จำนวนมากในบริเวณนี้ ปัญหาทั้งหมดดังกล่าวทำให้เมืองเชียงใหม่อยู่ในสภาพที่หลวม และวุ่นวายเกินกำลังที่เจ้าเมืองจะจัดการเองได้ เนื่องจากความต้องการผลประโยชน์ การแย่งชิงอำนาจของเจ้านายชั้นสูงในเชียงใหม่ เป็นต้น รัฐบาลกลางเห็นเป็นโอกาสดีที่จะดำเนินการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ โดยมีศูนย์กลางดำเนินงานที่เชียงใหม่ และเรียกดินแดนส่วนนี้ว่า "มณฑลลาวเฉียง" (ในระหว่าง พ.ศ. 2436-2442)

เหตุการณ์ดังกล่าวได้แทรกตัวอยู่ระหว่างหัวเมืองต่าง ๆ รอบเมืองเชียงใหม่ด้วย ดังนั้นการปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ ซึ่งเป็นกระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนา เข้ากับส่วนกลาง เพื่อสร้างเอกภาพแห่งชาติ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมอำนาจเพียงผู้เดียว และประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 2 ประการคือ เป็นการยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราช มาเป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยให้ข้าหลวงปกครองแทนเจ้าเมือง และประการที่ 2 คือการผสมกลมกลืนชาวพื้นเมืองให้มีความรู้สึกเป็นพลเมืองไทยเช่นเดียวกัน การจัดการปกครองระดับมณฑลลาวเฉียงขึ้นเป็นหน่วยงานที่สำคัญมาก มีพระยาทรงสุระเดชข้าหลวงใหญ่ผู้บังคับบัญชาสูงสุด และมีข้าหลวงรองในตำแหน่งข้าหลวงมหาดไทย ข้าหลวงยุติธรรม ข้าหลวงคลัง ข้าหลวงป่าไม้ และมีข้าราชการระ

ดับเสมียน พนักงานประจำอยู่ในกองมณฑล รูปแบบการปกครองมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลซึ่งจะจัดในสมัยต่อมา การปกครองในเมืองอื่น ๆ พระยาสุรเดชจัดตั้งข้าหลวงไปประจำเมืองตามลำดับความสำคัญ อย่างไรก็ตามในช่วงที่พระยาทรงสุรเดชดำเนินการปฏิรูปไม่ปรากฏว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน แต่อย่างใด คงปล่อยให้สภาพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นจะเด่นชัดในสมัยที่มีการปกครองแบบเทศาภิบาล ดังนั้นในช่วงนี้ชุมชนส่วนมากก็ยังคงมีฐานะทั้งเมืองโดยการปกครองของเจ้าเมืองเหมือนเดิม ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพไม่ปรากฏเด่นชัด

3) ช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442-2476 การจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลเริ่มจากหัวเมืองชั้นในก่อน แล้วขยายไปยังหัวเมืองประเทศราช เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2437 จนถึง พ.ศ. 2449 จึงทั่วพระราชอาณาจักร มณฑลพายัพ (ช่วงพ.ศ. 2443-2476 เรียกดินแดนล้านนาว่ามณฑลพายัพ) จัดเป็นมณฑลเทศาภิบาล และใน พ.ศ. 2442 เป็นการยกเลิกฐานะหัวเมืองประเทศราชล้านนา มาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งในพระราชอาณาจักรอย่างแท้จริง รูปแบบมณฑลเทศาภิบาลได้รับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพการปกครองแบบเดิม โดยกำหนดให้แต่ละเมืองมีคณะกรรมการบริหาร เรียกว่าเจ้าสนามหลวง ประกอบด้วยข้าหลวงประจำเมือง เจ้าเมือง และข้าหลวงผู้ช่วย โดยเจ้าเมือง ไม่มีหน้าที่ปกครองเมืองโดยตรง ได้แต่ยกย่องให้เกียรติในนามเท่านั้น

ในด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจรัฐบาลเข้าควบคุมมากยิ่งขึ้น โดยกำหนดให้เจ้าเมืองต้องเสียภาษีที่ดินเช่นเดียวกับราษฎรทั่วไป ส่วนราษฎรก็ได้รับการกระทบกระเทือน จากการปฏิรูประบบการเก็บภาษีเช่นกัน โดยเฉพาะการเก็บเงินแทนการเกณฑ์ทหารจากชายฉกรรจ์จำนวน 4 บาทต่อปี ซึ่งมักจะเสียเงินแล้วยังถูกเกณฑ์แรงงานเสมอ โดยทางการไม่จ่ายค่าตอบแทน ราษฎรจึงเดือดร้อน และไม่พอใจข้าราชการจากส่วนกลางที่กวาดขันเกณฑ์แรงงาน สร้างถนนและสะพานทั้งในเมืองและนอกเมือง หลังจากจัดการปกครองแบบเทศาภิบาลผ่านไป 3 ปี ปัญหาต่าง ๆ ก็ตามเวลา เนื่องจากความไม่พอใจของราษฎร และเจ้านายเมืองเหนือผู้เสียอำนาจและผลประโยชน์ และปัญหาการขาดแคลนข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถในทุกระดับ โดยเฉพาะตำแหน่งนายแขวง (นายอำเภอ) ซึ่งรัฐบาลกำหนดว่าต้องเป็นข้าราชการจากส่วนกลางนี้มีจำนวนน้อยมาก โดยแต่ละแขวงที่จัดตั้งขึ้นมีพื้นที่กว้างขวางมาก ทั้งการคมนาคมก็ลำบาก นายแขวงดูแลไม่ทั่วถึง ข้าราชการส่วนหนึ่งไม่เข้าถึงประชาชน ดูหมิ่นชาวพื้นเมือง และใช้อำนาจกดขี่เกณฑ์แรงงานจนเกินไป ปัญหาเหล่านี้มีอยู่ทั่วไปตามเมืองต่าง ๆ ในมณฑลพายัพ แต่ที่ลุกลามเป็นการต่อต้านครั้งใหญ่เกิดที่เมือง

แพร่ ในเหตุการณ์กบฏเงี้ยว พ.ศ. 2445 พวกกบฏเป็นกองโจรเงี้ยวที่ได้รับการสนับสนุนจากเจ้านายเมืองแพร่ ครั้นพวกกบฏยึดเมืองสำเร็จ เงี้ยวชาวเมืองและราษฎรได้ร่วมมือกับโจรเงี้ยวเข้าเข้าราชการจากส่วนกลางถึง 20 กว่าคน

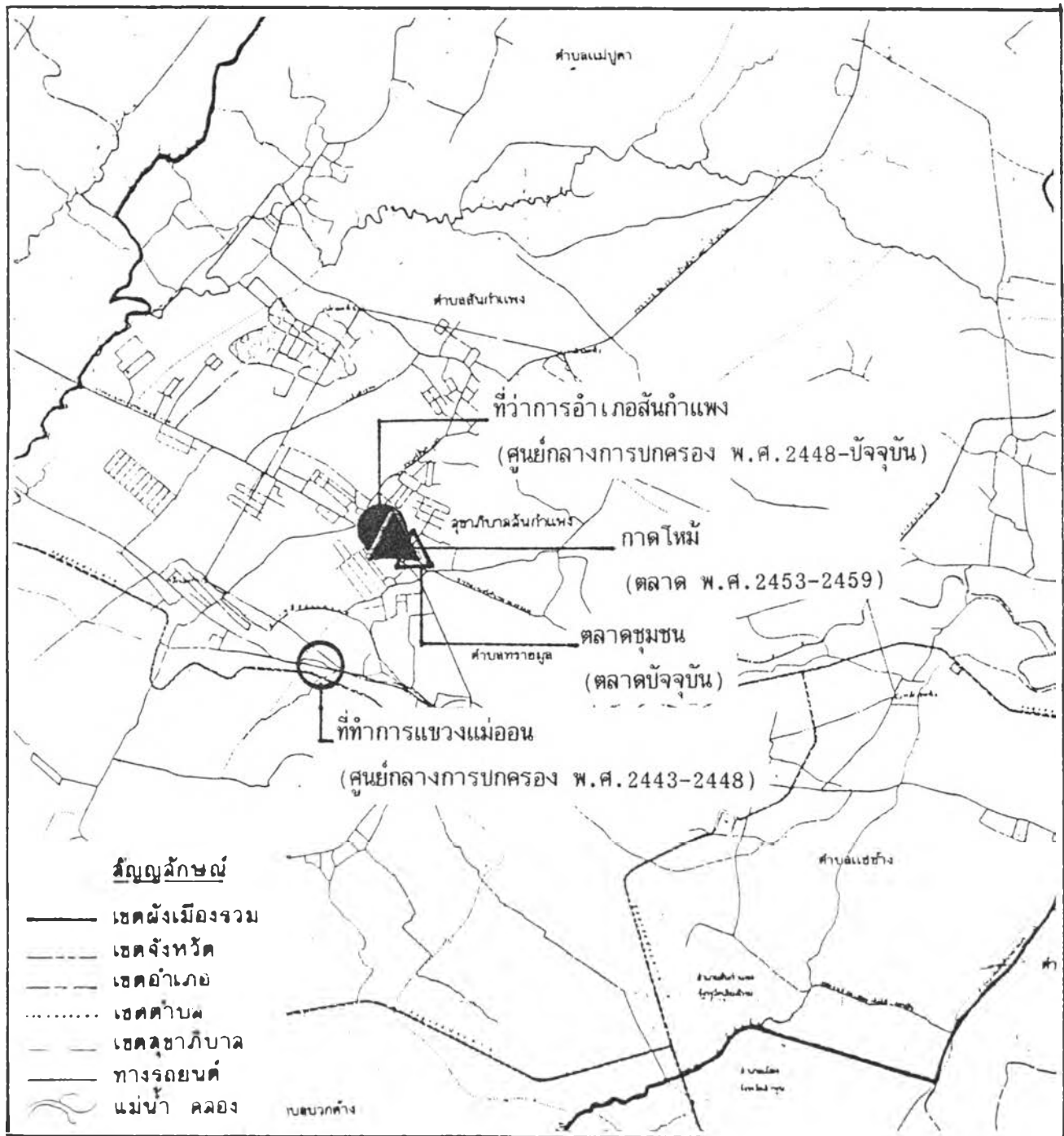
ในช่วงนี้ชุมชนสันกำแพงมีฐานะเป็นแขวงหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ มีศูนย์กลางการปกครองชุมชน (ที่ทำการแขวง) อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำฮอน (ค่อนข้างทางตะวันออกของเขตตำบลสันกำแพงปัจจุบัน) ซึ่งเหตุการณ์กบฏเงี้ยวดังกล่าวมีผลกระทบต่อแขวงต่าง ๆ รอบเมืองเชียงใหม่ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2445 ในสมัยพระเจ้าอินทวโรธ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ได้เกิดกบฏเงี้ยวที่แขวงแม่ฮอน (แขวงแม่ฮอน คาดการณ์จากรายนามผู้ดำรงตำแหน่งนายอำเภอสันกำแพงคนแรก-ถึงคนปัจจุบัน ปรากฏรายชื่อนายแขวง (นายอำเภอ) คนแรก คือ ร.ต. พุฒิ ดำรงตำแหน่งในช่วง พ.ศ. 2443-2444 ซึ่งอยู่ในช่วงแรกเริ่มมีการจัดการปกครองแบบเทศบาล) ขณะนั้นชุมชนสันกำแพงอยู่ในการปกครองของนายแขวงคนที่ 2 คือ ขุนโลกสุภา (ฮวบ) ระหว่าง พ.ศ. 2445-2448 กบฏเงี้ยวมีคนเงี้ยว 11 คน ใช้อาวุธปล้นร้านสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ข้างแล้วเผาที่ทำการแขวงแม่ฮอน ซึ่งขณะนั้นตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำฮอน (ปัจจุบันไม่มีเลขที่ ที่อยู่ มีสภาพเป็นที่ดินสวนผลไม้ของราษฎร) ได้รับความเสียหายเป็นอย่างมากจนไม่สามารถใช้เป็นี่ทำการได้ ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้มีการขยายอาณาเขตกว้างไกลออกไปจากแนว 2 ฝั่งแม่น้ำฮอนไปทางเหนือและทางใต้ และด้านอื่น ๆ มากขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ. 2446 ได้ย้ายที่ทำการแขวงมาทำการที่บ้านสันกำแพง และยังคงใช้ชื่อว่า แขวงแม่ฮอนอยู่ ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอแม่ฮอน ตามการปฏิรูปการปกครอง (ในปี พ.ศ. 2460 ได้เปลี่ยนชื่ออีกครั้งเป็น อำเภอสันกำแพงมาจนปัจจุบัน)

จากสถานการณ์และเหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ทางการเมืองเชียงใหม่ได้เห็นความสำคัญชุมชนในการพัฒนาโครงสร้างการคมนาคมเพื่อการเชื่อมโยงที่สะดวกจากเมืองเชียงใหม่สู่ชุมชนสันกำแพงด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครองให้สามารถดูแลได้ทั่วถึง (การควบคุมการปกครองของนายแขวง) ดังนั้นในปี พ.ศ. 2448 หลังจากจัดการปกครองแบบมณฑลเทศบาลได้ 6 ปี ได้สร้างถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง (ทางหลวงหมายเลข 1006 ปัจจุบัน) ซึ่งมีลักษณะเป็นถนนดิน บลูกั้นมะม่วงสองฟากถนน แต่เนื่องจากเกิดโรคงูเมลงกัดกินยอดจึงเปลี่ยนมาปลูกต้นจามจุรีแทนการปลูกต้นมะม่วง (ดังปรากฏให้เห็นถึงปัจจุบัน) การสร้างถนนและเหตุการณ์กบฏเงี้ยวเป็นเหตุผลให้รัฐบาลเข้าจัดการปกครองชุมชนอย่างเต็มที่ โดยส่งกำลังทหารเข้าปราบพวกกบฏอย่างเฉียบขาด เจ้านายฝ่ายเหนือจึงยอมรับอำนาจรัฐทุกประการ เมื่อชุมชนอยู่ในการปกครองของรัฐได้ไม่นานข้าราชการ

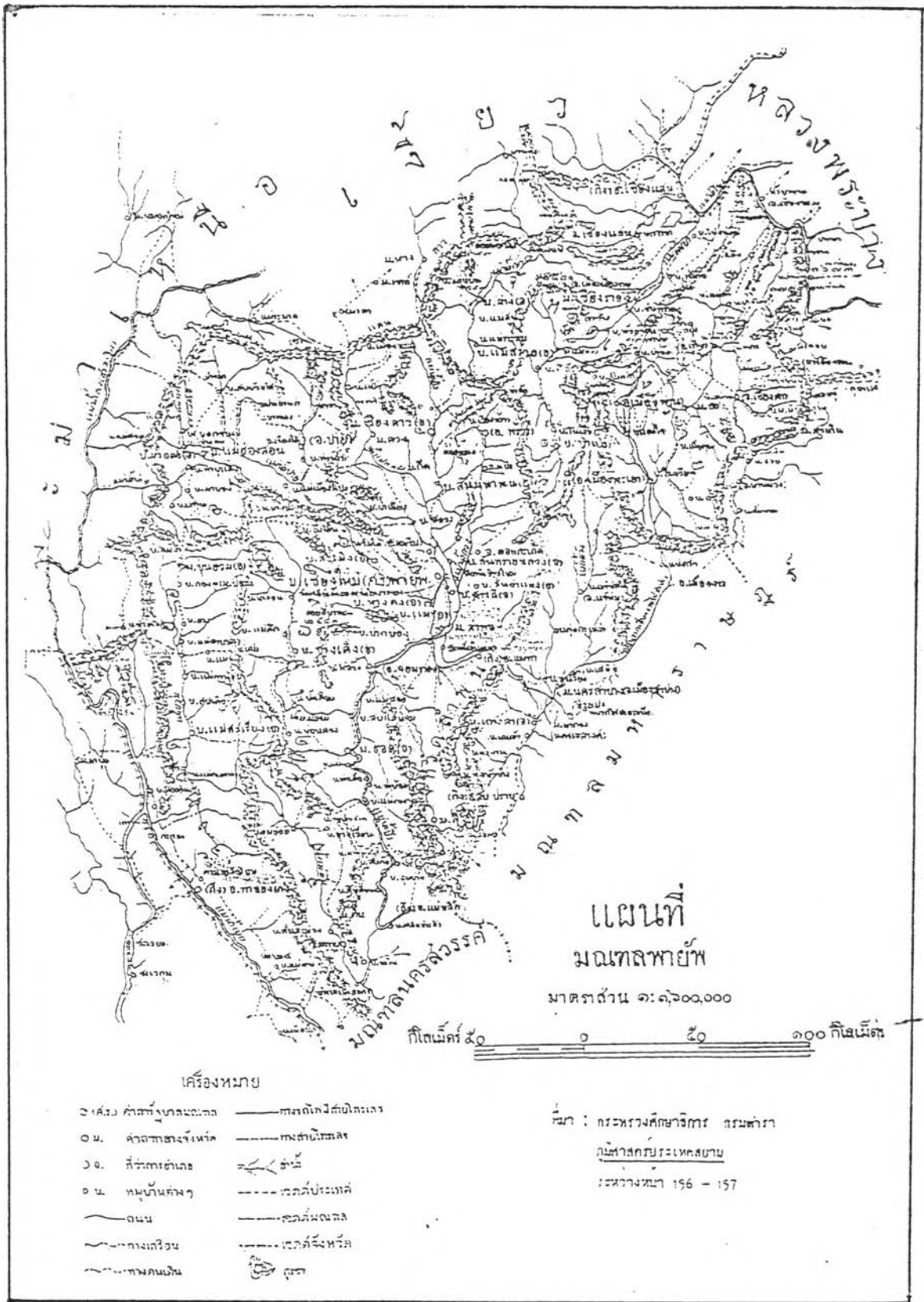
การจากส่วนกลางที่เข้ามามีบทบาทต่อการปกครองชุมชนได้เป็นผู้ริเริ่มศูนย์กลางชุมชนในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่ศูนย์กลางการปกครองหรือวัด ได้แก่ การเกิดตลาดแห่งแรกของชุมชนในปี พ.ศ.2453 บริเวณทางตะวันออกของที่ทำการแขวงแม่อนประมาณ 100 เมตร เรียกว่า กาดใหม่ มีลักษณะเป็นตลาดโล่งแบบเปิดวางขายกับพื้นดิน (ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นร้านเพ็ชรกุล ดังปรากฏในปัจจุบัน) เปิดขายได้ไม่นานกลุ่มผู้นำชาวบ้านและข้าราชการชั้นสูงระดับต่าง ๆ ได้มองเห็นว่า ตลาดมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนจึงได้ร่วมแรงร่วมใจกันลงหุ้นเพื่อสร้างตลาดที่ถาวรขึ้น ดังนั้น พ.ศ.2459 ตลาดจึงถูกย้ายตำแหน่งมาอยู่ ณ บริเวณตลาดปัจจุบัน

มณฑลพายัพในช่วง พ.ศ.2458-2468 ได้จัดระเบียบแบบแผนเช่นเดียวกับมณฑลภายในทุกประการ และช่วงนี้มีการจัดตั้งมณฑลมหาสารากรประกอบด้วย ลำปาง แพร่ น่าน แล้วรวมกับมณฑลพายัพเป็นมณฑลภาคพายัพ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในเชียงใหม่จะเกิดหลังจากทางรถไฟสายเหนือมาถึงปลายทางที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2464 ซึ่งทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว มีการขยายเนื้อที่เพาะปลูกข้าว และพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เพื่อส่งเป็นสินค้าออก ซึ่งการขยายเนื้อที่จึงครอบคลุมในเนื้อที่อำเภอต่าง ๆ ด้วย และสินค้าจากส่วนกลางก็เข้ามาเชียงใหม่มากขึ้น รวมทั้งวิทยาการความเจริญในทุก ๆ ด้าน

การปกครองเมืองเชียงใหม่ช่วง พ.ศ.2468-2476 เป็นการปรับปรุงช่วงสุดท้ายก่อนยกเลิกระบบเทศาภิบาล ได้เริ่มเมื่อรัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ทรงยกเลิกระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในช่วง พ.ศ.2458-2468 ทรงยุบเลิกตำแหน่งและหน่วยงานที่ไม่เหมาะสมกับสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เช่น ยุบมณฑลมหาสารากรเข้ากับมณฑลพายัพ ยุบตำแหน่งเสนา และทรงยกเลิกตำแหน่งเจ้าเมืองโดยเด็ดขาด ซึ่งกำหนดนับตั้งแต่ พ.ศ.2469 เป็นต้นไปหากตำแหน่งเจ้าเมืองใดว่างลงจะไม่โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งขึ้นอีก ส่วนเจ้าเมืองที่มีชีวิตอยู่ก็ได้เงินเดือนจนถึงแก่พิราลัย ซึ่งเจ้าแก้วนารัฐเจ้าเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้ายถึงแก่พิราลัย ในพ.ศ.2482 จึงเป็นการสิ้นสุดตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ และหลังจากคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลลงใน พ.ศ.2476 มณฑลพายัพจึงสลายตัว ส่วนเชียงใหม่ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาไทยในอดีต ก็มีฐานะเป็นเพียงจังหวัดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ และมีอาณาเขตปกครองถึง อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน สืบมาจนปัจจุบัน

แผนที่ 5.6 แสดงที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองและตลาดของชุมชนสันกำแพง ในช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442-2476

แผนที่ 5.7 แสดงมณฑลพัยทาลัย
ที่มา : สำนักผังเมือง

แผนที่ มณฑลมหาสารบุรี

หมบ : กระทรวงศึกษาธิการ กรมท้าว

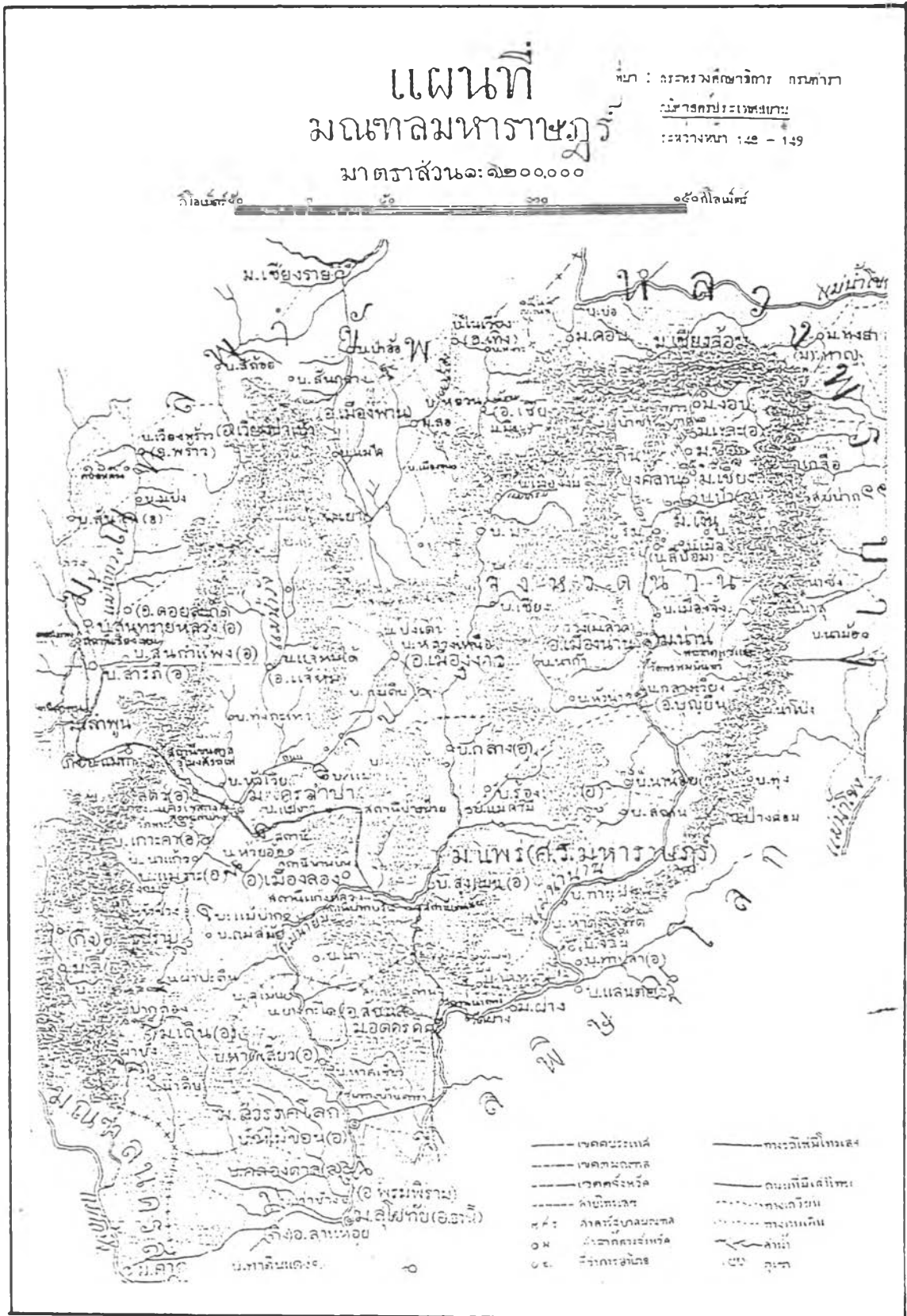
ข้าราชการประเทศสยาม

ระหว่างหน้า 148 - 149

มาตราส่วน ๑ : ๑๒๐๐,๐๐๐

กิโลเมตร ๕๐

๑๕๐ กิโลเมตร

แผนที่ 5.8 แสดงมณฑลมหาสารบุรี

ที่มา : สำนักผังเมือง

4) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคอดีต

ก. ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- ผลจากการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2339-2427 การเสียเมืองเชียงใหม่ให้แก่พม่าระหว่าง พ.ศ. 2121-2317 ทำให้เมืองเชียงใหม่มีสภาพกลายเป็นเมืองร้างระหว่าง พ.ศ. 2317-2339 หลังจากนั้นจึงได้มีการบูรณะซ่อมแซมเมืองขึ้นอีกครั้ง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2339 เป็นต้นมา ด้วยการเกณฑ์ราษฎรที่หลบหนี อยู่ในป่าเมื่อคราวสงคราม เอลยศึก ชนชั้นทาส จากต่างแดนในเขตสิบสองปันนา เชียงตุง เชียงรุ่ง ฯลฯ เพื่อมาเป็นฐานกำลังในการสร้างเมืองเชียงใหม่ และตั้งถิ่นฐานให้เมืองกว้างขวางขึ้นเพื่อพลังอำนาจแห่งความมั่นคงในทุกพื้นที่ของอาณาจักร และพื้นที่ชุมชนสันกำแพง เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้รับอิทธิพล

- การเข้ามาของคนในบังคับอังกฤษ เพื่อการทำกิจการป่าไม้ที่ส่งเสริมให้ระบบเศรษฐกิจของล้านนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินโดยเจ้านายฝ่ายเหนือที่มีฐานะทางการเมืองตกต่ำ และรายได้ลดลงอย่างมากใช้พื้นที่ดินดำเนินการสร้างตลาดสด สัมปทานป่าไม้และการให้เช่าที่นาเพื่อกิจการต่าง ๆ ของคนต่างชาติ นอกจากนี้ทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจของเจ้านายชั้นสูงยังผลให้เกิดการปฏิรูปการปกครองในเวลาต่อมา

- การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง จากระบบเมืองประเทศราชมาเป็นระบบมณฑลพายัพ มณฑลเทศาภิบาล และเป็นจังหวัด อำเภอ ทำให้มีการรวมศูนย์กลางเข้าสู่รัฐบาลกลางของประเทศไทย และเตรียมพร้อมต่อการรับนโยบายการพัฒนาเมืองจากส่วนกลาง ซึ่งขั้นแรกของการพัฒนาคือ การขยายระบบการสัญจรจากเมืองเชียงใหม่เข้าสู่ชุมชนโดยตรง และผลจากการเข้ามาของเส้นทางรถไฟ พ.ศ. 2464 ทำให้กิจการค้าจากชุมชนสู่เมืองเชียงใหม่ และเข้าสู่ส่วนกลางมีความกว้างขวางขึ้น ซึ่งทำให้ชุมชนมีโอกาสได้รับนวัตกรรมใหม่ ๆ เข้ามาอย่างต่อเนื่อง

ข. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- การย้ายที่ทำการแขวงจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำออกมาตั้งอยู่ ณ ที่ทำการแขวงปัจจุบัน ทำให้ชุมชนขยายตัวไปทางเหนือมากยิ่งขึ้น

- การสร้างถนนสายเชียงใหม่-สันกำแพง (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 ปัจจุบัน) เป็นทางเชื่อมโยงหลักสู่เมืองเชียงใหม่ เป็นการสร้างประตู

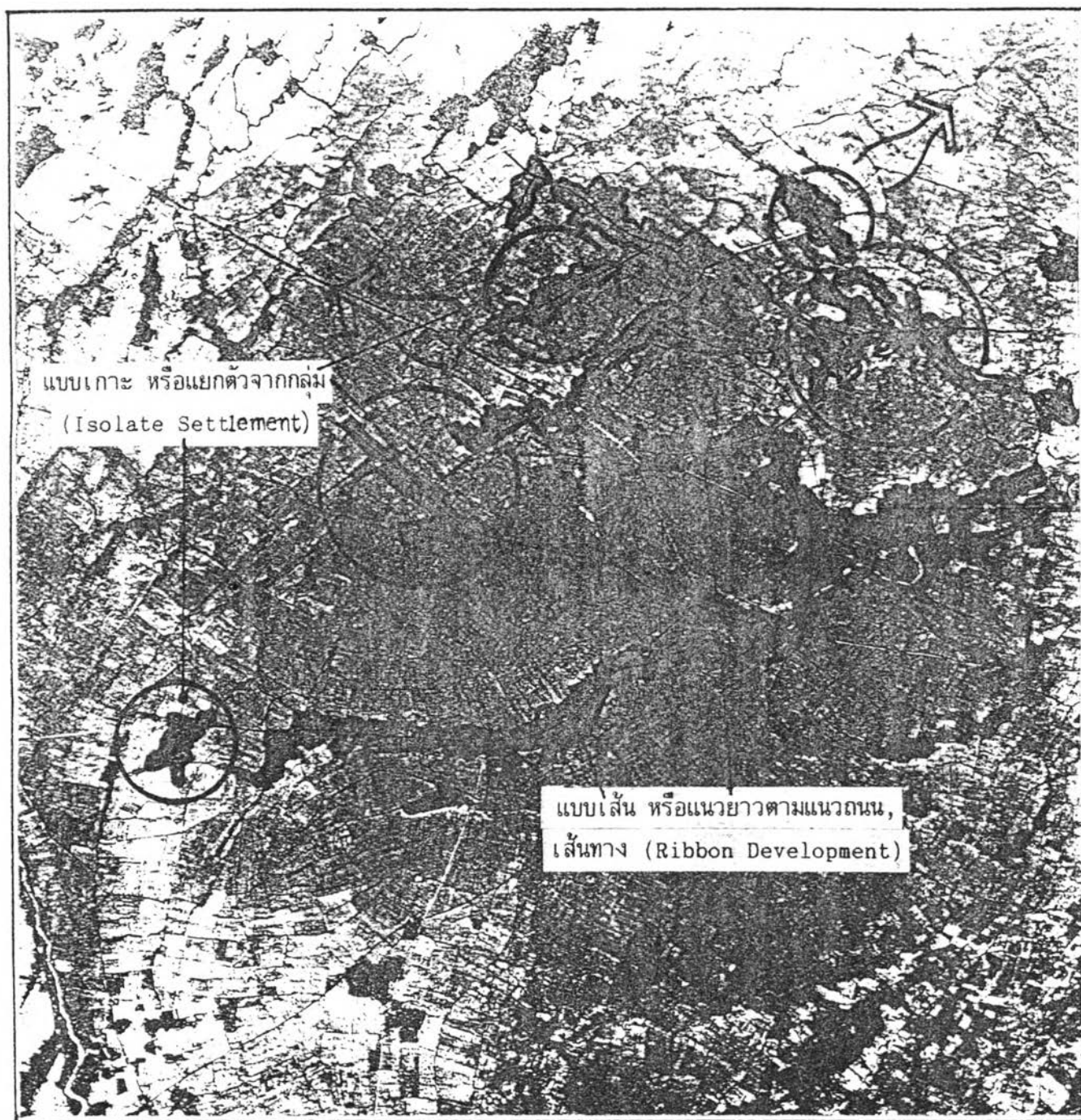
สำคัญทางการค้ากับเมืองเชียงใหม่อันหมายถึง การค้ากับชาวต่างชาติในเมืองเชียงใหม่ด้วย ซึ่งเป็นผลให้พ่อค้าต่างชาติเข้ามามีบทบาทในด้านการใช้ที่ดินของชุมชนในเวลาต่อมาและส่งผลให้ชุมชนขยายตัวไปทางทิศตะวันออก

ค. ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพของชุมชน

- ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานมีลักษณะของกลุ่มชุมชน 5-10 ครอบครัว กระจายกันเป็นกลุ่ม ๆ ตามริมน้ำ และที่ราบที่อุดมสมบูรณ์ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด

- ต่อมาขนาดของชุมชนใหญ่ขึ้น มีศูนย์กลางการปกครอง มีการเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มชุมชนแต่ละกลุ่ม ทำให้ลักษณะของการขยายตัวเกิดการเกาะติดอยู่กับเส้นทางการสัญจรเป็นสำคัญ แต่ยังไม่แบ่งแยกเป็นกลุ่มชุมชนที่ชัดเจนอยู่ ด้วยแนวขอบเขตจากพื้นที่เกษตรและพื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติ จากลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนมีลักษณะเค้าโครงชุมชนเข้าสู่รูปแบบ Ribbon Development และมีหลายศูนย์กลาง (Multiple Center) แต่ยังไม่ชัดเจน

- ทิศทางการขยายตัวถูกผลักดันให้เติบโตไปทางทิศเหนือ ทิศตะวันออก และตะวันตก อันเนื่องมาจากเส้นทางหลักสายเชียงใหม่-สันกำแพง

แผนที่ 5.9 แสดงภาพถ่ายของชุมชนสันกำแพงยุคอดีตในลักษณะเค้าโครงของ Ribbon Development และ Isolate Settlement

1.2.3 ชุมชนยุคปัจจุบัน พ.ศ.2476-2537

เป็นช่วงที่เมืองเชียงใหม่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หลากหลายรูปแบบ ด้วยการเข้ามาจัดการของรัฐบาลกรุงเทพฯ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ที่ได้มีการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในหลายด้าน อาทิเช่น ระบบคมนาคม และขนส่ง เชื้อนเพื่อการชลประทานและผลิตพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อปูพื้นฐานให้เกิดการลงทุนในภูมิภาค ซึ่งมีลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

1) ช่วงก่อนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2476-2504 หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในภูมิภาคจากมณฑลเทศาภิบาลเป็นจังหวัด และเปลี่ยนแปลงการปกครองจาก "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช" มาเป็น "ระบบประชาธิปไตย" โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำการบริหารบ้านเมือง มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เมืองเชียงใหม่มีการรื้อกำแพงเมืองลงเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองเป็นสัญลักษณ์ของการขยายตัวทางเศรษฐกิจลงสู่ชนบท โดยเฉพาะชุมชนรอบนอกเมือง เชียงใหม่มีการการสร้างทางเกวียนเชื่อมต่อพื้นที่เมืองกับชนบท นำพ่อค้าชาวจีนเข้าสู่หมู่บ้านเพื่อซื้อข้าวส่งออกไปขายยังต่อประเทศ พ.ศ.2486-2488 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลให้ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ชาวเมืองในเขตเมืองและชนบทไม่สามารถทำการค้ากับพ่อค้าต่างเมืองได้ ผู้คนเดือดร้อน มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในเมืองเชียงใหม่ และมีผลต่อเนื่องจนถึงระยะหลัง ๆ ที่สงครามสงบลง รูปแบบการค้าเปลี่ยนไป

พ.ศ.2500-2504 เกิดการปฏิวัติโค่นล้มรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม และ พล.ต.อ. เผ่า ศรียานนท์ ได้สำเร็จ โดยจอมพลสฤษดิ์ ได้มีการขยายกิจการทางการค้า และเข้ามามีบทบาททางการเมืองทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น และได้จัดการให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เกิดขึ้นเป็นครั้งแรก(พ.ศ.2504-2509) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ พัฒนาเมืองระดับต่าง ๆ

2) ช่วงมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 พ.ศ.2504-2537

ก. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504-2509 ความสำคัญของแผนพัฒนาฯ คือ สนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ และนำประเทศเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม โดยเริ่มลงทุนพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐาน ได้แก่ระบบคมนาคม และขนส่ง เชื้อนเพื่อการชลประทานและการผลิตพลังงานไฟฟ้า สาธารณูปโภค สาธารณูปการ

อื่น ๆ เพื่อปูพื้นฐานให้มีการลงทุนของภาครัฐและเอกชน เพิ่มผลผลิตทางสาขาเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม โดยโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ มุ่งเป้าหมายที่เมืองหลังของภูมิภาค อาทิ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ โคราชฯ สงขลา เป็นต้น ส่วนการเพิ่มผลผลิตทางสาขาเกษตรกรรม ถูกกระจายสู่พื้นที่ทั่วไปของจังหวัด และเขตอำเภอต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ส่วนใหญ่จึงอยู่ที่ตัวเมืองหลวงของประเทศ และเมืองหลวงของภาคต่าง ๆ อาทิ การเกิดโครงการชลประทานแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ การเกิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ การกระตุ้นให้เกิดธุรกิจท่องเที่ยว ตลอดจนเป็นการเปิดทางให้นายทุนเข้าไปเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในชนบทได้สะดวกขึ้น ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางด้านกายภาพเกี่ยวกับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในเขตชุมชน

ข. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2510-2514 การลงทุนโครงสร้างเศรษฐกิจจากภูมิภาคเข้าสู่ชนบท เพื่อกระจายการพัฒนาให้บังเกิดทั่วประเทศ โดยการใช้โครงการพัฒนาภาค โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท โครงการช่วยเหลือชาวนา เป็นต้น การใช้ที่ดินจึงต้องคำนึงผลประโยชน์ที่ตอบแทนได้คุ้มค่าหรือไม่ นั่นคือ การลงทุนของนายทุน

ผลของการใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1, 2 ผลประโยชน์ของการพัฒนากออยู่ที่กลุ่มของนายทุนบางกลุ่ม เกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย เมืองกับชนบทขยายตัวกว้างขึ้น เกิดปัญหาความยากจนในชนบท ชนบทถูกเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากเพื่อบริโภคเป็นผลิตเพื่อขาย การปฏิวัติเขียว การพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก การเสียแบบวิถีชีวิตของคนเมือง อันเนื่องมาจากการตัดถนนเข้าหมู่บ้าน มีผลให้ชนบทเสียสมดุลย์และผู้คนเริ่มอพยพเข้าสู่เมืองเพราะไร้ที่ดินทำกิน จึงต้องเข้ามาขายแรงงานในเมืองในขณะที่นายทุนที่มาจากเชื้อสายเจ้านายเก่า และพ่อค้าเงินซึ่งร่ำรวยเพิ่มขึ้นจากผลการพัฒนานี้ ผนึกกำลังรวมกลุ่มกันเป็นนายทุนท้องถิ่น และเข้ามามีบทบาททางกาการเมือง โดยเฉพาะการบริหารงานระดับท้องถิ่นในรูปของเทศบาล สุขาภิบาล สภาชุมชน เป็นต้น

ค. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2515-2519 ได้พยายามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1, 2 แผนพัฒนาฯ จึงเน้นการกระจายรายได้ และเพิ่มบริการด้านสังคม แต่เนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองเกิดเศรษฐกิจรัดตัวเพราะภาวะเงินเฟ้อจากค่าเงินดอลลาร์ตกในปี พ.ศ. 2514 วิกฤตการณ์น้ำมันขึ้นราคา ความกดดันที่เกิดขึ้นกับชาวนาในชนบทและชาวเขา เป็นเหตุผลักดันให้เกิดรัฐประหารนองเลือด ในวันที่ 16 ตุลาคม 2519 จึงทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 ไม่ประสบผลสำเร็จ ปัญหาต่าง ๆ จึงสืบเนื่องมาจาก

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1, 2 ทั้งสิ้น และเพิ่มความรุนแรงขึ้นเรื่อย เมื่อเกิดรัฐประหารและความกดดันต่าง ๆ ได้เรกตัวอยู่ตามชุมชนเมืองขนาดเล็ก ต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะชุมชนสันกำแพงมีบทบาททางการเมืองได้ง่ายเนื่องจากอยู่ใกล้เมืองหลวงของภาคฯ

ง. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 พ.ศ. 2520-2524 ช่วงนี้จึงเป็นการเน้นการพัฒนาเพื่อพื้นฐานทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยการขยายผลผลิตทางการเกษตร ปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก การกระจายรายได้ การลดปัญหาการว่างงานในภูมิภาค บูรณะและปรับปรุงการบริหารทรัพยากรธรรมชาติหลัก (ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ) ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม แต่ปรากฏว่ายังมีวิกฤตการณ์น้ำมันขึ้นราคา การแข่งขันพลเมืองของฝ่ายรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์ แห่งประเทศมีความรุนแรงขึ้น ถึงเหตุการณ์อินโดจีน

ผลของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 แม้ว่าชนบทจะได้รับการพัฒนามากขึ้นแต่ในทางกลับกันยังพัฒนาช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท เมืองหลวงกับภูมิภาคก็ยิ่งขยายวงกว้างขึ้น เพราะระบบราชการแบบรวมอำนาจ (CENTRALIZATION) ชนบทถูกกอบโกยทรัพยากร รายได้จากภาคเกษตรตกต่ำ ชุมชนชนบทล่มสลาย ชาวนาอพยพเข้าสู่เมืองมารับจ้างทำงานทั้งในและนอกฤดูกาล ก่อให้เกิดปัญหาของคนจนในเมือง ปัญหาชุมชนแออัด ฯลฯ อีกส่วนหนึ่งก็บุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อใช้เป็นที่ทำกิน ขณะเดียวกันพวกนายทุนก็แอบแฝงเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า สภาพป่าต้นน้ำลำธารจึงเสื่อมโทรม และเป็นผลต่อการเพิ่มพื้นที่เมืองในชุมชนอย่างเด่นชัด ชุมชนเมืองเริ่มขยายตัวมากขึ้นในลักษณะเป็นแถบตามเส้นทางการสัญจร (RIBBON)

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 ทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวเร็ว แต่สร้างปัญหาหนักขึ้นหลายปัญหา ดังได้กล่าวไปแล้วในรายละเอียด

จ. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 รัฐบาลจึงต้องพัฒนาโดยการลงพื้นที่เป้าหมาย ทั้งในเขตเมืองและชนบท

ฉ. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ขยายตัวสูงมาก ถึง 25% ทำรายได้ 50,000 ล้านบาท โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในเขตเมืองหลัก อาทิเช่น กรุงเทพฯ , เชียงใหม่, ภูเก็ต ฯลฯ ประกอบกับการมีผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ ประกาศตามกฎหมายกระทรวง บังคับใช้ในราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ 78 เล่มที่ 106 ตอนที่ 190 ลงวันที่ 31 ตุลาคม 2532 ซึ่งนับว่าเป็นผังเมืองรวมฉบับที่ 2 ที่ได้มีการประกาศใน

กฎกระทรวง จากผังเมืองรวม เชียงใหม่ ได้กำหนดให้มีชุมชนเมืองบริวารเกิดขึ้นเพื่อรองรับการเจริญเติบโตจากเมืองเชียงใหม่ อันได้แก่ อำเภอแม่ริม ทางดง สารภี สันกำแพง สันทราย และบ้านแม่ใจ ซึ่งการกำหนดเมืองบริวารดังกล่าวได้กำหนดบทบาทและหน้าที่หลักที่สำคัญให้กับชุมชนด้วย ชุมชนสันกำแพงจึงมีบทบาทพิเศษเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรมหัตถกรรม ท่องเที่ยวและพักอาศัย ซึ่งเป็นผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทำให้การดำเนินชีวิตของชุมชนสันกำแพง เปลี่ยนรูปแบบจากชุมชนเกษตรกรรม เข้าสู่ชุมชนอุตสาหกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินอย่างรวดเร็วจากพื้นที่เกษตรกรรมไปเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัยอย่างกว้างขวางไร้ขอบเขต

ช. แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2537 ในช่วงต้นนี้ การพัฒนายังคงมีความต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอาคารพาณิชย์, บ้านจัดสรร อาคารอื่น ๆ, โรงงานอุตสาหกรรม, เส้นทางจราจร ฯลฯ ซึ่งทำให้สภาพชุมชนมีปัญหาหลายด้านที่รุนแรง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 จึงเป็นการเร่งรัดการแก้ปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ เช่น การขยายและปรับปรุงเส้นทางจราจรระหว่างจังหวัด, การสัญจรภายในตัวเมืองและชุมชน เป็นต้น โดยเน้นนโยบายเกี่ยวกับการรักษาอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมอย่างต่อเนื่องและมีเสถียรภาพ การกระจายรายได้และกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ให้มากขึ้น การเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสำคัญ การพัฒนาต่าง ๆ เป็นตัวเร่งให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดคราบความเป็นชุมชนดั้งเดิมในอดีตที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองกลับกลายเป็นชุมชนเมืองที่ทันสมัย รับนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่ขาดความกลมกลืนกับสภาพชุมชนของตัวเอง และสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนขึ้นมาใหม่ เพียงหวังว่าจะเน้นการพัฒนาที่มีคุณภาพ โดยไม่ได้คิดถึงค่านึงถึงภูมิหลัง เป็นที่น่าเสียดายว่าเราจะเรียกร้องความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมกลับคืนมาได้หรือไม่อย่างไร

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองในยุคปัจจุบัน

ก. ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

ระบบการปกครองที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกลางของประเทศ อันเป็นจุดเริ่มต้นในการรองรับการพัฒนาจากส่วนกลางเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้นโยบายบางอย่างขาดความกลมกลืนกับสภาพท้องถิ่นของชุมชน อาทิ เช่น การกำหนดให้มีชุมชนสันกำแพง เป็นเขตพื้นที่สีม่วงและสีเหลืองในพื้นที่เกษตรดั้งเดิม เป็นต้น

- นโยบายการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 ทำให้การพัฒนาความเจริญรุ่งเรืองที่ชุมชนโดยรอบเมืองเชียงใหม่ได้อย่างรวดเร็ว เพื่อตอบรับการพัฒนาเมืองหลักของภูมิภาค โดยการเปิดโอกาสให้เกิดการลงทุนในพื้นที่ ในรูปแบบของธุรกิจหลายหลากรูปแบบ เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยว, บ้านพักอาศัย(บ้านจัดสรร), อาคารพาณิชย์, อุตสาหกรรมหัตถกรรม เป็นต้น ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะคนละขั้วจากสภาพเดิม และลุกลามเป็นวงกว้างทุกทิศทางอันเนื่องมาจากการพัฒนาโครงการการสัญจรที่สะดวก

ข. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินจากเจ้าของคนท้องถิ่น ไปเป็นของคนต่างถิ่นและ/หรือ นายทุนภาคเอกชน เพื่อประกอบกิจการหลาย ๆ ลักษณะ ทั้งในที่ดินแปลงเล็ก จนกระทั่งที่ดินผืนใหญ่ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม, ที่ดินและ/หรือบ้านจัดสรร, สนามกอล์ฟ, ฟาร์มเกษตร เป็นต้น

- การสร้าง การขยายและปรับปรุงโครงข่ายการสัญจร ให้มีประสิทธิภาพต่อการสัญจร เชื่อมโยงได้หลายพื้นที่และกว้างไกล เป็นประตูในการเปิดโอกาสการลงทุนเกี่ยวกับธุรกิจที่ดินและการจับจองกรรมสิทธิ์

- การเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ในลักษณะของการบริการแลกเปลี่ยนสินค้าอุตสาหกรรมท้องถิ่น ที่ต้องอาศัยการผลิตจำนวนมาก (Mass Product) ทำให้ขบวนการเป็นเมืองมีความเกี่ยวเนื่องกับการขยายตัวทางด้านอื่น ๆ เพื่อบริการนักท่องเที่ยว อาทิเช่น การอพยพแรงงานท้องถิ่น มาเป็นแรงงานอุตสาหกรรม, การเพิ่มของประชากรและที่พักอาศัย, ตลาด ร้านค้าบริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันของคนขายแรงงาน และนักท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดพื้นที่อาคารสิ่งก่อสร้างมากขึ้น เพื่อตอบรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

ค. ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพของชุมชน

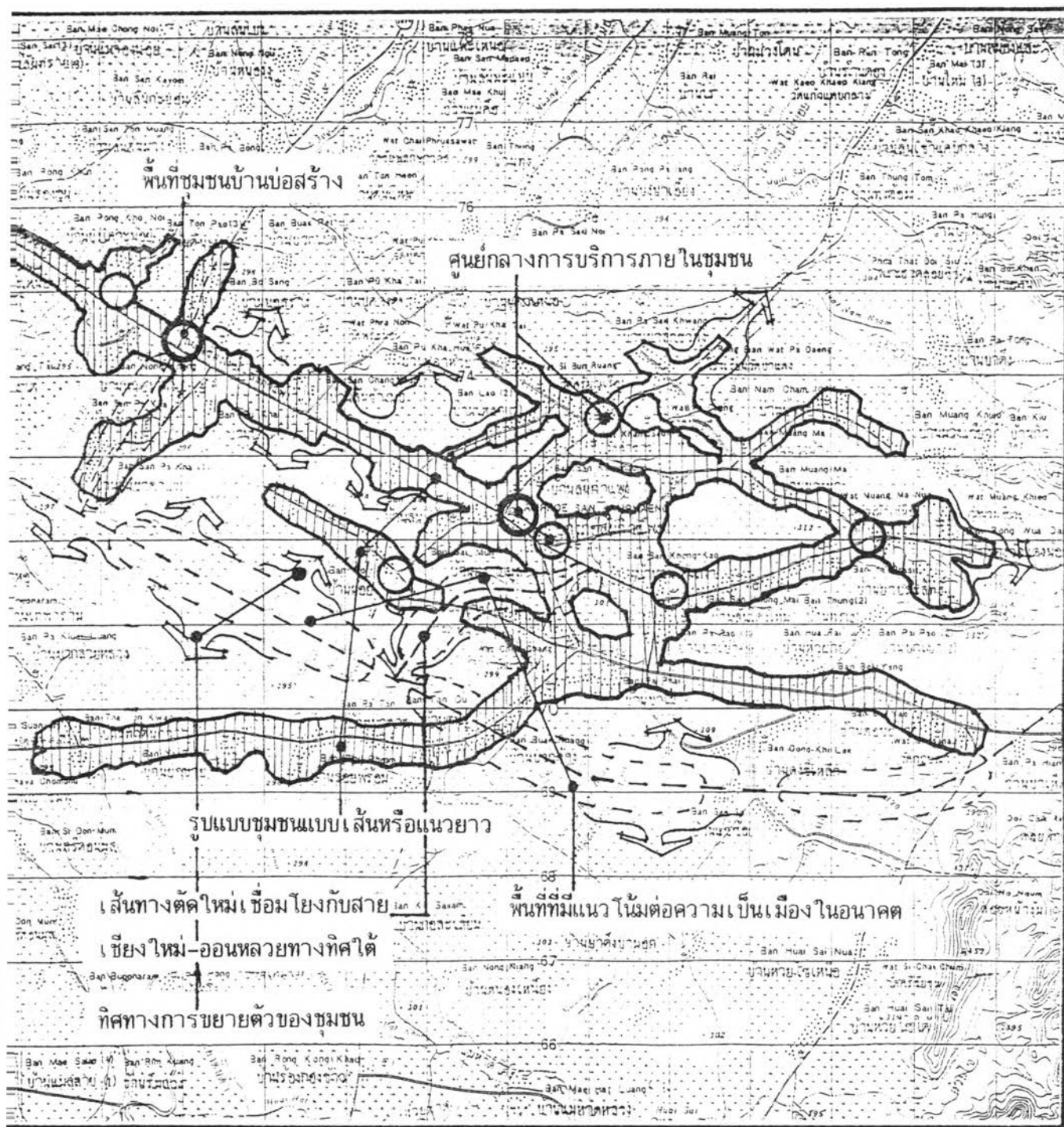
- เมืองขยายตัวเติบโตในรูปแบบ Ribbon Development อย่างชัดเจนและแผ่กว้างไกล บริเวณที่มีความหนาแน่นสูง ได้แก่บริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1006 (เชียงใหม่-สันกำแพง) จะมีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นจำนวนมาก ได้แก่ โรงงานอุตสาหกรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน พร้อมทั้งจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกตลอดเส้นทาง และการสร้างอาคารพาณิชย์ขนาดสองฟากถนน บริเวณดังกล่าวจึงเป็นบริเวณที่มีความเป็นเมืองสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ บริเวณถนนศรีสันกำแพง ทางหลวงหมายเลข 1006 (ตอนสันกำแพง-

สหกรณ์) ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1147 (ถนนสันกำแพง-บ้านธิ) และถนนภายในชุมชน ตลอดจนพื้นที่การเกษตรกรรม ในรูปแบบของโครงการบ้านจัดสรร ที่ดินจัดสรร เพื่อรองรับประชากรจากเมืองหลัก

- เมืองขยายตัวเติบโต ในรูปแบบหลายศูนย์กลาง (Multi-Center Development) อันเนื่องมาจาก Ribbon Pattern ของเมือง ทำให้ต้องมีศูนย์กลางท้องถิ่นเพื่อรองรับกิจกรรมในชีวิตประจำวันเช่น ตลาด, วัด, พื้นที่ว่างโล่ง เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินมีลักษณะแบบข้ามกระโดด คือ จากพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ธรรมชาติป่าไม้ เป็นพื้นที่อาคารสิ่งก่อสร้างที่ทันสมัย ด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์สมัยใหม่ เช่น บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ตามรูปแบบตะวันตก, รีสอร์ท, ฟาร์มเกษตรที่ทันสมัย, โรงงานอุตสาหกรรมเฉพาะด้าน เป็นต้น

- การดัดแปลง ปรับปรุง สร้างใหม่ ของอาคารสมัยเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น บ้าน, วัด, สถานที่ราชการ หรือแม้แต่พื้นที่ว่าง (Open Space) ที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ ลานวัด, ตลาด ลานบ้าน เป็นต้น ให้มีรูปแบบสมัยใหม่ กิจกรรมแบบใหม่ และบรรยากาศแบบใหม่ อันเป็นการสูญเสียความเป็นประวัติศาสตร์เฉพาะตัวของชุมชน

แผนที่ 5.10 แสดงกายภาพของชุมชนสันกำแพงยุคปัจจุบันในลักษณะของ Ribbon Development, Multiple Center และพื้นที่ถมแนวใหม่ต่อความเป็นเมืองในอนาคต

1.2.4 ชุมชนในอนาคต พ.ศ.2537 เป็นต้นไป

1) ชุมชนในอนาคต การพัฒนาของชุมชนยังคงมีความต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และต่อเนื่องด้านนโยบายของการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับต่อ ๆ ไป แต่เมื่อมอง เข้าหาสาเหตุแห่งความเป็นเมืองของชุมชนสันกำแพงแล้ว ปัจจุบันการเจริญเติบโตของเมือง เชียงใหม่มีลักษณะที่เจริญเติบโตไม่เป็นไปตามรูปแบบ ไม่เป็นระบบหรือไม่มีทิศทางที่ชัดเจน มีการขยายตัวและเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นตลอดเวลา ซึ่งแม้ว่าจะมีแผนและโครงการในการพัฒนาและอนุรักษ์ในระยะสั้นและระยะยาว โดยภาครัฐบาลและเอกชน แต่ก็ยังติดขัดในเรื่องกฎระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รัฐบาลและเอกชนได้เล็งเห็นความต่อเนื่องของพื้นที่ชุมชนสันกำแพงกับเมือง เชียงใหม่ กับแนวโน้มที่จะขยายตัวของเนื้อเมืองมาทางด้านนี้ ดังนั้นในการกำหนดแนวทางการพัฒนาเขตพื้นที่เมือง จึงได้มีการจัดระบบและสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่บริเวณชุมชนสันกำแพง เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเขตเมืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชากร อันเนื่องมาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ที่เน้นให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคโดยกำหนดให้ เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางด้านธุรกิจ, การค้า, บริการ, คมนาคมขนส่งทางอากาศ, การศึกษา และการท่องเที่ยวของภาค ปัจจุบันเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของชุมชนสันกำแพง ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งที่สามารถรองรับการกระจายตัวของประชากรในอนาคต

จากสาเหตุดังกล่าว เมื่อลองคาดการณ์ภาพลักษณ์ของชุมชนจากโครงข่ายการสัญจรที่สำคัญคือ เส้นทางสายใหม่ เชียงใหม่-สันกำแพงจากสามแยกถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-กรุงเทพฯ ที่สร้างคู่ขนานกับถนน เชียงใหม่-สันกำแพง สายเดิมทางด้านใต้ จะตัดผ่านพื้นที่เกษตรหลายตำบลของชุมชนสันกำแพง เช่น ต.สันกลาง, ต.คันเปา, ต.สันกำแพง, ต.บวักค่าง, ต.แช่ช้าง, ต.ออนใต้, ต.ร่องวัวแดง ไปจรดสายเดิมที่สามแยกสหกรณ์ บ้านออนหลวย และจากหมู่บ้านออนหลวยไปถึงหมู่บ้านนิคมสหกรณ์ห้วยแก้ว รวมระยะทาง 47 กิโลเมตร ซึ่งในอนาคต พื้นที่ดินริมพาดถนนสายนี้อาจแปรเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่อาคารและสิ่งก่อสร้างที่ทันสมัย ตามแผนรองรับการเจริญเติบโตของเมือง เชียงใหม่ นอกจากนี้ โครงการเมืองแฝด (CITY TWIN) และการจัดตั้งกิ่งอำเภอแห่งใหม่ (หมู่บ้านสหกรณ์ ต.ออนกลาง) แสดงถึงความเป็นเมืองที่เติบโตและต้องการศูนย์กลาง แสดงให้เห็นว่าในเขตสุขาภิบาลมีความเป็นเมืองในระดับสูง และถูกกระจายความเจริญสู่พื้นที่รอบนอกเขตสุขาภิบาล

2) สรุปความเป็นชุมชนเมืองในอนาคต ถ้าจะกล่าวโดยสรุปของ ขบวนการเป็นชุมชนเมืองในอนาคตแล้วชุมชนสันกำแพง จะปรากฏความเป็นชุมชนเมืองได้ดังนี้

ก. ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- ปัจจัยจากการพัฒนาเมืองหลักของภาค ที่กำหนดให้ พื้นที่ชุมชนสันกำแพง เป็นพื้นที่รองรับการเจริญเติบโตในทุกด้าน
- การพัฒนาโครงการย้ายการสัญจรที่มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกิดการลงทุนในพื้นที่ดินได้ง่ายทั้งภาครัฐบาล และเอกชน อันเป็นชนวนเข้าสู่ความเป็นเมืองที่สูงกว่าเดิมในอนาคต

ข. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- การตอบรับนโยบายของการพัฒนาเมืองหลักของภูมิภาค ลงสู่พื้นที่ดินในหลายหลากรูปแบบ เช่น โครงการเมืองใหม่, โครงการจัดตั้งกิ่งอำเภอ, โครงการธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่รูปแบบต่าง ๆ อาทิ โรงงานอุตสาหกรรม, ฟาร์มเกษตร, ที่ดินและบ้านจัดสรร, สนามกอล์ฟ, รีสอร์ท เป็นต้น ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต อันเนื่องมาจากการบริการในสาขาต่าง ๆ ของชุมชนเขตเมือง เชียงใหม่ที่มีความต้องการจากชุมชน

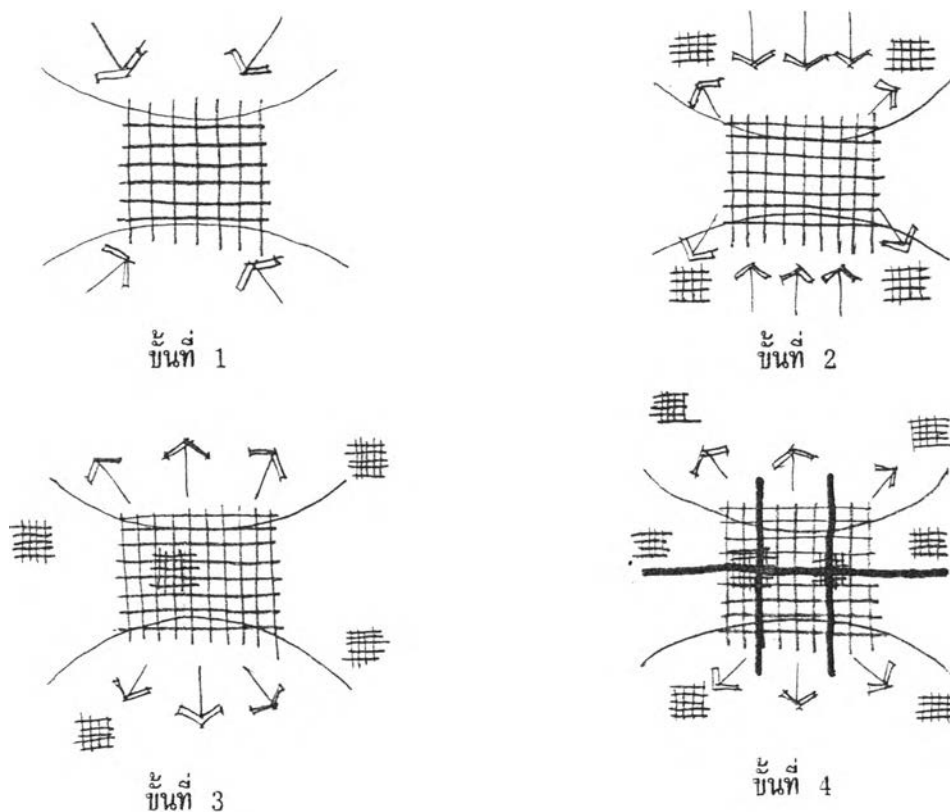
ค. ลักษณะของความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- มีลักษณะขยายขอบเขตกว้างไกล ครอบคลุมพื้นที่ทุกทิศทุกทาง (Over-Direction Development) ตามปัจจัยพื้นฐานเดิม (Ribbon Development) และเค้าโครงความเป็นชุมชนหลายศูนย์กลาง (Multi-Center Development) บนพื้นราบขนาดใหญ่ ที่ถูกล้อมรอบด้วยเทือกเขาขนาดเล็ก
- ความหนาแน่นของชุมชนเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากประชากรในเขตเมือง ทะลักออกมาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ชุมชน ที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานรองรับไว้ล่วงหน้าอยู่แล้ว ตามนโยบายการพัฒนาเมือง เชียงใหม่
- ชุมชนจะหมดสภาพความเป็นชุมชนดั้งเดิม ค่อนข้างมากจากนวัตกรรมใหม่ ๆ ทั้งทางวัตถุ และจิตใจ

1.2.5 สรุปภาพรวมขบวนการเป็นเมืองของชุมชนสันกำแพง โดยเปรียบเทียบกับทฤษฎีขบวนการเมืองของ Patrick Geddes 4 ลำดับขั้นตอน กับขบวนการเป็นเมือง 4 ยุคสมัยของชุมชน

1) ทฤษฎีขบวนการเป็นเมืองของ Patrick Geddes

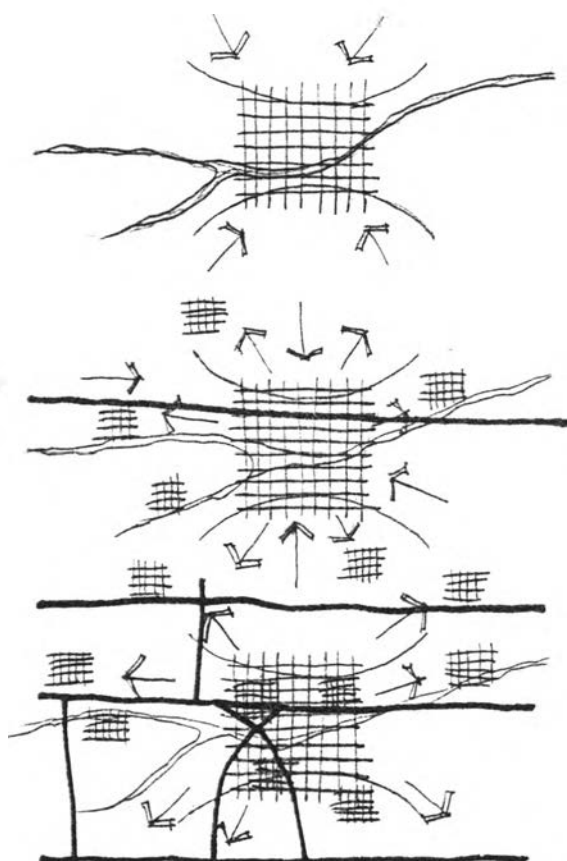
- ขั้นที่ 1 : เข้าสู่ศูนย์กลาง (Inflow) อันเป็นการเริ่มต้นของการรวมตัวของชุมชนเมือง
เกิดขึ้น
- ขั้นที่ 2 : สร้างเมือง (Build up) ขั้นที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่อย่างหนาแน่นในศูนย์กลาง
และเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป
- ขั้นที่ 3 : เมืองขยายตัวออก ศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม (Back Flow Central Slums)
- ขั้นที่ 4 : เมืองเจริญเติบโตแบบกระจุกกระจาย และศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม
(Sprawling Mass Central Blight)

ภาพที่ 5.3 แสดงพัฒนาการของขบวนการเป็นเมือง 4 ขั้น ตามทฤษฎีขบวนการเป็นเมือง
ของ Patrick Geddes

2) ขบวนการเป็นชุมชนเมือง 4 ยุคสมัยของชุมชน

- ยุคโบราณ : เป็นยุคชุมชนในประวัติศาสตร์ มีการรวมกลุ่มเป็นชุมชนเล็ก ๆ มีศูนย์กลางจิตใจ คือวัด
- ยุคอดีต : ยุคแห่งการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชุมชน หลาย ๆ กลุ่ม ขนาดเล็ก ๆ 5-10 ครอบครัว และพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนมีขนาดใหญ่ขึ้น และมีศูนย์กลางชุมชนที่ถาวร ทั้งในทางการปกครอง จิตใจ และการดำเนินชีวิตประจำวัน (ตลาด)
- ยุคปัจจุบัน : ยุคแห่งการพัฒนาและการเจริญเติบโต ขยายตัวอย่างกว้างและไกล ครอบคลุมพื้นที่ราบ
- อนาคต : มีแนวโน้มของการเจริญเติบโตสูงเทียบเท่าเมืองหลักของภาค และมีการขยายตัวอย่างกว้างและไกลยิ่งขึ้นครอบคลุมพื้นที่ราบและพื้นที่เนินเขาเตี้ย ๆ ทั่วไป

ขั้นที่ 1

ชุมชนยุคโบราณและยุคอดีตตอนปลาย (ช่วงรอยต่อระหว่างยุคโบราณตอนปลายกับยุคอดีตตอนต้น เป็นช่วงที่เมืองเชียงใหม่เสียเมืองให้แก่พม่า ทำให้ชุมชนเมืองส่วนใหญ่อยู่ในสภาพร้าง)

ขั้นที่ 2

ชุมชนยุคอดีตตอนกลาง และตอนปลาย—คาบเกี่ยวเข้าสู่ยุคปัจจุบันตอนต้น (ช่วงการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล เข้าสู่ระบบการปกครองปัจจุบันตอนต้น)

ขั้นที่ 3

ชุมชนยุคปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

ขั้นที่ 4

แนวโน้มในอนาคต

ภาพที่ 5.4 แสดงพัฒนาการของขบวนการเป็นเมือง 4 ขั้น ของชุมชนสันกำแพงเมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Patrick Geddes

3) การเปรียบเทียบขบวนการเป็นเมืองจากทฤษฎี และจากตัวชุมชน

ทฤษฎี Patrick Geddes	ชุมชนเมืองสันกำแพง
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 1 (Inflow)	- ชุมชนยุคโบราณตอนต้น 1 และ ยุคอดีตตอนต้น 2 **
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 2 (Build up)	- ชุมชนยุคอดีตตอนกลาง และตอนปลาย 2 **
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 3 (Back flow central slums)	- ชุมชนยุคปัจจุบัน 3 **
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 4 (Sprawling mass central blight)	- ลักษณะที่อาจเกิดขึ้นกับชุมชนในอนาคต 4 ***

* ระดับความเป็นเมืองน้อย

** ระดับความเป็นเมืองปานกลาง

*** ระดับความเป็นเมืองสูง

1.2.6 ระดับของความเข้มเมืองอันเนื่องมาจากขบวนการเป็นเมือง ตามเหตุและปัจจัยแวดล้อมของชุมชน

จากการศึกษาถึงขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนสันกำแพง ตลอดช่วง 4 ยุคสมัย สามารถชี้แจงระดับของความเข้มเมือง โดยการให้ค่าคะแนนจากระดับ 0-5 ในทัศนภาพของขบวนการเป็นเมืองกับทัศนภาพของเหตุและปัจจัยในรายละเอียดและความหมายดังนี้

1) การให้ค่าคะแนน

- ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ
- ค่า 1 = ระดับของความเข้มเมืองต่ำมาก
- ค่า 2 = ระดับของความเข้มเมืองต่ำ
- ค่า 3 = ระดับของความเข้มเมืองปานกลาง

- ค่า 4 = ระดับของความเป็นเมืองสูง
- ค่า 5 = ระดับของความเป็นเมืองสูงมาก

2) ทิศภาพของขบวนการเป็นเมือง ประกอบด้วย

ก. ทิศภาพในด้านบทบาทและความสำคัญของชุมชนที่ส่งผลให้เกิดขบวนการเป็นเมือง ได้แก่ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์, ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ, ความสำคัญทางแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า และความสำคัญต่อการเชื่อมโยงกับเมือง

ข. ทิศภาพในด้านการสูญเสียลักษณะเฉพาะตัวที่เป็นผลต่อเนื่องมาจากขบวนการเป็นเมือง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบกายภาพของชุมชน สังคมและวิถีชีวิต รวมถึงระบบเศรษฐกิจของชุมชน

ค. ทิศภาพในระดับของความเป็นเมืองเมื่อเทียบกับทฤษฎีของ Patrick Geddes ในขบวนการ 1, 2, 3 และ 4

3) ทิศภาพของเหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง ประกอบด้วย

ก) ทิศภาพในปัจจัยของขบวนการเป็นเมืองของชุมชนที่เป็นสาเหตุของขบวนการ ได้แก่ ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง, นโยบายพัฒนาประเทศ, ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ, การฟื้นฟูและพัฒนาเมืองศูนย์กลาง (เมืองเชียงใหม่), บทบาทและความสำคัญของชุมชน

ข) ทิศภาพในปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางกายภาพ ได้แก่ การอพยพเข้ามา ตั้งถิ่นฐาน, การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน, บทบาทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมพื้นฐาน และการบูรณะ ซ่อมแซม ก่อสร้าง สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

ในแต่ละทิศภาพนำมาให้ค่าคะแนนในแต่ละยุคสมัยแล้วรวมคะแนนเพื่อแจกแจงลำดับ ในแต่ละทิศภาพหลัก, ย่อย และภาพรวม หลังจากนั้นนำค่าคะแนนมาสรุปเป็นเปอร์เซ็นต์ของระดับความเป็นเมืองในแต่ละทิศภาพหลัก และภาพรวมของชุมชน ดังตัวอย่างเช่น

ทิศภาพของขบวนการเป็นเมืองในด้านบทบาทและความสำคัญของชุมชน จากยุคโบราณ-อนาคต เมื่อให้ค่าคะแนนในทิศภาพย่อยของบทบาทและความสำคัญของชุมชนแล้ว ปรากฏผลดังนี้

- ยุคโบราณ มีค่าคะแนนรวมเท่ากับ 4 จากคะแนนเต็ม 20
- ยุคอดีต มีค่าคะแนนรวมเท่ากับ 7 จากคะแนนเต็ม 20
- ยุคปัจจุบัน มีค่าคะแนนรวมเท่ากับ 13 จากคะแนนเต็ม 20
- ยุคอนาคต มีค่าคะแนนรวมเท่ากับ 14 จากคะแนนเต็ม 20
- ภาพรวม มีค่าคะแนนรวมเท่ากับ 38 จากคะแนนเต็ม 80

และจัดลำดับของระดับความเป็นเมืองในแต่ละยุค ได้ลำดับ 1, 2, 3 และ 4 ตามลำดับ ส่วนภาพรวมเมื่อเทียบกับทัศนภาพหลักอื่นๆ ของขบวนการเป็นเมืองอีก 3 ทัศนภาพ จัดลำดับได้เท่ากับ 2 คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของระดับความเป็นเมืองเท่ากับ 47.5% ส่วนทัศนภาพย่อยประกอบด้วย

- ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีค่าคะแนนรวมตลอดยุคโบราณ-อนาคต เท่ากับ 7 จัดอันดับได้เท่ากับ 1
- ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ มีค่าคะแนนรวมตลอดยุคโบราณ-อนาคต เท่ากับ 12 จัดอันดับได้เท่ากับ 2
- แหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่า มีค่าคะแนนรวมตลอดยุคโบราณ-อนาคต เท่ากับ 7 จัดอันดับได้เท่ากับ 1
- ความสำคัญต่อการเชื่อมโยงกับเมืองศูนย์กลาง มีค่าคะแนนรวมตลอดยุคโบราณ-อนาคต เท่ากับ 12 จัดอันดับได้เท่ากับ 2

เมื่อได้ค่าคะแนนครบในแต่ละทัศนภาพแล้ว ทำการรวมคะแนนทั้งหมดเพื่อมองภาพรวมและแสดงระดับของความเป็นเมืองในขบวนการ จะได้ค่าคะแนนเต็มรวมดังนี้

- ยุคโบราณ มีค่าคะแนนเต็มรวมเท่ากับ 9 จากคะแนนเต็ม 75
- ยุคอดีต มีค่าคะแนนเต็มรวมเท่ากับ 24 จากคะแนนเต็ม 75
- ยุคปัจจุบัน มีค่าคะแนนเต็มรวมเท่ากับ 56 จากคะแนนเต็ม 75
- ยุคอนาคต มีค่าคะแนนเต็มรวมเท่ากับ 65 จากคะแนนเต็ม 75
- ภาพรวม มีค่าคะแนนเต็มรวมเท่ากับ 154 จากคะแนนเต็ม 300

คิดเป็นเปอร์เซ็นต์เท่ากับ 12.0, 32.0, 74.67, 86.67 และ 51.4% ตามลำดับ ดังนั้นสรุปได้ว่าในขบวนการเป็นเมือง มีระดับของความเป็นเมืองของชุมชนสันกำแพงเท่ากับ 51.4%

ส่วนในทัศนภาพของเหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง ใช้เกณฑ์เดียวกัน และสรุประดับของความเป็นเมืองได้เท่ากับ 48.2% (ดังตารางที่ 5.1 และ 5.2)

ตารางที่ 5.1 สรุปรูปขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 1 สังก้าแพง

ทัศนภาพของชุมชน	รวม	ยุคโบราณ					ยุคอดีต					ยุคปัจจุบัน					อนาคต					รวม		จำนวนการเป็นเมือง					
		0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	จำนวน	ลำดับ								
ทัศนภาพของชุมชน	300																												
ทัศนภาพและสภาพ จำกัด	20		1						2					2					2					7		1			ภาพล้าสมัยทางประวัติศาสตร์
	20	0							2							5					5	12		3				ภาพล้าสมัยทางด้านเศรษฐกิจ	
	20		2						1					2					2					7		1		แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่า	
	20		1						2							4					5	12		3				ภาพล้าสมัยต่อการเชื่อมโยงกับเมืองศูนย์กลาง	
	รวม	30		4						7					13					14					38		3		
ลำดับ			1						2					3					4					47.5		%		ระดับความเข้มชุมชนเมือง	
การสูญเสียลักษณะ เฉพาะตัว	20		1						2					4							5	12		1				สภาพของชุมชนเมืองเปลี่ยนแปลงรูปแบบ	
	20		1						2					4							5	12		1				สังคมและวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงรูปแบบ	
	20	0							2							5					5	12		1				ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงรูปแบบ	
	รวม	50		2						6					13					15					36		1		
	ลำดับ			1						2					3					4					50.0		%		ระดับของความเข้มชุมชนเมือง
สภาวะความเป็น เมือง	20		1						2					4							5	12		3				ขนาดของความเข้มชุมชนเมืองเติบโต	
	20		1						2					4							5	12		3				การรับความเจริญจากเมืองศูนย์กลาง	
	20	0							0					4							5	9		1				การแบ่งเบาภาระและบ่งชี้จากเมืองศูนย์กลาง	
	20	0							1					5							5	11		2				ต้องการพึ่งพาสนับสนุนจากเมืองศูนย์กลาง	
	รวม	30		2						5					17					20					44		3		
ลำดับ			1						2					3					4					55.0		%		ระดับของความเข้มชุมชนเมือง	
ระดับความเป็นเมือง เมื่อเทียบกับ กษ. PATRICK G.	20		1								4									5	15		4				ขบวนการขั้นที่ 1		
	20	0							2					4							5	11		3			ขบวนการขั้นที่ 2		
	20	0							0					3							4	7		2			ขบวนการขั้นที่ 3		
	20	0							0					1					2			3		1			ขบวนการขั้นที่ 4		
	รวม	30		1						5					13					16					36		1		
ลำดับ			1						2					3					4					45.0		%		ระดับของความเข้มชุมชนเมือง	
รวมทั้งหมด	300		7						24					56					65					154		3			
ลำดับ			1						2					3					4					51.4		%		ระดับของความเข้มชุมชนเมือง	
คะแนนเต็มรวม			75						75					75					75					300				ศักยภาพรวม	
ร้อยละ			12.0						32.0					74.67					36.67					51.4		%			

หมายเหตุ

ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ

ค่า 1 = ความเป็นเมืองต่ำมาก

ค่า 2 = ความเป็นเมืองต่ำ

ค่า 3 = ความเป็นเมืองปานกลาง

ค่า 4 = ความเป็นเมืองสูง

ค่า 5 = ความเป็นเมืองสูงมาก

ตารางที่ 5.2 สรุปเหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 1 สังก้าแพง

ทัศนภาพเขต-ปัจจัย	รวม	ยุคโบราณ					ยุคอดีต					ยุคปัจจุบัน					อนาคต					เขตและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง										
		0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	รวม	ลำดับ					
จวคะนน	280																															
ปัจจัยของขบวนการ เป็นเมืองของชุมชน	20	0							4			2			2										3	2	ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง					
	20	0						1							5										5	11	3	ปัจจัยทางเศรษฐกิจ				
	20	0							3						4										5	11	3	นโยบายพัฒนาประเทศ				
	20		2						1					1					1							5	1	ความกลมกลืนของทรัพยากรธรรมชาติ				
	20		1												5											5	15	4	การฟื้นฟูและพัฒนาเมืองศูนย์กลาง			
	20	0							1							5										5	11	3	บทบาทและความสำคัญของชุมชน			
รวม	120	3						15						22											23	53	3					
ลำดับ			1						2						3											4	52.5	%	ระดับความเข้มชุมชนเมือง			
ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิด ความเป็นเมืองทาง กายภาพ	20			2											3										5	14	5	การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน				
	20			1											2											5	12	4	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน			
	20	0								3															5	10	2	บทบาทอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว				
	20	0														4										5	11	3	การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมพื้นฐาน			
	20			2												1											5	1	การบูรณะ ซ่อมแซม ก่อสร้าง งานที่สำคัญ			
รวม	100			5											18											53	2					
ลำดับ					1											2											4	53.0	%	ระดับของความเป็นชุมชนเมือง		
ลักษณะความเป็น เมืองทางกายภาพ	20	0													2											5	12	3	RIBBON DEVELOPMENT OR LINEAR			
	20	0								3					0										1	1	1	1	ARTICULATED SHEET			
	20			1												4										2	6	2	ISOLATED SETTLEMENT			
	รวม	60			1											6											19	1				
ลำดับ																2												21.67	%	ระดับของความเป็นชุมชนเมือง		
รวมทั้งหมด	280			9												30											135					
ลำดับ																	2												48.2	%	ระดับของความเป็นชุมชนเมือง	
คะแนนเต็มรวม																70												280		โดยภาพรวม		
ร้อยละ																														48.2	%	

หมายเหตุ

- ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ
- ค่า 1 = ความเป็นเมืองต่ำมาก
- ค่า 2 = ความเป็นเมืองต่ำ
- ค่า 3 = ความเป็นเมืองปานกลาง
- ค่า 4 = ความเป็นเมืองสูง
- ค่า 5 = ความเป็นเมืองสูงมาก

5 การศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่ เพื่อ
ความเข้าใจด้านทัศนภาพ เหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

2 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนจอมทอง _____

ชุมชนยุคโบราณ, อดีต, ปัจจุบัน และอนาคต _____

ความเป็นเมืองอันดับ 2 จอมทอง

1. ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนจอมทอง

1.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาชุมชนจอมทอง ศึกษาภายในเขตสุขาภิบาล ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 ตำบล คือ ตำบลบ้านหลวง ตำบลช่วงเปา และตำบลดอยแก้ว พื้นที่ 3.82 ตารางกิโลเมตร และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง

1.2 รายละเอียดการเป็นชุมชนเมืองตามพัฒนาการของชุมชน

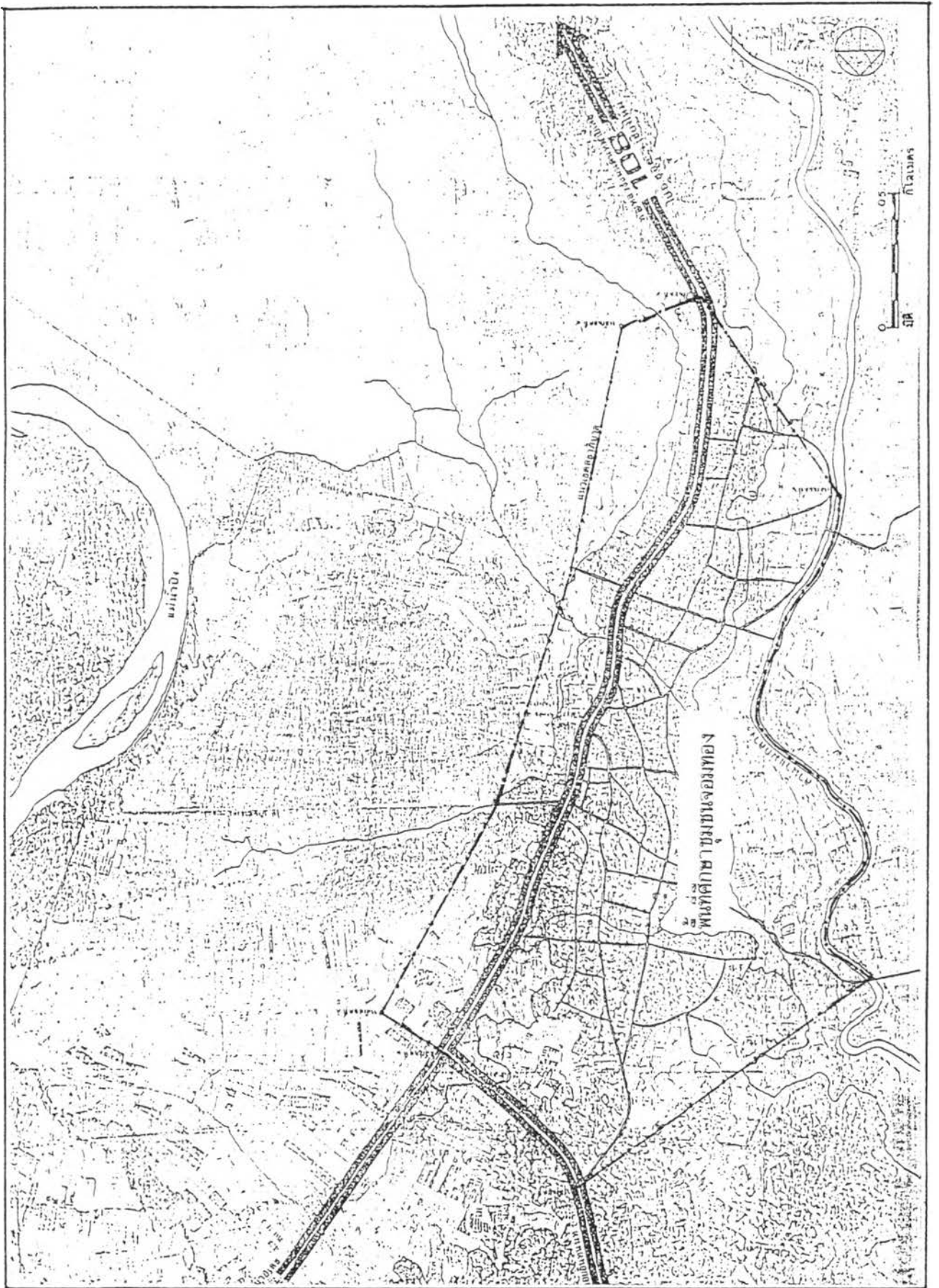
1) ชุมชนยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ. 2339) ศึกษาถึงภูมิหลังของชุมชนสมัยพุทธกาล จนถึงการปรากฏหลักฐานของกลุ่มคนเป็นชุมชนเมื่อครั้งมีการสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทอง

2) ชุมชนยุคอดีต (พ.ศ. 2339-2476) ศึกษาถึงการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มของชุมชนที่ปรากฏเด่นชัด จนกระทั่งการมีศูนย์กลางการปกครองในระดับหัวเมือง แขวง และอำเภอ ประกอบด้วยช่วงสมัยที่สำคัญ คือ

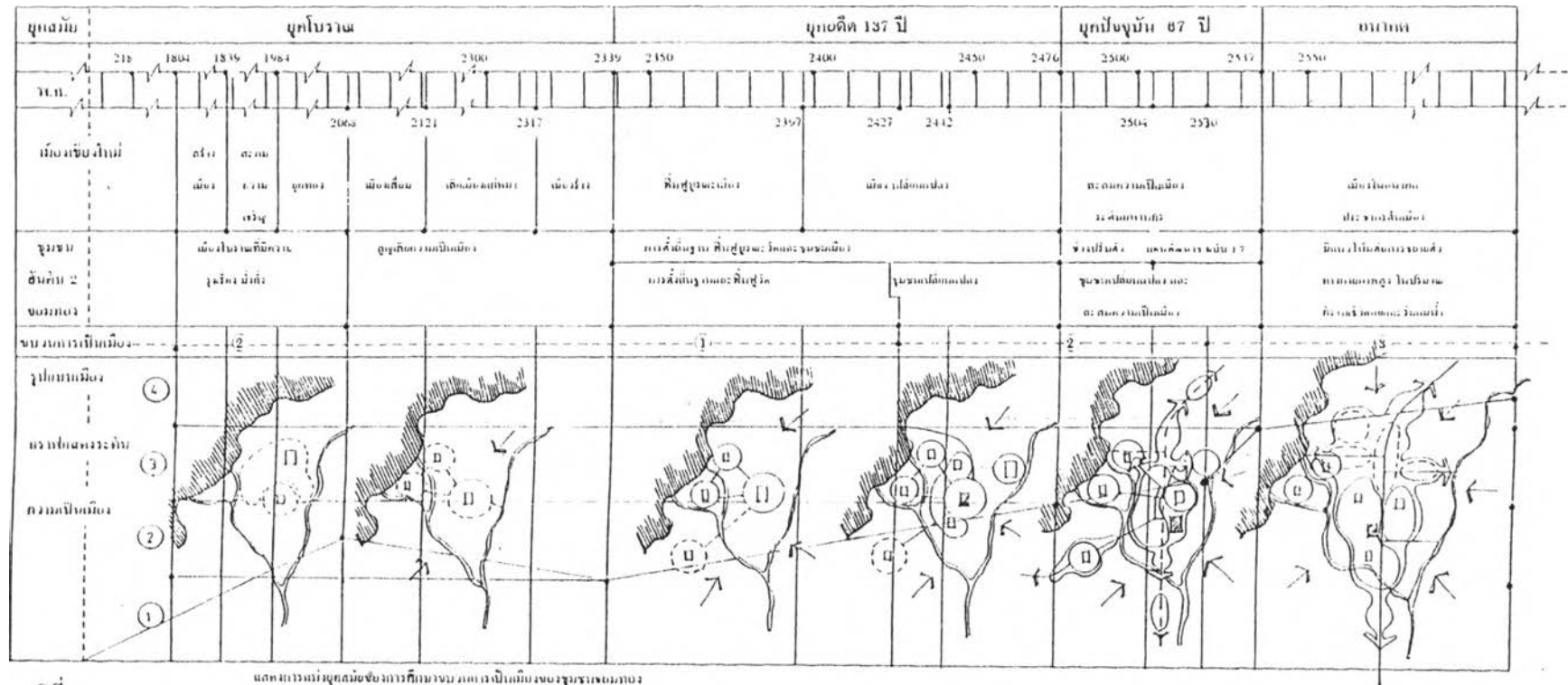
- ชุมชนอันเนื่องมาจากความสำคัญของวัดพระธาตุศรีจอมทอง พ.ศ. 2339-2427
- ช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2427-2442
- ช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442-2476

3) ชุมชนยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2476-2537 การศึกษาการเจริญเติบโตของชุมชนเมื่อเข้าสู่นโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 และการมีบทบาทเฉพาะของชุมชน

4) ชุมชนในอนาคต (ตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป) ศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของชุมชนทางด้านกายภาพและจิตใจ

แผนที่ 5.12 แสดงขอบเขตของพื้นที่ศึกษา เชียงใหม่

แผนผังเมือง

5.4 ลักษณะผังเมือง

- : ศูนย์กลางชุมชนขนาดเล็ก
- ▣ : ศูนย์กลางชุมชนขนาดใหญ่
- : แนวเมืองชุมชนแบบทิวแถว
- : แนวเมืองชุมชนแบบรวม
- : แนวรั้วเมืองลักษณะ
- : แนวสัญจรทางบก
- ~ : ป้ายจราจรแสดงแนวเขตเมืองใหม่
- ~ : แนวเขตเมืองชุมชน
- ~ : เส้นทางการคมนาคม

1.2.1 ชุมชนยุคโบราณ ก่อน พ.ศ. 2339

1) ภูมิหลังของชุมชน ชุมชนจอมทองมีภูมิหลังเกี่ยวเนื่องจากตำนานพระธาตุศรีจอมทอง และการเล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน วรรณคดีบางเรื่องอันได้แก่เรื่องขุนช้างขุนแผน (ตอนนางบัวคลี่) ตำนานจามเทวี เป็นต้น แต่อ้างอิงเป็นหลักฐานได้ค่อนข้างเลื่อนลอย ส่วนในตำนานวัดพระธาตุศรีจอมทอง ความชัดเจนมีมาก กล่าวคือ แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้มีลักษณะเป็นเนินเขาเล็ก ๆ คล้ายจอมพลอก หรือ หลังเต่าที่มีป่าไม้ทองหลางขึ้นอยู่บนเนิน จึงถูกเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่า "คอยจอมทอง" อ้างถึงตำนานกล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งชมพูทวีปได้เสด็จที่คอยจอมทอง เมื่อ พ.ศ. 218 ซึ่งขณะนั้นเป็นชุมชนเล็กๆ อยู่ในการปกครองของเจ้าเมืองอังครฎฐะ (เมืองอังครฎฐะมีพระยาอังครฎฐะปกครองเมือง ที่มีตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือแห่งคอยจอมทอง) พระองค์ได้รับสั่งให้ขุดอุโมงค์ไว้ที่คอยแห่งนี้แล้วอันเชิญพระทักษิณโมลีธาตุพระเศียรเบื้องขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีขนาดเท่าเมล็ดพุทราพร้อมพระธาตุกระดูกดำมีดเบื้องขวา (พระอัฐิขากรรไกร) โด่เท่าเมล็ดข้าวสารทักมีหลักฐานเป็นสามเหลี่ยม และพระบรมธาตุย่อยอีก 5 องค์ รวมเป็นพระธาตุ 7 องค์ ให้เข้าอยู่ในโกศแก้ววชิระนั้น แล้วจึงเชิญโกศแก้ววชิระเข้าประดิษฐานไว้ในพระสถูปทองคำอีกครั้ง ในคฤหาสน์คอยแห่งนี้ พร้อมขุดหลุมใหญ่ฝังทองคำไว้ในทิศทั้ง 8 แห่งคอยจอมทองทรงอธิฐานไว้ว่าเมื่อใดพระบรมธาตุเจ้าเจริญรุ่งเรืองในภายภาคหน้า ขอจงให้ผู้อยู่ปฏิบัติรักษาพระบรมธาตุนั้น จงขุดเอาทองคำที่ฝังไว้นั้นออกบำรุงก่อสร้าง สถาปนาพระพุทธศาสนาให้เจริญถาวรต่อไปชั่วกาล นับตั้งแต่นั้นจนถึงจุลศักราช 813 (พ.ศ. 1994) ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าติโลกราช เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สืบราชวงศ์มังราย เป็น "ยุคทอง" แห่งล้านนา (พ.ศ. 1984-2068) ได้มีสามี-ภรรยาคนหนึ่งชื่อ นายสร้อย - นางเมง มีบ้านเรือนอยู่ใกล้คอยศรีจอมทอง เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้สังเกตเห็นคอยจอมทองมีฐานอันงดงามสูงขึ้นเป็นลำดับคล้ายหลังเต่า จึงคิดว่า สถานที่สมควรจะเป็นสถานที่ตั้งแห่งพระรัตนตรัย จึงคิดปรึกษากันสร้างวัดขึ้น ในจุลศักราช 814 (พ.ศ. 1995) เดือน 7 ขึ้น 9 ค่ำ (เดือน 9 เหนือ) วันจันทร์ฤกษ์ได้ 12 ตัว เวลาเข้าได้ยกเสาศาลาขึ้นเป็นปฐมฤกษ์ พร้อมได้ก่อเจดีย์ไว้บนถ้ำคูหา ก่อพระพุทธรูปไว้ 2 องค์ จนแล้วเสร็จ และเรียกวัดนี้ว่า "วัดศรีจอมทอง" และมีศรัทธาจากคนทั้งหลายมากขึ้นเป็นลำดับ อันแสดงให้เห็นว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนได้มีมาแต่โบราณกาลแล้ว

2) การปรากฏหลักฐานของกลุ่มคน (การเป็นชุมชน) การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชุมชนจอมทองเทียบเคียงได้จากการตั้งถิ่นฐานในแคว้นทริภุชชัยบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง

ชุมชนจอมทองมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม และที่ดอน บริเวณลุ่มแม่น้ำปิง แมกกลาง และแม่ยะ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ของเจ้าเมืองผู้ครองนคร เชียงใหม่ต่อการศรัทธาพระธาตุศรีจอมทอง ในตำนานชุมชนโบราณที่เล่าสืบต่อกันมา และตำนานพระธาตุศรีจอมทองกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า ดอยจอมทองตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกแห่งเมืองกุสินารา (เป็นเมืองที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ปัจจุบันอยู่ในประเทศอินเดียตอนเหนือ) ห่างจากเมืองกุสินารา 270 โยชน์ (ประมาณ 4,320 กิโลเมตร) ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) แห่งดอยจอมทองมีเมือง ๗ แห่งชื่อว่าเมืองอังครฐะห่างจากเมืองประมาณ 50 วา มีแม่น้ำสายหนึ่งชื่อว่าระวิงคะนที (แม่น้ำปิง) ไหลทางทิศเหนือผ่านเชิงดอยจอมทองมาทางทิศตะวันออก ห่างจากเชิงดอยประมาณ 75 วา (ปัจจุบันนี้แม่น้ำปิงได้เปลี่ยนแนวทางเดินใหม่ ห่างออกไปจากเดิม 1 กิโลเมตรเศษ) ไหลลงไปถึงมหาสมุทร ยังมีแม่น้ำสายหนึ่งชื่อ สักการะนที (แม่น้ำแมกกลาง) ไหลจากท้องดอยลูกหนึ่งชื่อ "อังคะสักการะ" (ดอยอังกาหรือดอยอินทนนท์) อันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือแห่งเมืองอังครฐะผ่านดอยจอมทองมาทางทิศตะวันตก ห่างจากเชิงดอยประมาณ 300 วา แล้วไหลไปจรดแม่น้ำระมิงคะนที ตำบลสบเตี้ย (ปัจจุบัน เรียกว่า ตำบลสบกลาง) ทางทิศใต้ดอยจอมทองห่างประมาณ 2000 วา ดอยลูกนี้มีสี่ฐานดังกับ เต่าคำ สูงจากที่ราบประมาณ 5 วา เมืองอังครฐะขณะนั้นมีพระยาอังครฐะเป็นเจ้าเมือง มีบุพการีมีเดชอำนาจมาก มีเสนาอำมาตย์ราชบริพารและพลโยธาตั้งทั้ง 2 ข้างแม่น้ำปิง และแมกกลาง มีหมู่บ้าน 8 หมื่นตระกูล

จากตำนานดังกล่าวเป็นข้อสันนิษฐาน ได้ว่าชุมชนแห่งนี้ได้มีความเจริญรุ่งเรืองผ่านกาลเวลาที่ยาวนานมาหลายศตวรรษที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับพุทธองค์อย่างแน่นแฟ้น อันแสดงให้เห็นถึงศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในชุมชนแห่งนี้ ตลอดจนชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่น เมือง เชียงใหม่ ลำพูน เป็นต้น

ในช่วงก่อน พ.ศ. 2339 ชุมชนมีความเคลื่อนไหว มีเรื่องราวที่เป็นตำนานเกี่ยวกับการเสด็จมาที่ดอยจอมทองของพระพุทธเจ้า และพระมหาโมคคัลลานะ การที่พระทักษิณโพลีธาตุดุสิตเสด็จมาสู่ดอยจอมทอง หลังจากเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองกุสินารา การสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทองครั้งแรก และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพระธาตุศรีจอมทองตามเหตุการณ์ของเมือง เชียงใหม่อันเป็นสาระสำคัญของการลำดับเหตุการณ์ของชุมชนในเวลาต่อมา กล่าวคือ

พ.ศ. 2121-2317 การเสียเมืองเชียงใหม่ให้แก่พม่า ทรัพย์สินสมบัติของพระศาสนาถูกริบและทำลายเสียหาย ทำให้ชุมชนเสียรูปแบบการตั้งถิ่นฐาน แบบไร่ทิศทาง

พ.ศ. 2182 พระเจ้าสุทโธทรมหาราช พระเจ้าแผ่นดินพม่าได้ตกแต่งเครื่องวัตถุไทยทานมาถวายบูชาพระบรมธาตุตามเยี่ยงอย่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่พระเมืองแก้ว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระบรมธาตุ

พ.ศ. 2314-2317 กษัตริย์อยุธยาโยกกองทัพมารบกับพม่า โดยความร่วมมือจากเจ้าเมืองลำพูน พระเจ้ากาวิละ และพระยาจำบ้าน เจ้าเมืองเชียงใหม่ ยึดเชียงใหม่จากพม่าคืนมาได้

พ.ศ. 2322 พระยาจำบ้าน ซึ่งได้บรรดาศักดิ์เป็นพระยาวชิรปราการ ในปี พ.ศ. 2317 เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่สืบมาได้อันเชิญพระบรมธาตุเจ้าฯ ที่สูญหายไปร่วม 9 ปี โดยพิธีอาราธนาอันเชิญพระบรมธาตุเจ้าตามโบราณประเพณีเป็นครั้งแรก ซึ่งถือว่าเป็นการกลับมาของพระบรมธาตุเจ้าฯ อีกครั้ง และเป็นจุดเริ่มต้นของการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในช่วงที่ 2 อันเป็นช่วงแห่งการฟื้นฟูบูรณะเมืองเชียงใหม่ และการฟื้นฟูชุมชนขึ้นอีกครั้ง

อย่างไรก็ตามได้มีการกล่าวถึงเมืองโบราณ 2 แห่ง คือ เมืองกลาง และเมืองอาง ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ราบที่ตอนทางทิศตะวันตกของดอยจอมทองว่า เคยได้มีการอพยพไพร่พลจากเมืองละโว้มาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นหย่อม ๆ หลายแห่งตามริมแม่น้ำแม่กลาง และที่ดอน ที่ปรากฏเมืองโบราณตราบเท่าปัจจุบัน อันเป็นข้อสันนิษฐานได้ว่าพื้นฐานของสังคมมีความแตกต่างไปจากชุมชนล้นเกล้าฯ ซึ่งเป็นคนยอง ลื้อ เขิน แต่อย่างไรก็ดี จะเห็นว่าชุมชนจอมทองมีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนลำพูน ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานสำคัญของชาวยอง ลื้อ เขิน จากทางเหนือ น่าจะเป็นไปได้ว่า ชาวยอง ลื้อ เขิน อาจเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตชุมชนจอมทองด้วยส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ยังมีตำนานคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่สืบต่อกันมาถึงวรรณคดี เรื่องขุนช้างขุนแผน ในตอนหนึ่งว่า เจ้าเมืองจอมทองได้ยกนางราวทองให้แก่ขุนแผน หรือตอนที่ขุนแผนฆ่านางบัวคลี่เพื่อเอาลูกไปทำกุมารทอง แล้วนำไปอย่างทั่วค่าง เรียกกันว่า ทั่วค่าง หรือ ทั่วค่าง (พุทธนิคมจอมทองปัจจุบัน) ส่วนศพนางบัวคลี่นำไปฝังห่างจากวัดค่าง ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 100 เมตร (ปัจจุบันเป็นหลักเมืองจอมทอง) แสดงให้เห็นว่าขุนช้าง ขุนแผน ซึ่งเป็นคนใหม่แถบที่ราบลุ่มภาคกลาง แต่ปรากฏเรื่องราวในพื้นที่ทางเหนือ ดังนั้นคนโบราณสมัยก่อนได้มีการติดต่อเดินทางถึงกันอยู่เสมอ ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานจากคนที่ราบลุ่มภาคกลางมาสู่พื้นที่ชุมชนจอมทองได้เช่นกัน หรือแม้แต่ตำนานของพระนางจามเทวีที่ถูกเชิญขึ้นมาปกครองเมืองหริภุญชัย โดยการเดินทางล่องเรือผ่านแม่น้ำปิงขึ้นมาทางเหนือและได้แวะนมัสการพระบรมธาตุเจ้าจอมทองด้วย

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคโบราณ

ก. การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

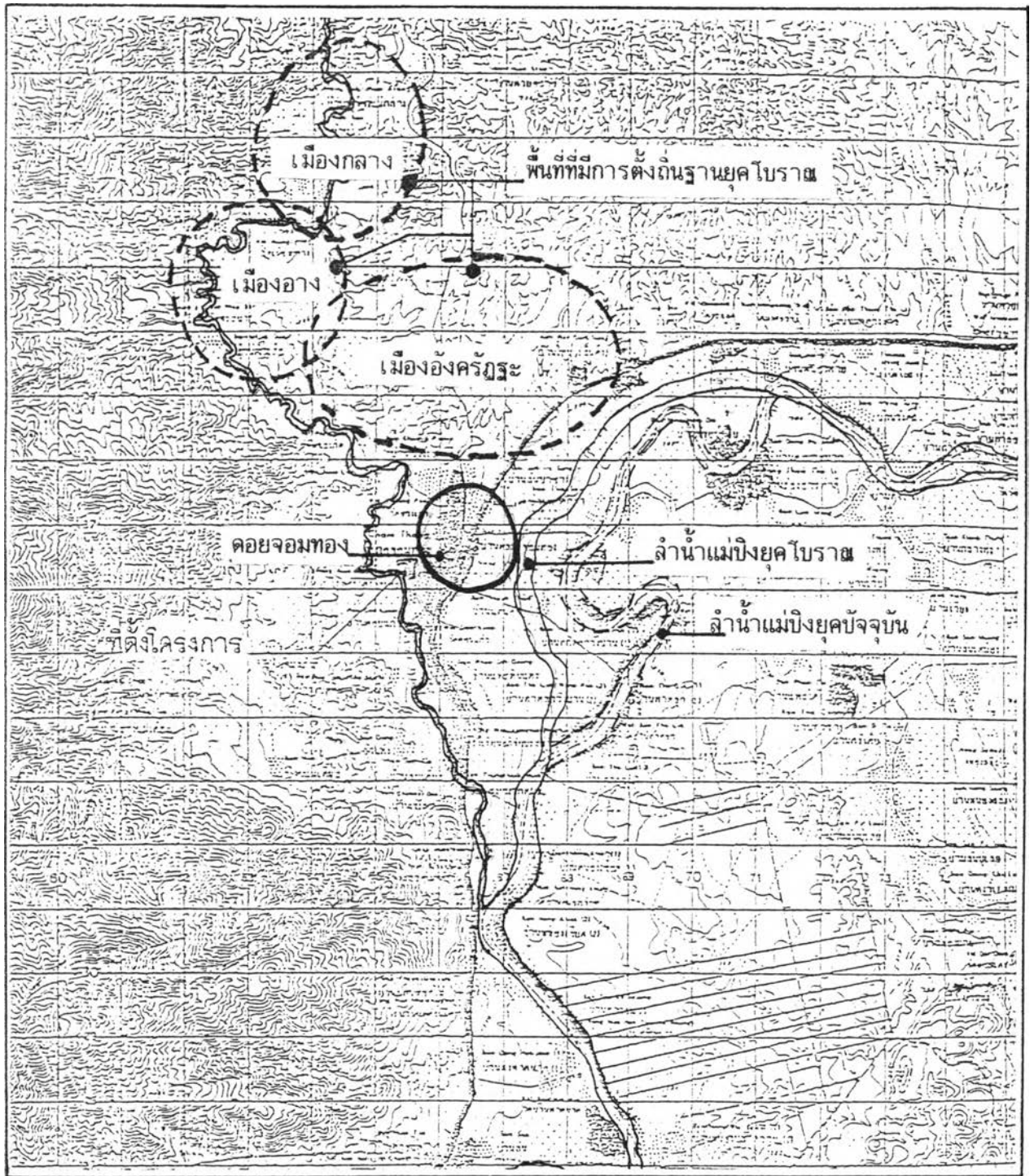
การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจอมทอง ปรากฏมาช้านานตั้งแต่สมัยพุทธกาล ตามตำนานของชุมชนกับการสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทอง ขนาดของชุมชนนับว่ามีขนาดใหญ่เทียบเท่าเมืองสำคัญเมืองหนึ่งที่มีศูนย์กลางการปกครองเป็นของตัวเอง โดยการมีเจ้าเมืองที่มีอำนาจบุญบารมีสูง ต่อมาภายหลังชุมชนดังกล่าวได้ล่มสลายโดยไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่ามาจากสาเหตุใด จนกระทั่งภายหลังการสร้างวัดพระธาตุศรีจอมทอง ได้มีศรัทธาของประชาชนจำนวนมากที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่คอนไถลวัดเสียบริมฝั่งแม่น้ำปิงจนกลายเป็นชุมชนที่ถาวรในเวลาต่อมาของยุคโบราณ

ข. ปัจจัยสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่ชุมชนจอมทองยุคโบราณอยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำปิงอันเป็นเส้นทางสำคัญทางการค้าและการเชื่อมโยงกับชุมชนริมน้ำตลอดเส้นทางลงสู่มหาสมุทรทางตอนใต้ ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของเทือกเขาอินทนนท์ ลำน้ำสายย่อยที่สำคัญ เช่น แม่ยะ แม่กลาง ทำให้พื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งทำเลทองของการตั้งถิ่นฐานที่เลี้ยงตัวเองได้เป็นอย่างดีที่เต็มไปด้วยปัจจัยพื้นฐานธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต อันได้แก่ พื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ การสัญจรที่สะดวก ศูนย์รวมทางจิตใจที่สำคัญ (วัดพระธาตุศรีจอมทอง) และเป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญ

ค. ลักษณะความเป็นชุมชนทางด้านกายภาพ

จากทำเลที่ตั้งของชุมชนที่เป็นที่ดอนริมแม่น้ำปิง — ที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่ขอบเขตที่ชัดเจนด้วยการถูกโอบล้อมจากลำน้ำแม่กลาง แม่ปิง และเทือกเขาอินทนนท์ บนที่ดอน และที่ราบน้ำท่วมถึง ทำให้ชุมชนเกาะกลุ่มบนที่ดินและประกอบอาชีพเกษตรบนที่ราบกระจายตัวอยู่เป็นหย่อม ๆ ตลอดพื้นที่ที่ถูกโอบล้อมโดยมี วัดพระธาตุศรีจอมทองเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ และศูนย์กลางชุมชน ลักษณะเกาะกลุ่มของชุมชนดังกล่าวเป็นรูปแบบเกาะ Isolate Settlements

แผนที่ 5.13 แสดงที่ตั้งและข้อสันนิษฐานทางกายภาพของชุมชนยุคโบราณ : ชุมชนเมืองอังกฤระ, เมืองอาง และเมืองกลาง

1.2.2 ชุมชนยุคอดีต พ.ศ. 2339-2476

1) ชุมชนอันเนื่องมาจากความสำคัญของวัดพระธาตุศรีจอมทอง พ.ศ. 2339-2427 ความเป็นชุมชนยุคอดีตมีความเกี่ยวเนื่องกับวัดพระธาตุศรีจอมทองอย่างสูง สืบเนื่องมาจากความศรัทธาของผู้คนหลายระดับนับตั้งแต่ชาวบ้านธรรมดาจนถึงบุคคลระดับเจ้าเมือง จากล้านนา พม่า อินเดีย และหรือคนไทยจากที่ราบลุ่มตอนล่าง อาทิ ละโว้ อยุธยา สุโขทัย เป็นต้น ประกอบกับที่ตั้งของชุมชนเป็นปากทางการค้าทางเรือที่สำคัญทำให้พ่อค้าชาวจีน และพ่อค้าชาติอื่น ๆ พ่อค้าต่างเมือง ได้มีโอกาสเข้ามาสู่ชุมชนได้โดยง่าย ความเป็นชุมชนจึงต่อเนื่องมาตลอดยุคสมัยและมีความรุ่งเรืองมาโดยตลอด แม้จะผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมืองในหลายรูปแบบจากการสงครามของพม่ากับล้านนาก็ตาม จะปรากฏว่าด้วยบารมีของพระธาตุเจ้าๆ ทำให้ชุมชนได้รับศรัทธาต่อการบูรณะพัฒนาวัดพระธาตุศรีจอมทองมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์สำคัญ อาทิ

ยุคโบราณ

พ.ศ. 218	พระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดีย เสด็จคอย จอมทอง
พ.ศ. 1994	ชาวบ้านชื่อนายสร้อย-นางเม็ง ได้ศรัทธาสร้าง วัดศรีจอมทองขึ้นเป็นครั้งแรก
พ.ศ. 2009	ชาวบ้านชื่อนายสิบเงิน และนายสิบแก้ว ศรัทธา สร้างวิหารให้กับวัดศรีจอมทอง
พ.ศ. 2018-2022	ชาวบ้านจำนวนมากได้บูรณะวัดขึ้นใหม่ด้วยการ สร้างวิหาร ก่อปราสาทเพ็องสำหรับไว้พระพุทธรูป และก่อกำแพงรอบวิหารทั้ง 4 ด้าน สำหรับพระภิกษุใช้เป็นที่อยู่
พ.ศ. 2060	พระเมืองแก้วเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ศรัทธา สร้างวิหารจตุรมุข และก่อปราสาทไว้ภายใน วิหารนั้น เพื่ออันเชิญพระธาตุเจ้าๆ เข้าไว้ใน ปราสาทจนกระทั่งถึงปัจจุบัน
พ.ศ. 2100	พระนางมหาเทวีเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับ พระยาอัครราชมนตรี (พระแม่กุราชวงศ์มังราย ที่ 15) มีจิตศรัทธาถวายไทยทานทรัพย์จำนวน

พ.ศ. 2182 มากเพื่อบำรุงรักษาพระบรมธาตุ ด้วยรับสั่งแก่
เสนาบดีผู้ใหญ่ 4 ท่าน คือ พระยาแสนหลวง
พระยาสามล้าน พระยาจำบ้าน และพระยาเด็ก
ชาย ให้ยกเลิกการเก็บส่วย และเกณฑ์แรงงาน
ใช้สอยผู้คนในชุมชนให้มาทำการทำนุบำรุงบ้านเมือง
แทน เพื่อเป็นทาสรักษาพระบรมธาตุให้รุ่งเรือง
พระเจ้ามังหาเจ้าหงสาวดี กษัตริย์พม่า ได้ทำ
สงครามกับนครเชียงใหม่ ได้ชัยชนะ ทำให้พุทธ
ศาสนาถูกทำลาย ถูกริบทรัพย์สิ้น แต่ด้วยบารมี
ของพระธาตุเจ้าฯ ในปีเดียวกันนี้ พระเจ้าสุทโธ
ธรรมราชา กษัตริย์พม่า ได้ตกแต่ง เครื่องวัตถุไทย
ทานถวายบูชาพระบรมธาตุเจ้าฯ

พ.ศ. 2322 พระยาวชิรปราการ (พระยาจำบ้าน) เจ้าผู้ครอง
นครเมืองเชียงใหม่ ได้ทำพิธีอันเชิญพระบรมธาตุ
เจ้าฯ กลับคืนสู่คูหาปราสาททองเก่าถึง 2 ครั้ง
แต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่ง พระพุทธนิมมา โส เจ้าอา
วาสวัดพระธาตุศรีจอมทอง ได้ทำพิธีสัตยาอธิษฐาน
และอันเชิญพระบรมธาตุกลับคืนสู่คูหาปราสาททอง
เก่าได้สำเร็จ พระยาวชิรปราการมีความปีติยินดี
อย่างมากได้ถวายไทยทานเป็นอันมาก ตลอดจน
จัดแจงส่งผู้คนไร่นาไว้เป็นข้าพระบรมธาตุ เพื่อ
ให้อยู่ปฏิบัติรักษาพระบรมธาตุตามประเพณีดั้งเดิม
ของพระเมืองแก้ว

ยุคอดีต

พ.ศ. 2361-2363 พระเจ้าข้างเผือก เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ได้
มีศรัทธาปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดพระธาตุศรีจอมทอง
พร้อมด้วยเสนาอำมาตย์ราชบริพาร และพระภิกษุ
สงฆ์จำนวนมาก

พ.ศ. 2368-2372

ได้มีการอันเชิญพระบรมธาตุเข้าสู่นครเชียงใหม่
หลายครั้ง พร้อมรับเครื่องถ้วยวัตถุไทยทาน
และการฉลองพระวิหารวัดฯ เป็นมณฑลอันใหญ่

พ.ศ. 2405

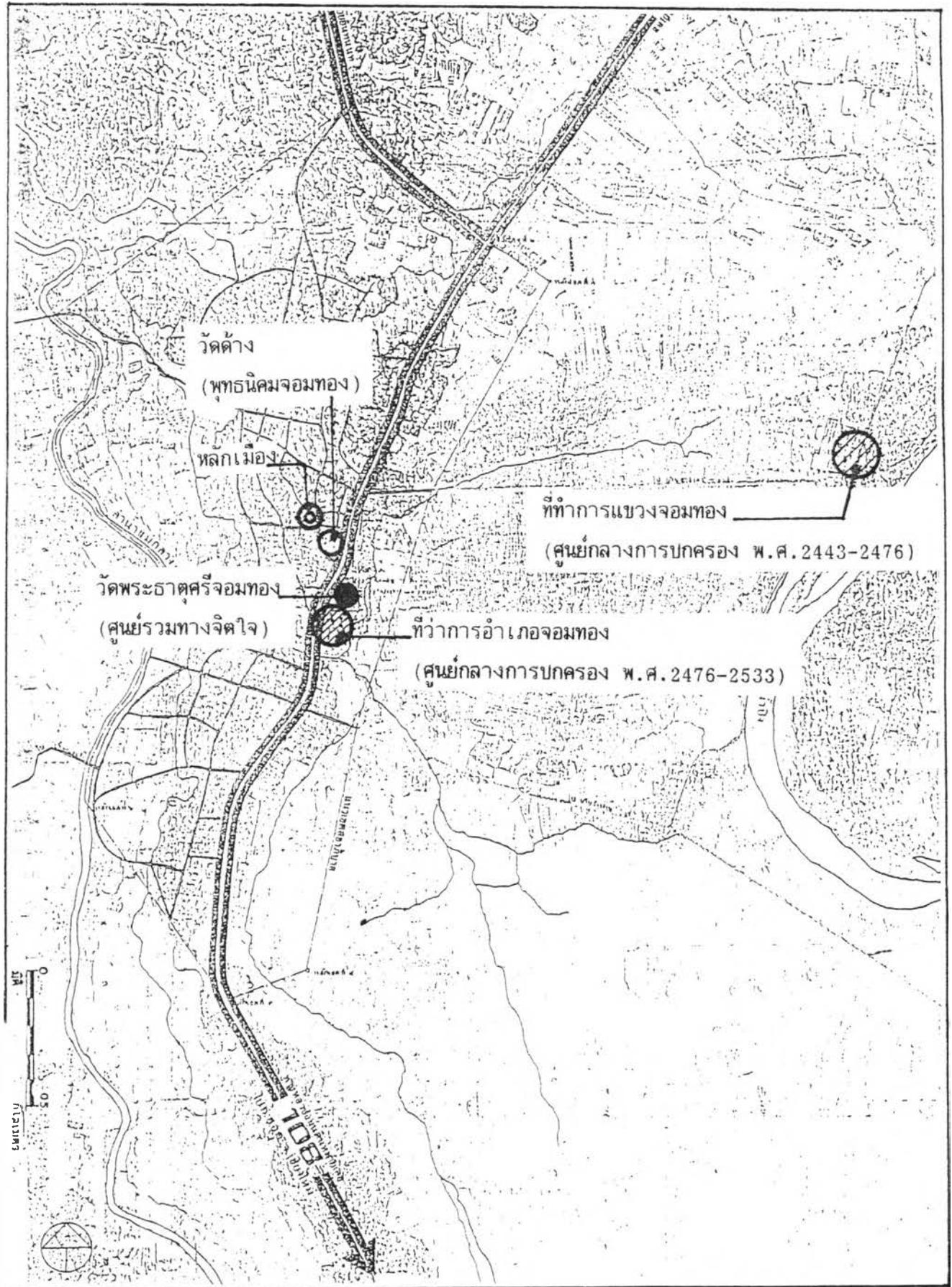
เจ้ากาวิโรส เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ทำการ
ฉลองหอพระไตรปิฎกวัดหัวข่วง ได้นำไทยทาน
จำนวนมาก ไปถวายพระบรมธาตุเจ้าฯ ฯลฯ

จากเหตุการณ์สำคัญดังกล่าวจะเห็นความศรัทธาในพระบรมธาตุเจ้าฯ เป็นสาเหตุแห่ง
การเป็นชุมชนเมืองของอำเภอจอมทองมาตลอดยุคสมัย โดยเฉพาะหลังจากการได้เชียงใหม่คืนมา
จากพม่าแล้ว เชียงใหม่จึงอยู่ในช่วงแห่งการฟื้นฟูบูรณะเมือง ดังนั้นจะเห็นว่าเจ้าผู้ครองเมืองเชียง
ใหม่ในช่วงนี้จะต้องพยายามเกณฑ์แรงงานคน เพื่อซ่อมแซมบูรณะเมืองทั้งในการตั้งถิ่นฐาน และการ
บูรณะพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญด้วยการแบ่งพื้นที่ไร่นาให้แก่ชาวเมืองตามฐานะของตน และการบำรุง
พระศาสนาด้วยการถวายไทยทานต่าง ๆ เป็นต้น

2) ช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2427-
2442 ในช่วงนี้เมืองเชียงใหม่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก อันเนื่องมาจากปัญหาของคนต่างชาติ
เข้ามามีบทบาททางการค้า การสัมปทานป่าไม้ การแย่งชิงทรัพยากรของแผ่นดิน เป็นต้น ส่งผล
ให้ชุมชนจอมทองมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตามเหตุการณ์ดังกล่าวด้วย โดยเฉพาะปัญหาการ
แย่งชิงอำนาจของเจ้านายชั้นสูง กับการปกครองเมืองที่ขาดการควบคุมดูแลอย่างทั่วถึง ทำให้ปัญหา
ต่าง ๆ ลุกลามไปทั่วพื้นที่ของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีเส้นทางการค้าที่สำคัญ อาทิ
ชุมชนจอมทอง จึงได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้ได้มาก รัฐบาลกลางจึงจำเป็นต้องเข้ามาดำเนิน
การเพื่อเตรียมการปฏิรูปการปกครองให้สามารถควบคุมดูแลทั่วถึง เพื่อลดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น
และเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติไทยในอนาคตที่จะต้องมีการปกครองโดยกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง
อำนาจแต่เพียงผู้เดียว การดำเนินการจึงเริ่มต้นที่เมืองเชียงใหม่ แล้วกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นต่อไป
ดังนั้นในช่วงนี้ชุมชนจอมทองจึงมีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากเหตุผลทางการเมืองการปกครองเป็น
สำคัญ ด้วยเหตุและปัญหาดังกล่าว ซึ่งไม่เป็นผลต่อกายภาพชุมชนมากนัก ส่วนทางด้านพระพุทธ
ศาสนาจะพบว่าเหตุการณ์สำคัญน้อยมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเหตุผลเดียวกัน พบว่าปีพ.ศ. 2441
เจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 ได้บำเพ็ญกุศลถวายทานฉลองพระธรรมที่
ทรงสร้างขึ้นที่วัดเชียงยืนในเมืองเชียงใหม่และได้อันเชิญพระบรมธาตุเจ้าศรีจอมทองเข้าไปในเมือง
เพื่อถวายข้างพระที่นั่งประดับด้วยดาวเงินกับเครื่องศรีจอมทอง ซึ่งจะเห็นว่าแม้เพียงเหตุการณ์เดียว
เท่านั้นในช่วง 10 กว่าปี ก่อนการปฏิรูปการปกครอง

3) ช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2442-2476 เหตุการณ์มีความต่อเนื่องจากปัญหาที่ผ่านมา จนกระทั่งปี พ.ศ.2442 รัฐบาลกลางจึงสามารถจัดการปกครองได้สำเร็จ อย่างทั่วถึงในเขตหัวเมืองชั้นในก่อน ปี พ.ศ.2449 จึงครอบคลุมได้ทั่วอาณาจักร การเข้าจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล คือ การลดบทบาทเจ้าเมือง และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร ที่เรียกว่า เจ้าสนามหลวง เข้ามาปกครองเมืองโดยตรงแทนเจ้าเมือง จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้เองทำให้รัฐบาลต้องเร่งรัดพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคมเพื่อให้สะดวกต่อการเข้าไปควบคุมดูแล และเชื่อมโยงกับส่วนกลาง ได้สะดวกแต่เนื่องจากชุมชนจอมทองเคยมีเส้นทางการค้าที่สำคัญทางน้ำ (แม่น้ำปิง) เดิมอยู่แล้ว และยังใช้การได้ดีประกอบกับเส้นทางสัญจรที่สามารถเชื่อมโยงกับเมืองลำพูนเข้าสู่เชียงใหม่ หรือเมืองอื่น ๆ ได้โดยง่ายด้วยทางเท้า และทางเกวียน ฯลฯ ตลอดจนสามารถติดต่อกับต่างชาติได้ง่าย โดยเฉพาะพม่าทางทิศตะวันตกจึงทำให้การเร่งรัดพัฒนาเส้นทางคมนาคมถูกเบี่ยงเบนไปในพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ก่อน โดยเฉพาะชุมชนที่อาศัยเส้นทางเดินเท้าเป็นหลัก เช่น สันกำแพง สันทราย สันป่าตอง เป็นต้น แต่ในสถานะของชุมชนอื่นเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ชุมชนจอมทองจึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นแขวง ๑ แห่งของจังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ.2443 โดยตั้งชื่อตามชื่อวัดพระธาตุศรีจอมทองว่าแขวงจอมทองมีที่ทำการแขวงอยู่บ้านท่าศาลา หมู่ที่ 3 ตำบลช่วงเบา เป็นพื้นที่ติดริมแม่น้ำแม่ปิง (ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัจจุบัน 2 กิโลเมตร) มีนายเวสเป็นนายแขวงคนแรก ถึงพ.ศ.2448 ต่อมาได้เปลี่ยนสถานะเป็นอำเภอตามการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2460 จนกระทั่งปี พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นการเริ่มต้นแห่งการปกครองระบบปัจจุบัน การพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมทางบกจึงเข้าสู่ชุมชนจอมทองด้วยการสร้างถนนสายเชียงใหม่-ฮอด (ถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108) ผ่านชุมชนจอมทองบริเวณด้านข้างวัดพระธาตุศรีจอมทองทางทิศตะวันตก ซึ่งขณะนั้นเส้นทางน้ำได้เบี่ยงเบนตำแหน่งไปจากเดิมกินระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ ไบทางทิศตะวันออก ทำให้เกิดเป็นที่ราบน้ำท่วมถึงขนาดใหญ่และที่ตั้งอำเภอเดิมซึ่งอยู่ติดริมน้ำ ได้มีความสำคัญลดลง เนื่องจากรัฐบาล ได้ให้ความสำคัญกับเส้นทางสัญจรทางบกมากขึ้นกว่าทางน้ำด้วยเทคโนโลยีของยานพาหนะ เริ่มเข้าสู่ประเทศสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และขณะนั้นอยู่ในช่วงสมัยรัชการที่ 7 ดังนั้นที่ตั้งเดิมของอำเภอจึงอยู่ห่างไกลจากถนนสร้างใหม่ ไม่สะดวกต่อการสัญจร ติดต่อกับและเข้าถึงตั้งแต่ก่อนประกอบกับความคับแคบของที่ทำการเดิม ราษฎรและนายอำเภอจึงเห็นสมควรย้ายที่ทำการอำเภอมาอยู่ใกล้ถนนซึ่งเป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญ และเลือกที่ตั้งอยู่ (ชั่วคราว) ณ ที่ดินขอวัดพระธาตุ (บริเวณตลาดปัจจุบัน) ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ลักษณะเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว และใช้เป็นที่ทำการอำเภอจนถึง พ.ศ. 2533 ส่วนทางพุทธศาสนา พ.ศ.1465 เจ้าแก้วนารัฐ เจ้าเมืองเชียงใหม่องค์สุดท้ายพร้อมด้วย

พระชายา (เจ้าดารารัศมี) ได้รับสั่งพระนายกคณาการให้จัดการปฏิสังขรณ์พระวิหารวัดพระธาตุศรีจอมทองอันเจ้าธรรมลังการข้างเขื่อนสร้างไว้เมื่อ พ.ศ. 2361 สำเร็จบริบูรณ์ จึงไปพร้อมกันทำบุญถวายทานฉลองพระวิหารเป็นมหาบางอันใหญ่ พร้อมทั้งสรรเสริญพระบรมธาตุเจ้าด้วยสุคันโททกเป็นงานมหิพารยั้งในชวงเวลานั้น

แผนที่ 5.14 แสดงที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองชุมชนจอมทองในช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ. 2442-2476

4) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคอดีต

ก. ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- ความสำคัญของพระบรมธาตุเจ้าจอมทอง ในความสำคัญของพระบรมธาตุฯ ทำให้เกิดการศรัทธาจากบุคคลหลายระดับนับตั้งแต่ชาวบ้านธรรมดา จนกระทั่งเจ้าเมืองต่าง ๆ ทั้งในและนอกอาณาจักรล้านนา ส่งผลให้สถานที่ประดิษฐานของพระบรมธาตุฯ ได้รับการศรัทธา บูรณะ ซ่อมแซม และการปฏิสังขรณ์ มาโดยตลอดพร้อมกับการเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อเป็นบริวารทาสของพระบรมธาตุฯ ในการบำรุงรักษาดูแลสืบต่อมา พร้อม ๆ กับการเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางพุทธศาสนาสูง

- ผลจากการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2339-2427 ส่วนหนึ่งนอกจากการบูรณะซ่อมแซมเมืองและชุมชนแล้ว การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นมาก ด้วยความมีบารมีที่แรงกล้าของพระบรมธาตุจึงทำให้กษัตริย์ทุกพระองค์ของเมืองเชียงใหม่ให้ความสำคัญต่อการบูรณะ ซ่อมแซม และการปฏิสังขรณ์ต่อวัดพระธาตุศรีจอมทอง ตลอดจนการจัดถวายข้าทาส บริวาร และทรัพย์สินเป็นจำนวนมากเพื่อบำรุง บูรณะวัด พร้อม ๆ กับการซ่อมแซมบ้านเมือง และชุมชน

- ปัญหาเศรษฐกิจอันเกิดจากชาวต่างชาติที่เข้ามาเพื่อหวังผลประโยชน์จากแผ่นดิน อาทิ การเข้ามาของคนในบังคับอังกฤษ ฝรั่งเศส จีน เป็นต้น เพื่อการสัมปทานป่าไม้ การค้าระบบทุนนิยม การแย่งดินแดน และสร้างปัญหาทางการเมืองการปกครอง

- การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ทำให้สถานะของชุมชนหัวเมืองชั้นในมีความเป็นชุมชนในระดับเดียวกัน คือ ระดับแขวง หรือ อำเภอ ที่มีโอกาสต่อการพัฒนา โครงสร้างของชุมชนในรูปแบบเดียวกันจากนโยบายส่วนกลางตามลำดับของความจำเป็นจากพื้นฐานเดิมของชุมชน

ข. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- การบูรณะ ซ่อมแซม และการปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุศรีจอมทอง ด้วยการถวายข้าทาส บริวาร พระภิกษุ เพื่อมาเป็นผู้ดูแลรักษาวัดพระธาตุศรีจอมทอง ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานการอยู่อาศัยแบบถาวรในเวลาต่อมา

- ที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับเส้นทางการค้าที่สำคัญของอาณาจักรล้านนา คือ ริมฝั่งแม่น้ำปิง เสมือนเป็นประตูแลกเปลี่ยนความแปลกใหม่จากทุกพื้นที่เข้าสู่ชุมชนในทุก ๆ ด้านที่ผ่านเข้ามาไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือจิตใจ

- การพัฒนาโครงข่ายการสัญจรทางบกด้วยการสร้างถนนสายเชียงใหม่-ฮอด (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108) ผ่านพื้นที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง ทำให้เกิดการโยกย้ายที่ทำการแขวง (อำเภอ) จากพื้นที่ริมแม่น้ำปิงมาอยู่บริเวณริมถนนสร้างใหม่ ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของวัดพระธาตุฯ เป็นการลดความสำคัญของเส้นทางการสัญจรทางน้ำลงอย่างสิ้นเชิง ศูนย์กลางชุมชนจึงถูกรวมตัวอยู่บริเวณพื้นที่วัดทั้งในด้านการปกครองและด้านจิตใจ

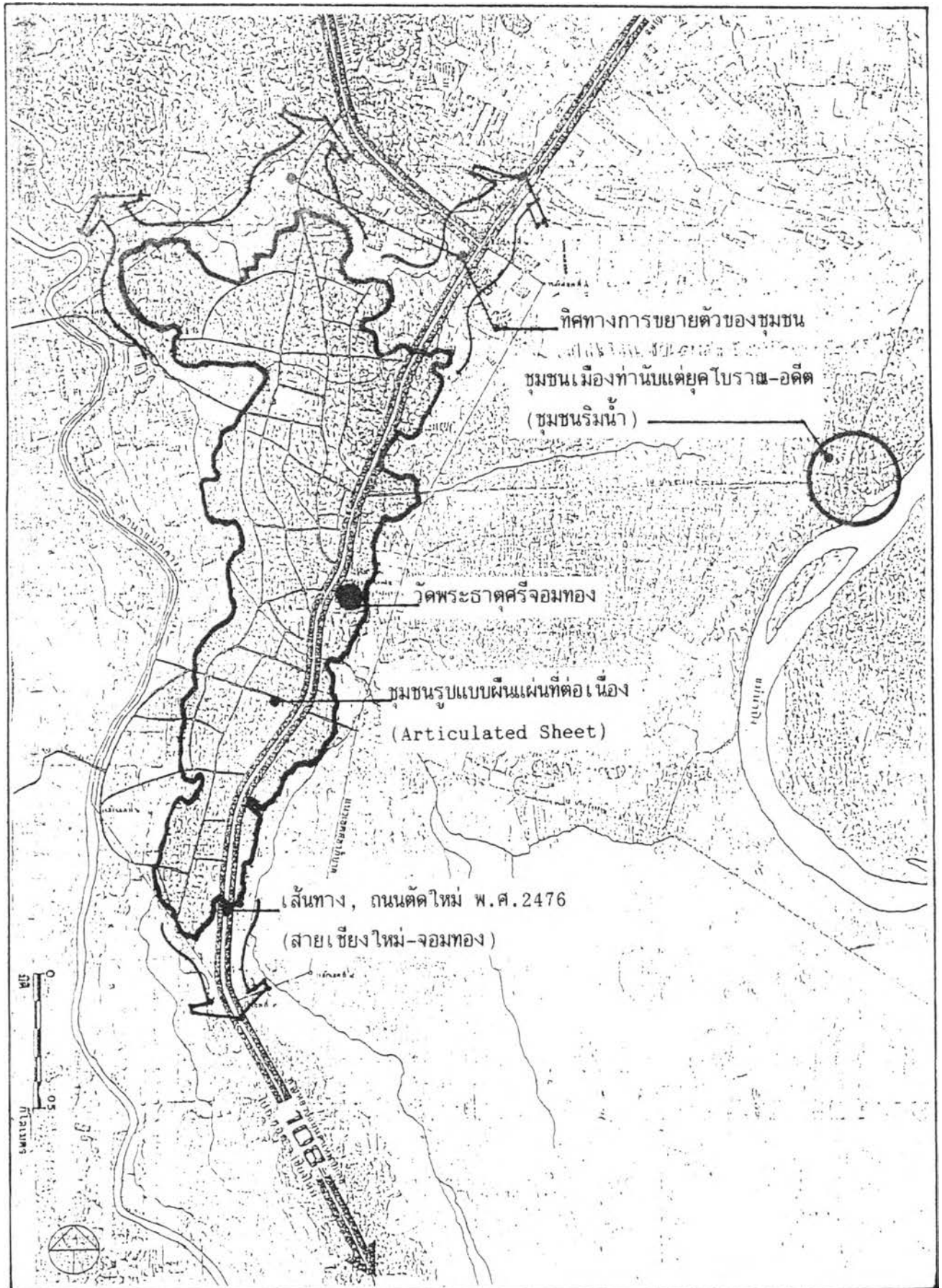
ค. ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพของชุมชน

- ในช่วงแรกของชุมชนที่มีการพัฒนาต่อเนื่องมาจากความสำคัญของวัดพระธาตุศรีจอมทองนั้น ชุมชนมีขนาดใหญ่มีความมั่งคั่งทางด้านจิตใจและทรัพย์สินอันเนื่องมาจากเป็นชุมทางการค้าที่สำคัญระดับชาติ กล่าวคือ การรับสินค้าจากที่ราบลุ่มตอนล่าง-มหาสมุทร เพื่อนำไปส่งขายต่อยังประเทศพม่า จีน เป็นต้น ดังนั้นชุมชนจึงมักจะรวมกลุ่มกันอยู่บริเวณริมแม่น้ำหรือพื้นที่ใกล้เคียง

- ต่อมาเมื่อแนวทางการพัฒนาเมืองได้ให้ความสำคัญต่อการสัญจรทางบก ทำให้เกิดการย้ายศูนย์กลางการปกครองจากพื้นที่ริมน้ำมาสู่พื้นที่การสัญจรทางบก การเติบโตของชุมชนจึงเกาะกลุ่มและเพิ่มความหนาแน่นขึ้นอยู่โดยรอบศูนย์กลางแห่งใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางทั้งการเมืองการปกครอง และศูนย์กลางทางจิตใจ แต่ด้วยปัจจัยทางภูมิประเทศ ชุมชนจึงเกาะกลุ่มหนาแน่นอยู่บริเวณที่ดินทางฝั่งตะวันตกของศูนย์กลางชุมชนการเติบโตเป็นไปอย่างช้า ๆ ในลักษณะผืนแผ่นดินที่ต่อเนื่อง (Articulated Sheet)

- การขยายตัวของชุมชน การขยายตัวของชุมชนเป็นไปได้ช้าอันเนื่องจากการเข้าถึงชุมชนถูกเบี่ยงเบนจากเส้นทางน้ำมาเป็นทางบก ซึ่งการเดินทางด้วยทางบกสมัยนั้นยังมีความยากลำบาก และทำให้ชุมชนลดความสำคัญลงเป็นเพียงอำเภอหนึ่งเท่านั้นที่ค่อนข้างห่างไกลจากเมืองศูนย์กลางหลัก คือ เมืองเชียงใหม่ ระยะเวลาเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ลักษณะชุมชนจึงค่อนข้างนิ่งและเป็นตัวของตัวเอง ประกอบกับปัจจัยเชิงพื้นที่ของภูมิประเทศที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากเป็นราบน้ำท่วมถึง ที่ดอนขนาดเล็ก ๆ สลับกันไป และถูกโอบล้อมด้วยเทือกเขาทางฝั่งตะวันตก ตีกรอบด้วยแม่น้ำแม่กลาง แม่ยะ และแม่น้ำปิง ทำให้เป็นพื้นที่จำกัดด้วยกายภาพ การอพยพการตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นน้อยเนื่องจากความสำคัญส่วนใหญ่จะมุ่งตรงสู่เมืองหลักของภูมิภาคเป็นสำคัญก่อน เพราะอยู่ในช่วงเร่งรัดพัฒนา และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังนั้นชุมชนที่จะได้รับผลการพัฒนาดังกล่าวจึงตกอยู่ที่ชุมชนเมืองเชียงใหม่ และส่งผลสู่พื้นที่ใกล้เคียง เช่น สันกำแพง หางดง แม่งริม สันทราย เป็นต้น การเติบโตของชุมชนจอมทองจึงมีลักษณะเป็นชุมชนเฉพาะตัว (Isolate Settlement) ที่มีศูนย์กลางชุมชนเดียว คือ ศูนย์กลาง

การปกครอง และศูนย์รวมจิตใจที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง แม้ว่าในพื้นที่ชุมชนจะปรากฏวัดเก่าแก่ในยุคอดีตหลายวัด แต่วัดเหล่านั้นเป็นเพียงศูนย์กลางย่อยของชุมชนที่มีบทบาทและความสำคัญน้อยมากเมื่อเทียบกับวัดพระธาตุศรีจอมทอง

แผนที่ 5.15 แสดงกายภาพของชุมชนจอมทองยุคอดีตในลักษณะของชุมชนรูปแบบพื้นแผ่นที่ต่อเนื่อง (Articulated Sheet) และการเป็นชุมชนเมืองท่าที่สำคัญ

1.2.3 ชุมชนยุคปัจจุบัน พ.ศ. 2476-2537

1) ช่วงก่อนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2476-2504 ในช่วง 28 ปี นับตั้งแต่เปลี่ยนการปกครองเข้าสู่ระบบปัจจุบัน ชุมชนจอมทองได้ลดบทบาทความสำคัญของตัวเองลง เป็นเพียงอำเภอหนึ่งของจังหวัด เชียงใหม่ที่ไม่ได้เป็นชุมชนในเส้นทางการค้าอีกต่อไป ความเป็นชุมชนจึงถูกสุมไปข้างๆ เพราะการมุ่งเน้นการพัฒนาที่เมืองหลักของภาคสำคัญก่อน แม้แต่ความสำคัญขององค์พระธาตุฯ ก็ยังคงลดน้อยลงไป ชุมชนจอมทองจึงต้องเลี้ยงตัวเองอยู่อย่างเงียบ ๆ ในลักษณะของชุมชนที่พึ่งพาป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับอาชีพเกษตรกรรมดั้งเดิม มีการเชื่อมโยงติดต่อกับชุมชนใกล้เคียงบางตามสมควร เช่น ในเขตพื้นที่ชุมชนจังหวัดลำพูน

2) ช่วงใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 พ.ศ. 2504-2537 เหตุการณ์ในช่วงนี้ของชุมชนค่อนข้างช้ากว่าชุมชนในเขตปริมณฑลของจังหวัด เชียงใหม่ และไม่เด่นชัดเท่าที่ควรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับต้น ๆ จึงขอกว่าความละเอียดในช่วงนี้เป็นช่วงใหญ่ ๆ ที่พอจะสรุปเป็นสาระสำคัญที่ชัดเจนได้ คือ

- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 พ.ศ. 2504-2524
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2537

ก. ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับ 1-4 พ.ศ. 2504-2524 สาระและความสำคัญของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 คือ การสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศ และนำประเทศเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม โดยเริ่มลงทุนพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐานจากภูมิภาคเข้าถึงชนบท เพื่อกระจายการพัฒนาให้ทั่วถึง ในช่วงนี้การพัฒนาต่าง ๆ ที่เข้าสู่ชุมชน คือ การพัฒนาระบบการสัญจรให้มีประสิทธิภาพดีขึ้น การเข้าถึงหมู่บ้านรอบนอกมีมากขึ้น แต่การพัฒนาไม่ทำให้เกิดการกระจายรายได้ นอกจากการมีผลประโยชน์สำหรับนายทุนบางกลุ่มเท่านั้น ดังนั้นช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3-4 จึงเน้นการกระจายรายได้ และเพิ่มบริการทางสังคม เพื่อแก้ปัญหาจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-2 จึงทำให้ชุมชนจอมทองได้รับนโยบายการพัฒนาเส้นทางการสัญจรขึ้นอีกสายหนึ่ง คือ เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1009 (สายจอมทอง-อินทนนท์) ซึ่งเป็นเส้นทางนำสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงระดับภาคในเวลาต่อมา ประกอบกับความมีชื่อเสียงของพระบรมธาตุศรีจอมทอง สองสิ่งนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการพัฒนาการท่องเที่ยว และเชื่อม

โยงเข้าสู่กิจกรรมต่อเนื่องในรูปแบบอื่น ๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาทิเช่น อาชีพการเดินรถ การค้าขาย การธนาคาร เป็นต้น ส่วนในทางพุทธศาสนา วัดพระธาตุศรีจอมทองได้รับการยกฐานะจากวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ซึ่งชื่อเป็นทางการว่า "วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร" นับตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม 2506 เป็นต้นมา ลักษณะวิถีชีวิตของชุมชนยังคงมีลักษณะพึ่งพาตัวเอง พึ่งพาธรรมชาติ การเกิดจุดแลกเปลี่ยนสินค้าต่าง ๆ ซึ่งต่อมาพัฒนาเป็นตลาดย่อยของชุมชนที่เรียกว่า ตลาดแลง มีการขายและแลกเปลี่ยนสินค้าของป่าเฉพาะเวลาตอนเย็นเท่านั้น บางจุดที่มีขนาดใหญ่ขึ้นจะขายตอนเช้าด้วยอีกเวลาหนึ่ง

ข. ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2525-2529 สาระสำคัญยังคงเน้นการกระจายรายได้ และแก้ปัญหาโดยการลงพื้นที่เป้าหมายทั้งในเขตเมืองและชนบท โดยเน้นบทบาทสำคัญของชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะความมีชื่อเสียงของพระบรมธาตุเจ้า ที่วัดพระธาตุศรีจอมทองและความโดดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติของเทือกเขาอินทนนท์ เป็นจุดขายของการท่องเที่ยว ช่วงเวลานี้จึงเป็นช่วงของการตอบรับนโยบายจากส่วนกลางขึ้นเริ่มต้นของชุมชนที่ต้องเตรียมการพัฒนาตัวเองเพื่อบริการนักท่องเที่ยว นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงอาชีพจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคบริการ การก่อสร้างอาคารร้านค้าเพื่อบริการสิ่งจำเป็นที่ทันสมัยต่าง ๆ เริ่มก่อสร้างสร้างตัวขึ้นบริเวณสองฟากถนนสายเชียงใหม่-ฮอด ใจกลางชุมชน (บริเวณด้านหน้าวัด และที่ว่าการอำเภอ) ตลอดแนวขึ้นไปทางเหนือเล็กน้อย

ค. ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 เป็นช่วงที่ชุมชนจอมทองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในบริเวณย่านการค้าขาย และบริเวณวัดพระธาตุศรีจอมทอง อันเนื่องมาจากนโยบายของแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ยังคงเน้นการกระจายรายได้ให้มีความเสมอภาคทั่วถึง โดยส่งเสริมสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ จากการทำรายได้สูงสุดของอุตสาหกรรมสาขานี้ (ภาคบริการ) ดังนั้นการตอบรับนโยบายการพัฒนาที่เน้นภาคบริการซึ่งแต่เดิมปรากฏน้อยมากในชุมชนจอมทองหรือแทบไม่มีได้ปรากฏความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งสังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในด้านต่าง ๆ ด้วยเหตุผลเพื่อการบริการนักท่องเที่ยว ดังนี้

- พื้นที่วัดพระธาตุฯ ที่อยู่ปากตะวันตกของถนนสายเชียงใหม่-ฮอด ทั้งหมด ได้ถูกให้เช่าเพื่อกิจการภาคบริการสำหรับนักท่องเที่ยว อันได้แก่ การใช้เป็นลานจอดรถขนาดใหญ่ชั่วคราว ตลาดนัดเคลื่อนที่ทุกสัปดาห์ และการเช่าเพื่อสร้างอาคารพาณิชย์ สร้างตลาดสดเทศบาล พื้นที่ด้านหน้าของวัดมีกิจกรรมการขายของที่ระลึกแบบชั่วคราว ทำจอดรถสองแถวเพื่อท่องเที่ยวคอยอินทนนท์ เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ใช้พื้นที่ 3 ใน 4 ของพื้นที่วัดทั้งหมด ส่วนที่เหลือ คือ พื้นที่ของวัดเพื่อกิจกรรมทางศาสนา

- พื้นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอจอมทอง บริเวณทางด้านทิศใต้ของวัดมีความเก่าแก่ทรุดโทรม และคับแคบเนื่องจากเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว ราษฎรมีความเห็นให้ย้ายที่ว่าการอำเภอจากบริเวณดังกล่าว ไปสร้างขึ้นใหม่ ณ บริเวณป่าช้าหลวงในเวลานั้นปี พ.ศ. 2533 และย้ายป่าช้าหลวงไปอยู่ที่ทางทิศใต้ของชุมชนที่บ้านสันยาแบน และที่คดอยแก้วจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ ณ บริเวณป่าช้าหลวง จึงกลายเป็นพื้นที่ของหน่วยราชการอื่น ๆ ด้วยในเวลาต่อมา อาทิ สถานีตำรวจภูธร สำนักงานที่ดินอำเภอ สำนักงานการประถมศึกษาโรงเรียน สำนักงานเกษตรอำเภอ สุขาภิบาล เป็นต้น ส่วนอาคารเดิมของที่ว่าการอำเภอได้ปรับปรุงให้เป็นที่ค้าขายต่อไป

- การเกิดอาคารร้านค้าพาณิชย์ขึ้นบริเวณสองฟากถนนสายเชียงใหม่-ฮอด ขยายตัวไปทางทิศเหนือมากขึ้นถึงสามแยกปากทางเขาคดอยอินทนนท์ แต่ความหนาแน่นกระจุกตัวอยู่บริเวณหน้าวัดพระธาตุฯ

- นอกจากนี้โครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เกิดขึ้นมาก โดยเฉพาะการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ อาทิ ระบบไฟฟ้า ประปา โทรศัพท การขยายเส้นทางรถโดยสารภายในชุมชนและปรับปรุงสภาพพื้นผิว ตลอดจนระบบการระบายน้ำ เป็นต้น

ง. ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ. 2535-2537 การพัฒนายังคงมีความต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 และยังคงเน้นการกระจายรายได้เป็นสำคัญ เพื่อการยกคุณภาพชีวิตของชุมชนให้ดีขึ้น ความเป็นชุมชนเมืองยังคงปรากฏมากยิ่งขึ้นในบริเวณพื้นที่ให้เข้าของวัดพระธาตุฯ ได้ถูกพัฒนาให้มีอาคารพาณิชย์ตลาดที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยการเป็นตลาดศูนย์กลางรับซื้อสินค้าจากเชียงใหม่ เพื่อขายให้กับคนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียงในรูปแบบสินค้าที่ทันสมัยเทียบเท่าเมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะเครื่องอุปโภค-บริโภค ในชีวิตประจำวัน อาคารเก่าแก่ซึ่งเดิมเคยเป็นที่ว่าการอำเภอ และกลายเป็นร้านค้าได้ถูกรื้อถอนในปี พ.ศ. 2537 เพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์ที่ทันสมัย (กำลังอยู่ในระหว่างก่อสร้าง) ทำให้พื้นที่วัดในส่วนนี้ถูกทำลายจิตภาพลงอย่างสิ้นเชิง อันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างความเป็นประวัติศาสตร์ของอาคาร สถานที่ของวัดพระธาตุฯ กับการแข่งขันชิงเด่นด้วยอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ ศูนย์การค้า ตลาดและกิจกรรมที่ขัดแย้งกับความเป็นเขตพื้นที่วัดที่ควรได้รับความสงบเงียบ รื่นรมย์ เพื่อการผ่อนคลายทางจิตใจ และสมาธิศีลของพระภิกษุ สามเณร และประชาชน นอกจากการพัฒนาของอาคารพาณิชย์และบ้านพักอาศัยรูปแบบสมัยใหม่ ได้ขยายตัวขึ้นไปทางเหนือ ตามแนวถนนเชียงใหม่-ฮอด และจอมทอง-อินทนนท์ มากขึ้น และบางส่วนก็ขยายตัวลงมาทางใต้ของแนวถนนเชียงใหม่-ฮอด ด้วยเช่นกัน (แต่ถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศจึงขยายตัวได้ช้ากว่าส่วนอื่น ๆ)

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองในยุคปัจจุบัน

ก. ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- ระบบการปกครองที่มีอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลกลางของประเทศ ที่ต้องทำให้ชุมชนมีการพัฒนาตัวเองภายใต้แผนและนโยบายจากส่วนกลาง ซึ่งแผนและนโยบายดังกล่าว เป็นการมองภาพรวมของชุมชนมากกว่าการมองที่ตัวชุมชนที่มีภูมิหลังเฉพาะตัวอย่างไร

- นโยบายของการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะมองที่ทรัพยากรของชุมชน เป็นสำคัญต่อการพัฒนาที่เน้น เพื่อการท่องเที่ยวและใช้ทรัพยากรนั้นต่อการผลิตผลประโยชน์อย่างรวดเร็วและพุ่มเฟิย จนลืมนึกถึงอนาคตว่าทรัพยากรเหล่านั้นจะคงอยู่อย่างมีคุณค่าหรือไม่อย่างไร ดังที่ได้เห็นจากการขายทรัพยากรธรรมชาติของพระธาตุนครจอมทอง อันเป็นผลต่อเนื่องถึงกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชนที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปแบบขาดความกลมกลืนกับพื้นฐานเดิมของตัวเอง

ข. ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- ความไม่เข้าใจต่อความสำคัญและคุณค่าของพื้นที่ดินของวัดพระธาตุนครจอมทอง ให้มีการเข้าพื้นที่ดินเพื่อประกอบกิจการที่ขัดแย้งต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา และทำลายจินตภาพของพื้นที่วัดอย่างรุนแรง โดยการนำพื้นที่ดินไปก่อสร้างอาคารพาณิชย์ ศูนย์การค้า ตลาด เป็นต้น เพียงเพื่อหวังผลประโยชน์ค่าเช่าที่ดินเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับการสูญเสียคุณค่าของพื้นที่ดินแห่งนี้

- การเข้ามาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการขายทรัพยากรธรรมชาติของเทือกเขาดอยอินทนนท์ และความมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์พุทธศาสนาของวัดพระธาตุนครจอมทอง ในรูปแบบอิสระขาดการควบคุมและการวางแผนการท่องเที่ยวใน 2 ประเภทดังกล่าวอย่างเหมาะสมต่อพื้นฐานของชุมชนเดิม การท่องเที่ยวจึงเป็นตัวเร่งให้เกิดการขยายตัวของอาคารสิ่งก่อสร้าง เพื่อรองรับการบริการต่อนักท่องเที่ยวทำให้เกิดการเข้ามาลงทุนของนายทุนจากต่างพื้นที่ ในการซื้อที่ดิน การจับจองกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพื่อประกอบกิจการต่าง ๆ อาทิ โรงงานปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง, ปั๊มน้ำมัน, สนามกอล์ฟ, รีสอร์ท, บ้านจัดสรร เป็นต้น

ค. ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพของชุมชน

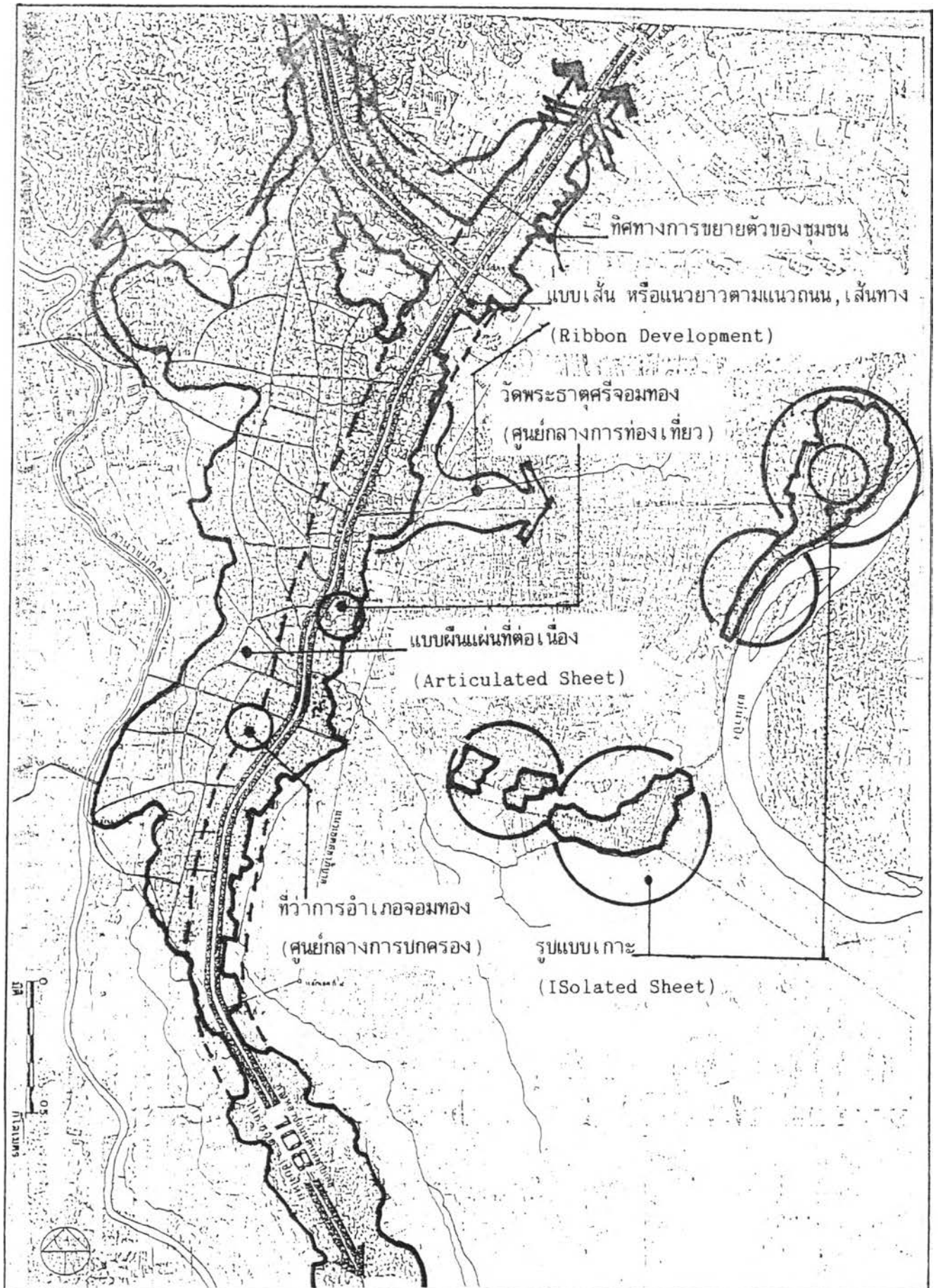
- จากลักษณะชุมชนดั้งเดิมที่มีรูปแบบของชุมชนแบบเกาะ (Isolate Settlement) บนที่ดอนเนินเตี้ย ๆ ถูกขยายตัวเป็นแนวยาวมากขึ้นตามเส้นทางถนน

สาย เชียงใหม่-ฮอด และกระจายทั่ว ไบรีมถนนสายจอมทอง-แม่กลาง เป็นการนำชุมชนเข้าสู่รูปแบบ Ribbon Development ส่วนชุมชนดั้งเดิมพัฒนาตัวเองเข้าสู่รูปแบบ Articulated Sheet คือ ลักษณะเป็นผืนแผ่นดินต่อเนื่องชัดเจน

- ลักษณะของชุมชนในสองพื้นที่คือ ทางด้านทิศตะวันตกของแนวถนนสาย เชียงใหม่-ฮอด มีความเป็นชุมชนดั้งเดิมสูง ส่วนทางด้านทิศตะวันออกของแนวถนนดังกล่าว มีความเป็นชุมชนสมัยใหม่สูง แบบคนละขั้วและพยายามให้ตัวเองเป็นศูนย์กลางของชุมชนแห่งใหม่ที่ทันสมัย

- การดัดแปลง ปรับปรุง สร้างใหม่ ของอาคารสมัยเก่าที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เช่น บ้าน วัด เกิดขึ้นมากในบริเวณสองฟากถนนสาย เชียงใหม่-ฮอด ตลอดแนวของชุมชน เพื่อประกอบกิจการค้า

- เนื่องจากลักษณะของชุมชนยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (แบบเลี้ยงตัวเอง) ในบริเวณชุมชนพากตะวันตก ดังนั้นจึงมีศูนย์กลางย่อยดั้งเดิมอยู่มากมาย อาทิ ตลาดเย็น (ภาคแลง) ตลาดเช้า อยู่ทุก ๆ ย่านของชุมชน และทุก ๆ ระยะทางที่ไม่ไกลกันมากนัก ชีวิตของชุมชนจึงเคลื่อนไหวมีชีวิตชีวาตลอดช่วงของวัน โดยเฉพาะช่วงเช้าและเย็นด้วยการเดินมาจับจ่ายซื้อสินค้าบริโภค ในชีวิตประจำวันนั่นเอง

แผนที่ 5.16 แสดงกายภาพของชุมชนจอมทองยุคปัจจุบันในลักษณะของชุมชนรูปแบบพื้นแผ่นที่ต่อเนื่อง (Articulated Sheet), รูปแบบเส้นหรือแนวยาว (Ribbon) และรูปแบบเกาะหรือแยกตัวจากกลุ่ม

1.2.4 ชุมชนในอนาคต พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป

ความเป็นเมืองของชุมชนยังมีความต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 และจากนโยบายของตัวชุมชนเองในสำนของการใช้ที่ดินพื้นที่วัดพระธาตุฯ เพื่อล็งทันสมัยรองรับความเป็นเมืองของชุมชนที่ยังไม่จำเป็นเท่าที่ควร สาเหตุต่อเนื่องของความเป็นเมืองอยู่ที่นโยบายของการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางความเจริญของภูมิภาคต่อไป โดยเฉพาะการขยายการบริการภาคบริการเพื่อบริการต่อนักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ แนวโน้มในอนาคตจึงถูกผลักดันให้มีการขยายตัวในพื้นที่ทางตอนเหนือมากกว่าส่วนอื่น ด้วยปัจจัยทางภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเมื่อดูความเป็นเมืองเสรี การรองรับนโยบายจากส่วนกลางยังคงมีน้อยกว่าชุมชนสันกำแพงมาก อันเนื่องมาจากระยะทางและสภาพภูมิประเทศประกอบกับความมีคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้

ถ้าจะกล่าวโดยสรุปของขบวนการเป็นชุมชนเมืองในอนาคตแล้วชุมชนจอมทอง จะปรากฏความเป็นชุมชนเมือง ด้วยปัจจัยของขบวนการความเป็นเมืองทางกายภาพและลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพตามรูปแบบของชุมชนในปัจจุบันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แล้วจึงค่อยๆ เปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นในอนาคตต่อไป

1.2.5 สรุปภาพรวมขบวนการเป็นเมืองของชุมชนจอมทองเปรียบเทียบกับ ทฤษฎีขบวนการเป็นเมืองของ Patrick Geddes 4 ขั้นตอน

1) ทฤษฎีขบวนการเป็นเมืองของ Patrick Geddes อ้างอิงถึงข้อ 1.2.5 ของชุมชนสันกำแพง

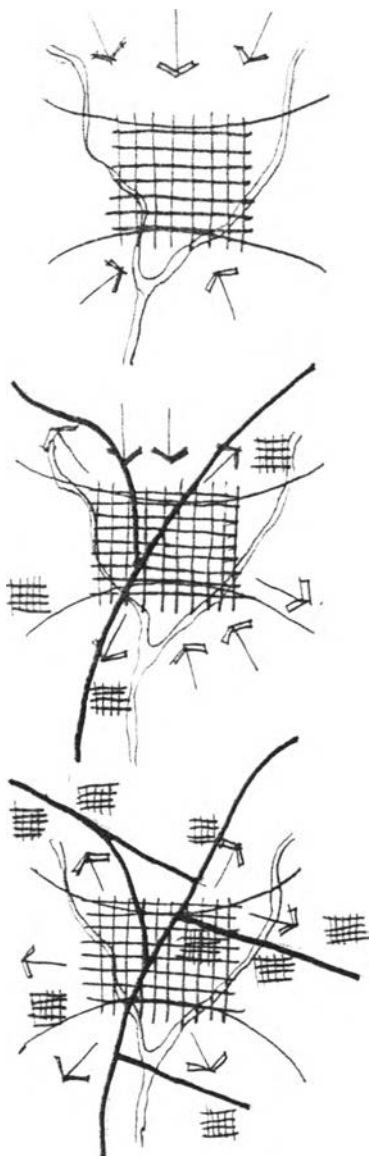
2) ขบวนการเป็นชุมชนเมือง 4 ยุคสมัยของชุมชนจอมทอง

ยุคโบราณ : เป็นยุคชุมชนในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา มีการรวมกลุ่มขนาดใหญ่ มีความรุ่งเรืองมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่เจ้าเมืองและศูนย์กลางจิตใจอยู่ที่วัดพระธาตุศรีจอมทอง เป็นชุมชนทางการค้าที่สำคัญ

ยุคอดีต : ยุคแห่งการตั้งถิ่นฐานของชุมชนช่วงที่ 2 มีขนาดใหญ่ตามพื้นฐานเดิม รวมกลุ่มกันตามที่ดอนของพื้นที่ (ด้วยข้อจำกัดทางภูมิประเทศ) เป็นกลุ่ม ๆ ระดับหมู่บ้านขนาดย่อม ๆ มีศูนย์กลางชุมชนที่ถาวรในทางการปกครอง จิตใจ

ยุคปัจจุบัน : มีฐานะเทียบเท่ากับชุมชนอื่น ๆ ระดับอำเภอ เป็นยุคแห่งการพัฒนาและเติบโตขยายตัวในพื้นที่บางส่วนของชุมชน

อนาคต : มีแนวโน้มของการเติบโตแบบค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไป ระดับกลาง ๆ ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของแอ้อำนวยต่อการพัฒนาเท่านั้น

ขั้นที่ 1

ชุมชนยุคอดีตตอนต้น-กลาง และชุมชนยุคโบราณตอนปลาย (ช่วงการฟื้นฟูเมืองและเมืองอังกฤรัฐะ เมืองกลางและเมืองกลางเริ่มเสื่อม)

ขั้นที่ 2

ชุมชนยุคโบราณตอนต้น, ชุมชนยุคอดีตตอนปลาย และชุมชนยุคปัจจุบันตอนต้น (ช่วงเมืองอังกฤรัฐะ เมืองกลาง เมืองกลางมีความรุ่งเรือง และในช่วงภายหลังการฟื้นฟูเมือง)

ขั้นที่ 3

ชุมชนยุคปัจจุบัน และชุมชนในอนาคตอันใกล้ (ช่วงที่มีการเร่งรัดพัฒนาตามนโยบายการพัฒนาเมืองจากส่วนกลาง)

ขั้นที่ 4

อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในอนาคต

ภาพที่ 5.5 แสดงพัฒนาการของขบวนการเป็นเมือง 4 ขั้น ของชุมชนจอมทอง เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Patrick Geddes

3) การเปรียบเทียบขบวนการเป็นเมืองจากทฤษฎี และจากตัวชุมชน

ทฤษฎี PATRICK G.	ชุมชนเมืองจอมทอง
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 1 (INFLOW)	- ชุมชนยุคอดีตตอนต้น - กลาง 2 *** ชุมชนยุคโบราณตอนปลาย 1 *
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 2 (BUILD UP)	- ชุมชนยุคโบราณตอนต้น 1 * ชุมชนยุคอดีตตอนปลาย 2 * ชุมชนยุคปัจจุบัน 3 ***
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 3 (BACK FLOW CENTRAL SLUMS)	- ชุมชนยุคปัจจุบันช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6-7 3 ** ชุมชนในอนาคตช่วงแรก 4 **
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 4 (SPRAWLING MASS CENTRAL BLIGHT)	- อาจไม่เกิดขึ้นถ้ามีการวางแผน วางผัง ที่ดี

* ระดับความเป็นเมืองน้อย

** ระดับความเป็นเมืองปานกลาง

*** ระดับความเป็นเมืองสูง

1.2.6 ระดับของความเป็นเมืองอันเนื่องมาจากขบวนการเป็นเมือง ตาม
เหตุผลและปัจจัยแวดล้อมของชุมชน

ในกรณีของชุมชนจอมทองใช้เกณฑ์เดียวกับชุมชนสันกำแพง แสดงรายละเอียดตาม
ตารางที่ 5.3 และ 5.4

ตารางที่ 5.3 สรุปขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 2 จอมทอง

ทัศนภาพของชุมชน	รวม	ยุคโบราณ					ยุคอดีต					ยุคปัจจุบัน					อนาคต					ขบวนการเป็นเมือง		
		0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	รวม	ลำดับ			
ทัศนภาพของชุมชน	300																							
สภาพแวดล้อม จำกัด	20				5						5				4						4	18	4	ความสำคัญทางประวัติศาสตร์
	20			3						2				1						1		7	1	ความสำคัญทางวัฒนธรรม
	20		1							1					4						5	11	3	แหล่งทรัพยากรธรรมชาติพิเศษ
	20				4					2				2						2		10	2	ความสำคัญต่อการเชื่อมโยงกับเมืองศูนย์กลาง
	รวม	30			3					10				2						2		46	4	
ลำดับ				1					4				2						2		57.5	%	ระดับความเข้มชุมชนเมือง	
การส่งเสริมลักษณะเฉพาะตัว	20			3						1				2						4	11	3	สภาพภูมิทัศน์เมืองเปลี่ยนแปลง	
	20		1							2				3					3		9	1	สังคมและวิถีชีวิตเมืองเปลี่ยนแปลง	
	20		0							2				4					4		11	2	ระบบเศรษฐกิจเมืองเปลี่ยนแปลง	
	รวม	50		4						5				10					11		31	3		
	ลำดับ			4						3				2					1		51.57	%	ระดับของความเข้มชุมชนเมือง	
สถานะความเป็นเมือง	20			2						1				3						4	10	4	ขนาดของความเป็นชุมชนเมืองเคหะ	
	20			1						2				3						3	9	3	การรับความเจริญจากเมืองศูนย์กลาง	
	20		0							0				0					1		1	1	การแบ่งเบาภาระและขีดจำกัดจากเมืองศูนย์กลาง	
	20		0							0				2					2		4	2	ต้องการพึ่งพาพัฒนาจากเมืองศูนย์กลาง	
	รวม	30			3					3				8					10		24	1		
ลำดับ				2					3				2					1		30.0	%	ระดับของความเข้มชุมชนเมือง		
ระดับความเข้มเมืองเพื่อเทียบกับ น. PATRICK G.	20				4					3				5						5	17	4	ขบวนการขั้นที่ 1	
	20			1						1				4						4	10	3	ขบวนการขั้นที่ 2	
	20		0							0				2					2		4	2	ขบวนการขั้นที่ 3	
	20		0							0				0					1		1	1	ขบวนการขั้นที่ 4	
	รวม	30			5					4				11					12		32	3		
ลำดับ				2					4				2					1		40.0	%	ระดับของความเข้มชุมชนเมือง		
รวมทั้งหมด	300			25					33				40					45		133	3			
ลำดับ				2					1				3					4		44.3	%	ระดับของความเข้มชุมชนเมือง		
คะแนนเต็มรวม				75					75				75					75		300		โดยภาพรวม		
ร้อยละ				33.33					30.67				33.33					50.0		44.3	%			

หมายเหตุ

ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ

ค่า 1 = ความเป็นเมืองต่ำมาก

ค่า 2 = ความเป็นเมืองต่ำ

ค่า 3 = ความเป็นเมืองปานกลาง

ค่า 4 = ความเป็นเมืองสูง

ค่า 5 = ความเป็นเมืองสูงมาก

ตารางที่ 5.4 สรุปรูปเหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 2 จอมทอง

ทัศนภาพเขต-ปัจจัย	รวม	ยุคโบราณ					ยุคอดีต					ยุคปัจจุบัน					อนาคต					ทัศนภาพและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง				
		0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	รวม
ปัจจัยของขบวนการ เป็นเมืองของชุมชน	20		2					2					2					2						3	3	ปัจจัยทางการเมืองการปกครอง
	20		2						3					3					4					11	3	ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
	20	0						2						3					3					3	2	นโยบายพัฒนาประเทศ
	20		2					2						2					2					3	2	ความสอดคล้องของทรัพยากรธรรมชาติ
	20	0							3					2					2					7	1	การตั้งและพัฒนาเมืองศูนย์กลาง
	20			4						5					4					4				17	4	บทบาทและความสำคัญของชุมชน
รวม	120				10				17					16					17				60	3		
ลำดับ					1				3					2					3				50.0	%		
ปัจจัยที่ก่อให้เกิด ความเข้มแข็งทาง กายภาพ	20				4			2					2					2					10	2	การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน	
	20		1					2					3						4				10	2	การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	
	20	0						0					3						3				5	1	บทบาทความหลากหลายทางชีวภาพ	
	20	0							3					4						4				11	3	การพัฒนาโครงสร้างอาคารคมนาคมพื้นฐาน
	20					5				4				3					2					14	4	การประมง ออมแซม ก่อสร้าง สถานพักอาศัย
รวม	100				10				11				15					15					51	2		
ลำดับ					1				2				3					3					51.0	%		
ลักษณะความเข้ม แข็งทางกายภาพ	20	0					0					1						2					3	1	ZIBBON DEVELOPMENT OR LINEAR	
	20			3				2					3						3					11	3	ARTICULATED SHEET
	20		2					2					1					1						9	2	ISOLATED SETTLEMENT
รวม	60		5					4				5					5						20	1		
ลำดับ			1					1				2					2						33.3	%		
รวมทั้งหมด	230				25				32				36					38					131			
ลำดับ					1				3				3					3					46.3	%		
คะแนนเต็มรวม		70					70					70					70						280			
ร้อยละ					35.71				45.71				51.42					54.29					46.3	%		

หมายเหตุ

ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ

ค่า 1 = ความเป็นเมืองต่ำมาก

ค่า 2 = ความเป็นเมืองต่ำ

ค่า 3 = ความเป็นเมืองปานกลาง

ค่า 4 = ความเป็นเมืองสูง

ค่า 5 = ความเป็นเมืองสูงมาก

5 การศึกษาขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่ เพื่อ
ความเข้าใจด้านทัศนภาพ เหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

3 ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนมก้อย _____

ชุมชนยุคโบราณ, อดีต, ปัจจุบัน และอนาคต _____

ความเป็นเมืองอันดับ 3 อมก๋อย

1. ขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการของชุมชนอมก๋อย

1.1 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาชุมชนอมก๋อย ศึกษาภายในเขตสุขาภิบาลของพื้นที่ ตำบลอมก๋อย 4.5 ตารางกิโลเมตร

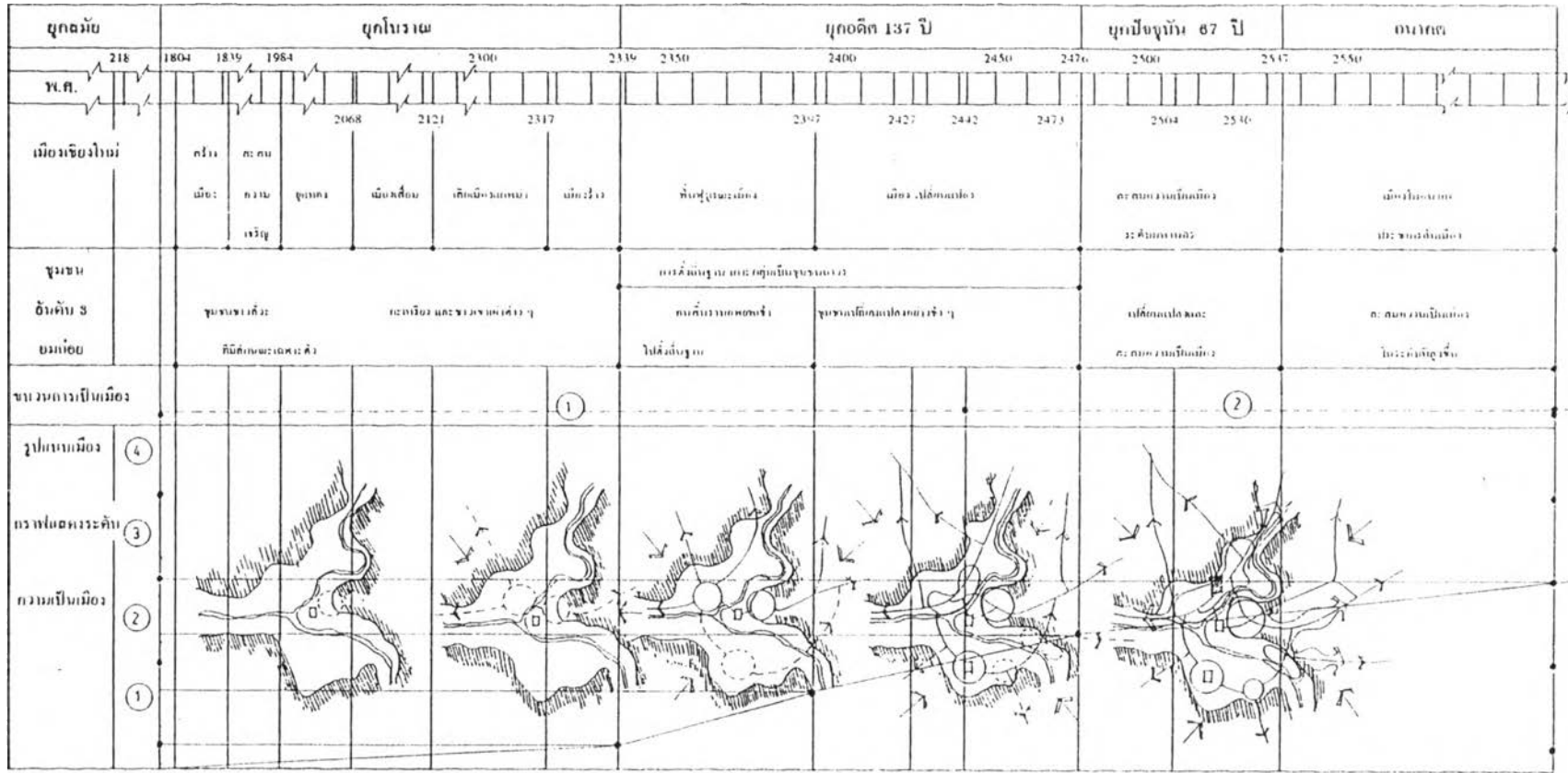
1.2 รายละเอียดการเป็นชุมชนเมืองตามพัฒนาการของชุมชน

1) ชุมชนยุคโบราณ (ก่อน พ.ศ.2339) ศึกษาถึงภูมิหลังของชุมชนและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการปรากฏตัวของชุมชนยุคโบราณ

2) ชุมชนยุคอดีต (พ.ศ.2339-2476) ศึกษาถึงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่ปรากฏเด่นชัด จนกระทั่งการมีศูนย์กลางการปกครองระดับอำเภอ ที่ประกอบด้วยช่วงสมัยที่สำคัญคือ ชุมชนดั้งเดิมช่วงแรก ชุมชนช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลและช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล

3) ชุมชนยุคปัจจุบัน(พ.ศ.2476-2537) ศึกษาถึงความเป็นชุมชนเมืองที่มีการเจริญเติบโตและการเข้าสู่นโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 กับ การเป็นชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะตัวสูง

4) ชุมชนในอนาคต (ตั้งแต่ พ.ศ.2537 เป็นต้นไป) ศึกษาถึงแนวโน้มในอนาคตของชุมชนทางด้านกายภาพและจิตใจ

แผนผังเมือง 5.5 แสดงการเติบโตของชุมชนเมืองและการขยายตัวของเมืองในอนาคต

แผนผังเมือง

5.5

- สัญลักษณ์
- ศูนย์บริการชุมชน (วัด)
 - ▨ ศูนย์บริการสาธารณะ
 - ความเป็นชุมชน (เขตเทศบาล)
 - ความเป็นชุมชน (เขตอำเภอ)
 - แนวโน้มการขยายตัวของเมือง
 - เส้นแนวเขตชุมชน
 - ปริมณฑลของเมือง (เขตเมือง)
 - ศึกษาระบบขนส่งมวลชน
 - เส้นแนวเขตชุมชน

1.2.1 ชุมชนยุคโบราณ ก่อน พ.ศ. 2339

1) กุมิหลังของชุมชน แต่เดิมพื้นที่แห่งนี้ได้เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านชาวลัวะ (สมัยโยนกนคร) ที่มีถิ่นฐานมาจากเมืองละโว้ ซึ่งขณะนั้นกำลังโยกย้ายถิ่นฐานออก และมีการโยกย้ายเข้า โดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยงที่มีถิ่นฐานอยู่ตรงกลางระหว่างพม่าและไทย ในสมัยที่ทั้งสองอาณาจักรนี้ผลักดันแยกทัพไปรุกเขตแดนกันและกันอยู่เนื่อง ๆ ไม่ว่าจะฝ่ายใดจะรุกเขตแดนใคร ชาวกะเหรี่ยงซึ่งเป็นชุมชนทางผ่านจะถูกคั่นเป็นเขลยให้จัดข้าวปลาอาหารเสบียงกรังสังเวยกกองทัพทั้งยังต้องนำทางให้ด้วย ระหว่างที่ถูกคั่นไปมานี้ก็ได้หมายตาบางแห่งแหล่งที่ในเขตแดนไทยไว้ เพื่อจะได้ลี้ภัยเข้ามาอยู่อย่างสงบ ไม่ถูกรบกวน ต่อมาภายหลังชาวกะเหรี่ยงได้เข้ามาสวามิภักดิ์กับโยนกนคร และขออาศัยติดตามเข้ามาเริ่มตั้งรกรากในล้านนาไทย แถบแม่สะเรียง และอมก๋อยถึงเชียงใหม่ ซึ่งเดิมเป็นที่อยู่ของพวกลัวะ ชาวกะเหรี่ยงจึงเข้ามาสร้างหลักปักฐานอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านลัวะ หรือบางทีก็อยู่ปะปนกันไป นอกจากนี้ยังมีชนเผ่าอื่น ๆ เช่น ล่าหู่(มูเซอ), ม้ง(แม้ว) ลีซอ(ลีซอ) ฯลฯ ได้อพยพมาจากทางเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันตก และตะวันตกเฉียงเหนือ เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ประปรายในเขตพื้นที่ แต่มีปริมาณน้อยกว่าชาวกะเหรี่ยง ต่อมาชาวลัวะจึงย้ายออกไปอยู่พื้นที่อื่นจนหมด ชาวลัวะเดิมที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนอมก๋อย ได้มีตำนานกล่าวถึงขุนแสนทองว่าเป็นหัวหน้าหมู่บ้านขณะนั้นและมีความเกี่ยวเนื่องกับตำนานวัดแสนทอง (ปัจจุบัน) กล่าวคือขุนแสนทองเป็นชาวเมืองละโว้ได้นำพระพุทธรูปองค์หนึ่งชื่อ พระเจ้าแสนทอง บรรทุกบนหลังช้างพร้อมต้นโพธิ์หอม 1 ต้น เพื่อนำไปถวายแด่พระเจ้ากรุงอังวะประเทศพม่า ได้เดินทางพร้อมด้วยข้าทาสบริวารมาถึงหมู่บ้านดง (ชุมชนอมก๋อยปัจจุบัน) จึงพักขบวนช้างท้ายหมู่บ้านแห่งนี้ และเนื่องจากระยะทางช้างหน้ามีแม่น้ำขวางกั้นอยู่ คือลำน้ำแม่ต้น สมัยนั้นน้ำลึกลงแรงและเชี่ยวมาก เป็นทำนองที่ชาวบ้านอาศัยใช้สอยตักน้ำอาบเป็นประจำ เมื่อขบวนช้างพักค้างคืนพอสมควรแล้ว จึงเดินทางต่อพอไปถึงทำน้ำดังกล่าวช้างไม่ยอมเดินทางไปข้างหน้า เอาแต่ร้องครวญครางอยู่กับที่ แม่นายความจะผลัดใส่เอาดอกไม้ธูปเทียนสักปานใด เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนั้น ขุนแสนทองจึงสั่งให้นายความช้างนำเอาพระพุทธรูปและต้นโพธิ์หอมลงจากหลังช้าง แล้วนำพระพุทธรูปไปประดิษฐานไว้ในวัดร้าง ส่วนต้นโพธิ์หอมนำไปปลูกไว้บนฝั่งทำน้ำขึ้นลงของชาวบ้าน (ปัจจุบันต้นโพธิ์หอมยังปรากฏอยู่) ต่อมาชาวบ้านเรียกทำน้ำนี้ว่า "ทำช้างครวญ" ในขณะนี้เองขุนแสนทองจึงได้ชื่อว่าเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ขณะนั้นข้าทาสบริวารเป็นคนละโว้ หรือชาวลัวะ อาศัยอยู่หมู่บ้านดง ระยะเวลาหนึ่งแล้วจึงเดินทางต่อไป ส่วนพระพุทธรูปพระเจ้าแสนทองที่ประดิษฐานในวัดร้างก็คือวัดแสนทองในเวลาดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน

2) การปรากฏหลักฐานของชุมชน (การเป็นชุมชน) การเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากพื้นที่ที่เป็นเส้นทางผ่านทางการสงครามระหว่างไทยกับพม่าในสมัยโบราณกาล จึงเป็นเหตุให้เกิดการตั้งถิ่นฐานพักแรมชั่วคราวและต่อมาพัฒนาเป็นชุมชนที่มีหลักแหล่งถาวร เมื่อพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และสามารถเลี้ยงชีพได้ ประกอบกับการอพยพเข้า-ออกของกลุ่มคนที่ต้องการลี้ภัยสงครามเพื่อหาพื้นที่ที่ปลอดภัยป้องกันตัวเองและพวกพ้อง การตั้งถิ่นฐานจึงเกิดขึ้น นับตั้งแต่ชาวลัวะจากละโว้ กะเหรี่ยงจากพม่า มัง มูเซอ และลื้อจากพื้นที่ทางตอนเหนือ ตะวันออก และตะวันตก การตั้งถิ่นฐานจึงมีลักษณะเฉพาะตัวตามเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะหมู่บ้านชาวกะเหรี่ยง การกำหนดหมู่บ้านต้องเป็นหน่วยอิสระในการประกอบพิธีกรรมของตนเพื่อการเช่นสร้างผีเจ้าพื้นที่ ส่วนใหญ่จะอาศัยเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดโดยเฉลี่ย 25 หลังคาเรือน ถึง 60 หลังคาเรือน ในพื้นที่ลุ่มกันกะทะบริเวณที่ราบลุ่มน้ำแม่ต้นและแม่ต๋อม ล้อมรอบด้วยเนินเขาหรือที่ราบระหว่างหุบเขาที่สามารถไปสู่อ่างน้ำได้อย่างสะดวก กะเหรี่ยงไม่เคยสร้างบ้านบนสันเขา บ้านจะปลูกชิดกันแต่ไม่เรียงแถวเป็นแนวตรง ด้วยเหตุผลทางความเชื่อ หมู่บ้านกะเหรี่ยงไม่มีที่สำหรับบูชา ไม่มีวัด ไม่มีที่สำหรับประชุม หรือลานเต้นรำที่อาจใช้เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนแต่อย่างใด แต่มีอาณาเขตของตนเองเพื่อใช้ทำการเกษตรแบบเลื่อนลอยเฉพาะคนในหมู่บ้านเท่านั้น เมื่อชุมชนโตขึ้นอาจมีการแยกหมู่บ้านแม่ไปตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งจะอยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้านแม่พอสมควร ที่จะไม่มีการดินเหมาะสมแก่การทำไร่เลื่อนลอย ดังนั้นชุมชนในพื้นที่มก้อยจึงมีลักษณะชุมชนเป็นหย่อมหมู่บ้านเล็ก ๆ ประมาณ 25 ครอบครัวขึ้นไป ซึ่งมีพื้นฐานเดิมจากความเป็นชาวกะเหรี่ยงและลัวะ

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคโบราณ

3.1) การตั้งถิ่นฐานของชุมชน

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเกิดขึ้นเนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นเส้นทางผ่านเพื่อการเข้าไปทำสงครามหรือสัมพันธ์ไมตรีกับชนชาวต่างแดนระหว่างไทยกับพม่า หรืออาจเป็นเส้นทางการค้าเมื่อยามบ้านเมืองสงบสุข ทำให้เกิดจุดแวะพักค้างแรม และตั้งถิ่นฐานถาวรเกิดขึ้นเมื่อเห็นว่าพื้นที่แห่งนั้นมีความอุดมสมบูรณ์และเป็นพื้นที่ปลอดภัยจากการลี้ภัยสงคราม เป็นต้น ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานจึงเกิดขึ้นหลายครั้ง หลายสมัย มีการอพยพเข้า-ออก เพื่อการเลือกทำเลที่ตั้งที่ดีกว่าอยู่เรื่อย ๆ และล่าสุดก็คือการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนชาวกะเหรี่ยงจากดินแดนรอยต่อระหว่างไทยกับพม่า

3.2) ปัจจัยสำคัญของการตั้งถิ่นฐาน

ตามลักษณะเผ่าพันธุ์ของชาวกะเหรี่ยงต้องการปัจจัยต่อการตั้งถิ่นฐานอันดับแรกคือ ความปลอดภัย และเป็นหน่วยอิสระในการประกอบพิธีกรรมเพื่อ

การ เช่น สรวงผีเจ้าพื้นที่ ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เพื่อการยังชีพจากป่าและการเกษตรแบบ เลื่อนลอย นั่นคือความต้องการพื้นที่ราบลุ่มกันกะทะ ล้อมรอบด้วยเนินเขา หรือที่ราบระหว่างหุบเขาที่สามารถไปสู่แหล่งน้ำได้สะดวก นั่นคือการมีหน่วยอิสระเล็ก ๆ ที่เป็นตัวของตัวเองมีขอบเขตแน่นอน ชัดเจน ป้องกันศัตรูได้ง่าย และมีความอุดมสมบูรณ์ต่อการประกอบอาชีพ

3.3) ลักษณะความเป็นชุมชนทางด้านกายภาพ

ในพื้นที่ราบหุบเขาจะมีการสร้างบ้านเรือนปลูกชิดกัน แต่ไม่เป็นแถวเรียงขนานกันทอดตัวไปตามที่ราบริมแม่น้ำแม่ต้น และแม่ต๋อม ระหว่างบ้านแต่ละหลัง จะมีสวนขนาดเล็กซึ่งปลูกพืชผลต่าง ๆ ไว้อย่างกระจัดกระจาย บ้านมีโครงสร้างไม้ไผ่และแฝกยก พื้นด้วยเสาไม้สูงจากพื้นดินหลายฟุต แต่ละบ้านจะมีขี้วัวอยู่ห่างจากตัวบ้านและบางบ้านก็มีคอกสัตว์ เลี้ยงด้วย บริเวณบ้านไม่มีรั้ว หมู ไก่ สุนัข วัว ถูกปล่อยให้หากินกันเอง หมู่บ้านไม่มีวัด ไม่มีสถานที่ สำหรับบูชา ไม่มีสถานที่สำหรับประชุม หรือลานเต้นรำที่อาจใช้เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน แต่มี อาณาเขตของหมู่บ้านเพื่อแสดงเขตการทำกรเกษตรเลื่อนลอยของหมู่บ้าน ลักษณะกายภาพชุมชนดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนสามารถเคลื่อนย้ายอพยพได้ง่ายเมื่อยามไม่ปลอดภัย และหรือพื้นที่ถูกรบกวน ขาดความเป็นอิสระ

1.2.2 ชุมชนยุคอดีต พ.ศ.2339-2476

1) ชุมชนดั้งเดิมช่วงแรก พ.ศ.2339-2427 สืบเนื่องมาจากพื้นฐานชุมชนยุคโบราณของชาวกะเหรี่ยงที่มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานได้ง่ายอันเนื่องมาจากปัจจัยทางการเมืองการสู้รบแย่งเขตแดนระหว่างไทยกับพม่า กับการเสาะแสวงหาดินแดนที่มีความปลอดภัยเป็นตัวของตัวเองสูง เพื่อการตั้งถิ่นฐาน จึงทำให้พื้นที่ชุมชนโบราณเดิมถูกเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐาน ข้อนทับกันหลายเผ่าพันธุ์ และเนื่องจากเส้นทางที่เชื่อมโยงถึงกันได้ ทำให้ชาวพื้นราบ (ที่ไม่ใช่ชาวเขา) เดินทางเข้าถึงพื้นที่และเข้าครอบครองพื้นที่ส่วนหนึ่ง แต่ด้วยวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความไปกันได้และไม่ได้ ความไม่เฉพาะตัวได้เกิดขึ้นกับชาวกะเหรี่ยง จึงได้อพยพเพื่อหาหลักแหล่งแห่งใหม่ที่มีอิสระเฉพาะตัว คนพื้นราบและชาวกะเหรี่ยงบางส่วนที่ไม่กันได้ก็อยู่อาศัย ณ พื้นที่เดิมจนในที่สุดด้วยการดำรงเผ่าพันธุ์ คนพื้นราบสามารถตั้งถิ่นฐานที่ถาวรในบริเวณแห่งนี้ได้ ส่วนชาวกะเหรี่ยงที่หลงเหลืออยู่จะอพยพไปพื้นที่อื่นจนหมด นับตั้งแต่ช่วงนี้เป็นต้นไปคนพื้นราบจึงมีบทบาทเด่นมากขึ้นเป็นลำดับ และเกาะกลุ่มรวมตัวกันเป็นชุมชนเล็ก ๆ ณ บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่ตื่น และแม่ต๋อม ส่วนชาวกะเหรี่ยง ชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ก็ได้ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งใหม่ ตามที่ราบหุบเขา เนินเขา ที่อาศัยหลักการตั้งถิ่นฐานเฉพาะตัวของเผ่าพันธุ์ในความเชื่อด้านต่าง ๆ มีลักษณะเป็นหย่อม ๆ กระจายทั่วพื้นที่

2) ช่วงก่อนจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2427-2442 เหตุการณ์ในช่วงนี้ของชุมชนมอญก้อย ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เด่นชัดเนื่องจากความเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กที่ถูกปิดล้อมด้วยขอบเขตของเทือกเขามอญก้อยโดยธรรมชาติ ผลกระทบต่าง ๆ จากเหตุการณ์ของเมืองเชียงใหม่จึงเข้าถึงชุมชนได้น้อยมาก ดังนั้นชุมชนมอญก้อย ในช่วงนี้จึงมีสภาพการแผ่ขยายคลั่งช่วงแรก

3) ช่วงจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2442-2476 ชุมชนมอญก้อยอยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอฮอด มีฐานะเป็นตำบลตำบลหนึ่ง เมื่อชุมชนมีการเติบโตขึ้น ทางราชการจึงได้ยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอใน พ.ศ.2473 เป็นช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครองครั้งสุดท้ายจากรัฐบาลกลางกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2475 เพื่อการเข้าสู่ระบบอำเภอ จังหวัด จากการเปลี่ยนแปลงฐานะของชุมชน มิได้ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพมากนัก นอกจากการมีศูนย์กลางการปกครองเกิดขึ้นคือ ที่ทำการกิ่งอำเภอ โรงเรียน เป็นต้น ส่วนเส้นทางการสัญจรยังคงใช้เส้นทางเดินเท้า หรือสัตว์พาหนะและทางน้ำเป็นสำคัญ ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศที่สลับซับซ้อนด้วยภูเขาสูง จึงทำให้การรับความเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้ช้ามาก ส่วนในทางพุทธศาสนาได้มี

การพัฒนาวัดร้าง (วัดแสนทอง) ให้มีพระสงฆ์อยู่อาศัยด้วยการปลูกสร้างอารามชั่วคราวขึ้น โดยมีพระอธิการอนันต์ นนทโก แห่งวัดทุ่งอวน เมืองแพร่ ได้เดินทางกลับจากการแสวงบุญที่ประเทศพม่า มาพักค้างแรมที่หมู่บ้านดง ณ วัดร้าง จึงได้นำชาวบ้านพัฒนาวัดขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2444 แล้วอยู่เป็นเจ้าอาวาสจนมรณภาพไปในที่สุด และกลายสภาพเป็นวัดร้างอีกครั้งหนึ่งหลังจากนั้นมา

4) สรุปความเป็นชุมชนเมืองยุคอดีต

4.1) ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนพื้นเมือง เชียงใหม่ จากพื้นที่อื่น ทำให้สังคมชาวกระเหรี่ยงและชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ถูกครอบครองพื้นที่และต้องเคลื่อนย้ายหาทำเลแห่งใหม่ต่อไป

- การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครอง ทำให้สถานะของชุมชนถูกยกระดับสูงขึ้นจาก ตำบล เป็นกิ่งอำเภอ ปกครองตัวเองภายในชุมชนของเมือง เชียงใหม่ที่จะต้องได้รับการพื้นฐานจากเมืองหลัก เช่นเดียวกับชุมชนอื่น ๆ

4.2) ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- การตั้งถิ่นฐานของคนพื้นเมือง เชียงใหม่แบบถาวร ทำให้เกิดศูนย์กลางชุมชนในด้านการเมืองการปกครอง และด้านจิตใจคือวัด

4.3) ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

- ความเป็นเมืองเมื่อเทียบกับชุมชนสันกำแพงและจอมทองแล้วชุมชนอมก๋อยมีความเป็นเมืองระดับต่ำมาก โดยเฉพาะในด้านกายภาพ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยขาดการพึ่งตลาดอย่างสิ้นเชิง สภาพแวดล้อมธรรมชาติคือ บ้าน อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคของชุมชน

1.2.3 ชุมชนยุคปัจจุบัน พ.ศ.2476-2537

1) ช่วงก่อนใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2476-2504 ความเป็นชุมชนเมืองยังคงรักษาระดับจากยุคอดีต แต่การไต่ระดับจากตำบลเป็นกิ่งอำเภอทำให้เกิดโครงการถนนสายฮอด-อมก๋อยขึ้น เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงจากเมืองเชียงใหม่ได้สะดวก นั่นคือโครงการทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 เชียงใหม่-กัวลม และเส้นทางหลวงแผ่นดิน 1099 (กัวลม-อมก๋อย) แต่สภาพพื้นผิวจราจรยังคงเป็นสภาพดินลูกรังอยู่ (ต่อมาภายหลังได้พัฒนาขึ้น) ทำให้การเชื่อมโยงถึงชุมชนยังคงมีความยากลำบากและสัญจรได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น ชุมชนอมก๋อยจึงมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้น้อยมาก แต่ด้วยความพยายามพัฒนาตัวเอง จึงได้ปรับปรุงพัฒนาวัดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2498 โดยพระครูคำตัน สิริมงคล ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นภายในวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนอีกครั้ง และในปี พ.ศ.2501 ชุมชนอมก๋อยจึงได้เลื่อนฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภออมก๋อย เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2501 ทำให้ที่ดินบางส่วนที่ยังคงมีสภาพป่าธรรมชาติถูกจัดให้เป็นพื้นที่สำหรับสถานที่ราชการในเวลาต่อมา

2) ช่วงใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 พ.ศ.2504-2537 การใช้แผนพัฒนาฉบับต่าง ๆ แม้จะมีนโยบายเข้าสู่พื้นที่ชุมชนระดับอำเภออย่างเสมอภาคกัน แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของชุมชนที่จะมีผลต่อการพัฒนาเมืองหลักของภูมิภาคด้วย ซึ่งในช่วงแรก ๆ ของการใช้แผนพัฒนาฯ ความสำคัญมุ่งประเด็นที่เมืองหลักคือเชียงใหม่ ดังนั้นการรองรับนโยบายของการพัฒนาฯ เข้าสู่ชุมชนจึงล่าช้าและมีน้อย อันเนื่องมาจากความเป็นชุมชนขนาดเล็กมาก มีความสำคัญที่ไม่โดดเด่น ประกอบด้วยความไม่สะดวกของการเข้าถึงพื้นที่ชุมชน และการไม่ตอบรับการพัฒนาจากชุมชนดั้งเดิมส่วนหนึ่งที่มีแนวความคิดเป็นของตัวเอง เหล่านี้ทำให้ความเป็นชุมชนเมืองจึงคืบคลานอย่างช้า และเฉพาะตัว ตามรายละเอียด 4 ช่วง

- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 พ.ศ.2504-2524
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2525-2529
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ.2530-2534
- ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ.2535-2537

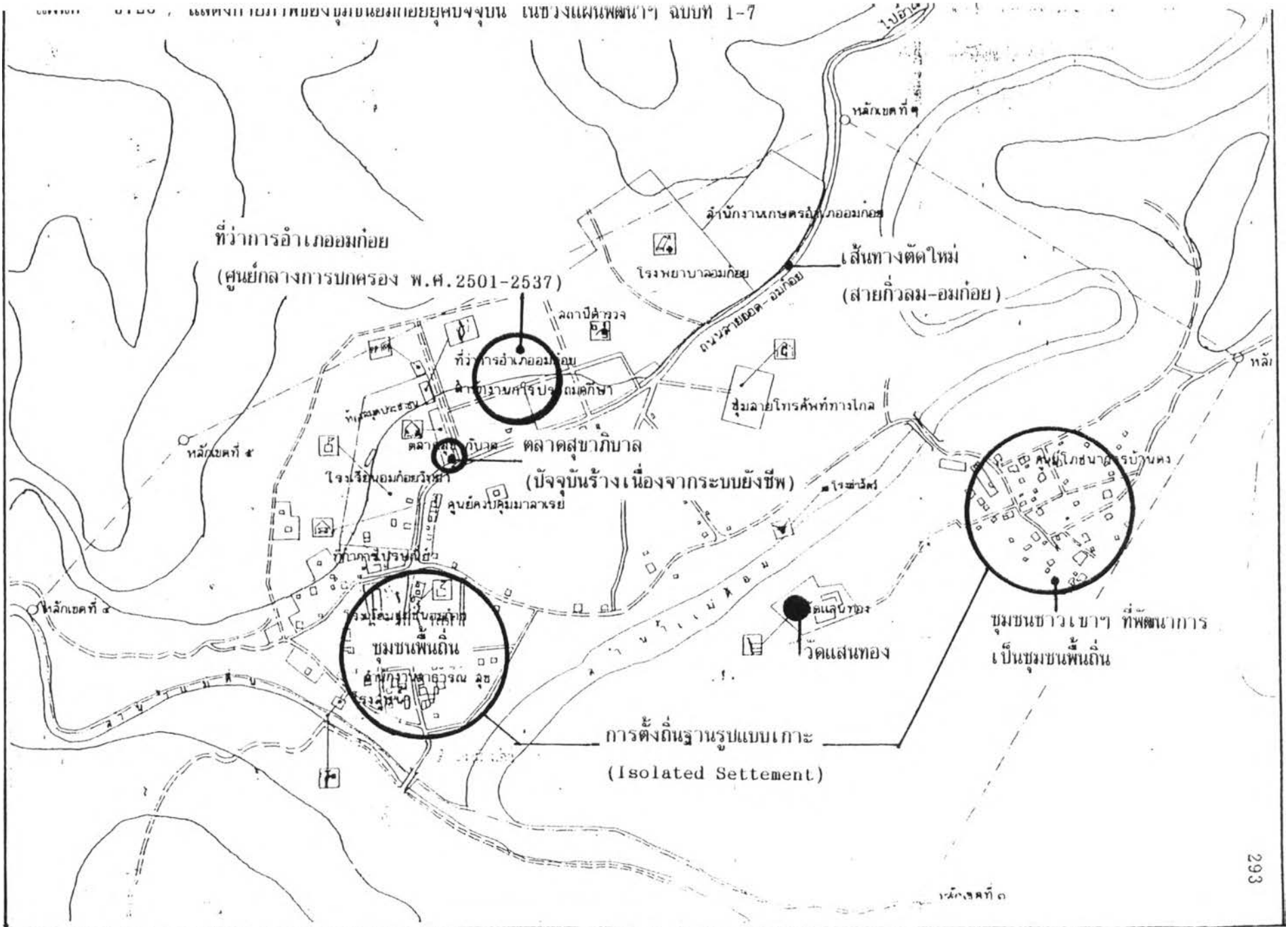
2.1) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-4 พ.ศ.2504-2524 จากนโยบายของแผนพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเป็นเส้นทางนำสู่การลงทุนภาคอุตสาหกรรม และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ในช่วงนี้การพัฒนาความเป็นเมืองสู่ชุมชนจึงเน้นที่พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น อาทิการพัฒนาโครงข่ายการสัญจรให้มีสภาพพื้นผิวจราจร

ที่ดีขึ้น เพื่อสะดวกต่อการเชื่อมโยงกับชุมชนเมืองหลัก แต่การพัฒนายังสามารถทำได้บางส่วนเท่านั้น อันเนื่องมาจากความทุรกันดารของพื้นที่ที่ยากลำบากต่อการพัฒนา

2.2) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 พ.ศ.2525-2529 การพัฒนาในระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านอื่น ๆ เริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้น ได้แก่ระบบไฟฟ้า ประปา และการเพิ่มเส้นทางการสัญจรเข้าสู่ชุมชนรอบนอกมากขึ้น แต่ยังคงใช้ทางเท้าและทางเกวียนที่เดินทางได้เฉพาะฤดูแล้งเท่านั้น ความทันสมัยเริ่มเข้าสู่ชุมชนบางส่วนหนึ่ง

2.3) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 พ.ศ.2530-2534 การพัฒนาในส่วนของสถานที่ราชการมีความเด่นชัดขึ้น อาทิ การเกิดโรงพยาบาล ห้องสมุดประชาชน สำนักงานการประถมศึกษา สำนักงานเกษตร ตลาดสุขาภิบาล ตลาดนัดชั่วคราว เป็นต้น ถือว่าเป็นการพัฒนาทางกายภาพที่สำคัญต่อชุมชนอย่างยิ่ง เพราะในส่วนอื่นของตัวชุมชนยังคงมีความเคลื่อนไหวน้อยมาก การเกิดอาคารร้านค้า เริ่มปรากฏเป็นร้านเล็ก ร้านน้อยบริเวณสองฟากถนนใจกลางชุมชนและบริเวณเชิงสะพานข้ามลำน้ำแม่ต๋อมฝั่งตะวันออกของอีกห้วยม หมู่บ้านหนึ่งของชุมชนอมก๋อย (หมู่บ้านดง) ดังนั้นร้านเล็ก ๆ ดังกล่าวจึงกลายเป็นตลาดเล็ก ๆ เพื่อบริการชุมชนและแวกเดียวกัน ทำให้ตลาดสุขาภิบาลมีสภาพเหมือนตลาดร้าง เนื่องจากความเป็นชุมชนยังคงพึ่งพาธรรมชาติ อาชีพเกษตรเพื่อครอบครัวมากกว่าการผลิตจำนวนมาก ๆ เพื่อจำหน่าย

2.4) ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 พ.ศ.2535-2537 การเติบโตของชุมชนยังคงเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่รวดเร็วกว่าช่วงต้น ๆ สังเกตได้จากอาคารร้านค้าที่ทันสมัยเริ่มปรากฏตัวมากยิ่งขึ้น บ้านเรือนได้เปลี่ยนรูปแบบจากบ้านเก่าโบราณเข้าสู่รูปแบบสมัยใหม่มากขึ้น ด้วยการสร้างขึ้นใหม่มากกว่ารื้อถอนแล้วสร้างใหม่ ลักษณะดังกล่าวมักเกิดขึ้นบริเวณสองฟากถนนใจกลางชุมชน ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้า บริการ สถานที่ราชการ และบ้านเรือนของชุมชน (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1099) และบ้านเรือนบางหลัง ในทางทิศตะวันตกของชุมชน หมู่บ้านดงบริเวณเส้นทางหลวงตัดผ่าน เป็นต้น นอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้มีโครงการสร้างถนนวงแหวน จากชุมชนอมก๋อย ผ่านชุมชนโดยรอบถึง 16 หมู่บ้าน แล้วเข้าสู่ชุมชนอมก๋อยอีกครั้งหนึ่ง และโครงการปรับปรุงเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1099 อมก๋อย-แม่ต๋อม เป็นต้น อันแสดงให้เห็นถึงนโยบายการพัฒนาที่มุ่งเน้นสู่ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ที่ว่าการอำเภออมก๋อย
(ศูนย์กลางการปกครอง พ.ศ. 2501-2537)

เส้นทางตัดใหม่
(สายทิวลม-อมก๋อย)

ตลาดสดขามิบาส
(ปัจจุบันร้างเนื่องจากกระบขังซีฟ)

ชุมชนแผ่นดิน

ชุมชนชาวเขา
ที่พัฒนาการ
เป็นชุมชนแผ่นดิน

การตั้งถิ่นฐานรูปแบบเกาะ
(Isolated Settlement)

3) สรุปความเป็นชุมชนเมืองในยุคปัจจุบัน

3.1) ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

- ความเป็นหลักแหล่งของชุมชนมีความถาวรมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาแบบต่อเนื่อง
- นโยบายของการพัฒนาเมือง ตามแผนพัฒนาฯ ฉบับต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน

3.2) ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางด้านกายภาพ

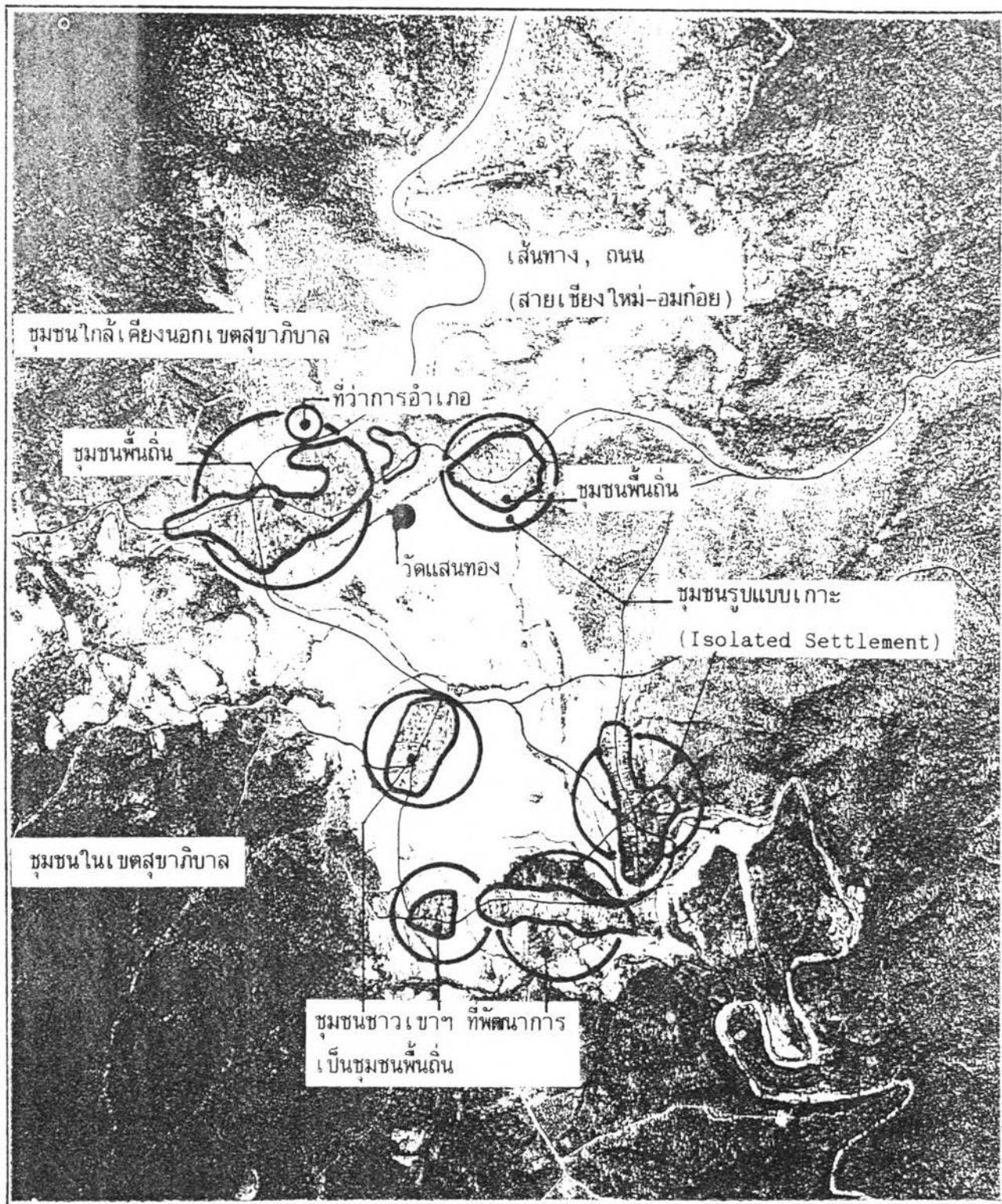
- การก่อสร้างบ้านเรือนที่ใช้วัสดุที่มีความถาวรมากยิ่งขึ้น และมีรูปแบบพัฒนาความทันสมัยของชุมชนจากเมืองศูนย์กลาง
- การพัฒนาระบบถนน และสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านไฟฟ้า ประปา และการบริการอื่น ๆ เช่น ตลาด ปั้มน้ำมัน เป็นต้น ส่งเสริมให้ชุมชนละทิ้งวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ต้องพึ่งธรรมชาติแวดล้อม

- การพัฒนาการใช้ที่ดินในส่วนของสถานที่ราชการ และพื้นที่สาธารณะที่ว่างโล่งบริเวณท้ายหมู่บ้าน ในลักษณะที่เกินจำเป็น เช่น การสร้างศาลาสาธารณะ, ทำน้ำคอนกรีต, การแผ้วถางป่าไม้เพื่อก่อสร้างอาคารสถานที่ราชการ เป็นต้น บางส่วนชุมชนไม่มีความต้องการต่อบริการดังกล่าว โดยเฉพาะสวนสาธารณะ เพราะชุมชนอยู่ใกล้ชีวิตธรรมชาติมากอยู่แล้ว ทำให้พื้นที่ดังกล่าวขาดชีวิตชีวากลายเป็นสวนรกร้างในที่สุด

3.3) ลักษณะความเป็นเมืองทางด้านกายภาพของชุมชน

- จากกลุ่มชุมชนดั้งเดิมบริเวณที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแม่ต๋ืน และแม่ต๋้อม 2 กลุ่มคือหมู่บ้านอมก๋อยและบ้านดง (อยู่บนที่สันดอนปากตะวันออก) มีลักษณะของชุมชนเกาะกลุ่มกันแบบหลวม ๆ ในรูปแบบเกาะ (ISOLATE SETTLEMENT) และมีแนวโน้มขยายตัวเป็นแนวยาวริมสองฟากถนนสายฮอด-อมก๋อย และอมก๋อย-แม่ต๋ืน จนสอดขอบเขตของพื้นที่ เชียงคอย ตลอดจนเพิ่มความหนาแน่นมากขึ้นในย่านใจกลางชุมชนทั้ง 2 กลุ่ม

- เนื่องจากพื้นที่ชุมชนส่วนใหญ่ 98% เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครองในพื้นที่ดิน จึงเป็นการยากต่อการพัฒนาในด้านการลงทุนสาขาอื่น ๆ นอกจากระบบเกษตรขนาดเล็กเพื่อการยังชีพ การตลาดขนาดเล็ก ๆ และการอยู่อาศัยเท่านั้น และไม่สามารถบุกกรุกในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปได้อีก ดังนั้นการเติบโตของกายภาพจึงถูกจำกัดด้วยลักษณะข้อจำกัดดังกล่าว ร่วมกับสภาพภูมิประเทศ

แผนที่ 5.21 แสดงกายภาพของชุมชนอมก๋อยยุคปัจจุบัน ในลักษณะของชุมชนรูปแบบเกาะ (Isolate Settlement)

1.2.4 ชุมชนในอนาคต พ.ศ. 2537 เป็นต้นไป

ด้วยข้อจำกัดทางการใช้ที่ดินและสภาพภูมิประเทศ เมื่อมองความเป็นชุมชนเมืองในอนาคตของชุมชนอมก๋อยแล้ว ในด้านขอบเขตของพื้นที่ชุมชนจะถูกจำกัดความเป็นเมืองอยู่ได้ด้วยกฎหมายคุ้มครองตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่ง 98% ของพื้นที่ชุมชนจะอยู่ในกฎหมายควบคุมดังกล่าว ดังนั้นพื้นที่ 2% เท่านั้น (ซึ่ง 2% ดังกล่าวรวมถึงพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ นอกเขตสุขาภิบาลด้วย) จะเป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาให้เป็นชุมชนเมืองได้ การพัฒนาในอนาคตจึงมีแนวโน้มของการรวมกลุ่มหรือพัฒนาความหนาแน่นของประชากรมากกว่าการขยายขอบเขตของพื้นที่ นั่นหมายความว่าความเป็นชุมชนเมืองจะมีความหนาแน่นมากขึ้นด้วยจำนวนประชากร, อาคารสิ่งก่อสร้างที่ทันสมัย ในรูปแบบของชุมชนหกออาศัยมากกว่ารูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้อาศัยปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง จากสภาวะปัจจุบันเป็นเกณฑ์

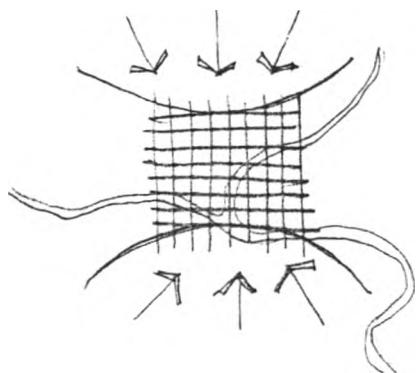
1.2.5 สรุปภาพรวมขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอมก๋อย เปรียบเทียบกับทฤษฎีขบวนการเป็นเมืองของ Patrick Geddes 4 ขั้นตอน

1) ทฤษฎีขบวนการเป็นเมืองของ Patrick Geddes อ้างอิงถึงข้อ 1.2.5 ชุมชนสันกำแพง

2) ขบวนการเป็นชุมชนเมือง 4 ยุคสมัยของชุมชนอมก๋อย

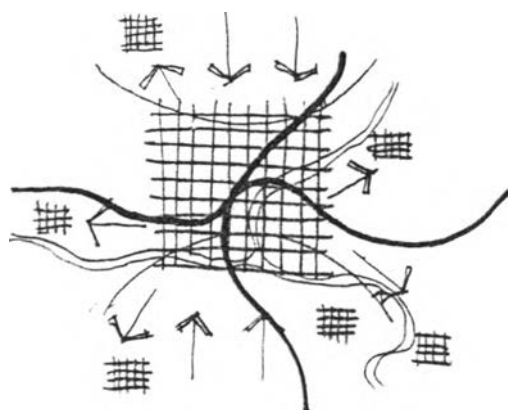
- 1 ยุคโบราณ : เป็นยุคของชุมชนชาวละว้าที่มีพื้นฐานมาจากละว้า (เมืองลพบุรี) และชุมชนชาวกะเหรี่ยงจากดินแดนรอยต่อระหว่างไทยกับพม่า ทางด้านตะวันตกด้วยสาเหตุของการลี้ภัยสงคราม ไม่มีศูนย์รวมทางด้านจิตใจ บกครองตนเองด้วยหัวหน้าหมู่บ้าน และมีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้ง ตามธรรมชาติของชุมชน
- 2 ยุคอดีต : การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนพื้นเมืองจากถิ่นแถบเมืองเชียงใหม่ เกิดชุมชนที่ถาวร มีศูนย์กลางชุมชนทางการปกครองและจิตใจ ชุมชนมีลักษณะเกาะกลุ่มเป็นหย่อมหมู่บ้านเล็ก ๆ หลายกลุ่ม
- 3 ยุคปัจจุบัน : มีฐานะเทียบเท่ากับชุมชนอื่น ๆ ระดับอำเภอ แต่มีบทบาทระดับศูนย์กลางชุมชนชนบท การพัฒนามุ่งเน้นรากฐานความเป็นชุมชนในการปกครองของเมืองเชียงใหม่ มากกว่าการพัฒนาทางด้านอื่น ๆ การเติบโตขยายตัวจึงถูกจำกัดอยู่ในพื้นที่เฉพาะตามภูมิประเทศและข้อกฎหมาย การใช้ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ ลักษณะชุมชนยังคงมีรูปแบบเกาะกลุ่มเป็นหย่อมหมู่บ้าน

4 อนาคต : มีแนวโน้มความเป็นชุมชนเมือง แบบรวมศูนย์กลางในขอบเขตพื้นที่จำกัด แต่เป็นชุมชนที่มีชุมชนบริวารขนาดเล็ก ๆ กระจุกกระจายทั่วพื้นที่ราบริมน้ำและหุบเขา ในลักษณะชุมชนเกาะเล็ก ๆ (Isolate Settlement)

ขั้นที่ 1

ชุมชนยุคโบราณ และชุมชนยุคอดีต (ช่วงมีการอพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานและการเดินทางผ่านพื้นที่)

ขั้นที่ 2

ชุมชนในปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

ขั้นที่ 3

อาจเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นในอนาคต (เนื่องจากอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ)

ขั้นที่ 4

ไม่มีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เกิดชุมชนขั้นที่ 4 ในอนาคต

ภาพที่ 5.6 แสดงพัฒนาการของขบวนการเป็นเมือง 4 ขั้น ของชุมชนอมก๋อย เมื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีของ Patrick Geddes

3) การเปรียบเทียบขบวนการเป็นเมืองจากทฤษฎี และจากตัวชุมชน

ทฤษฎี Patrick G.	ชุมชนเมืองอมก๋อย
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 1 (Inflow)	- ชุมชนยุคโบราณ 1 * และชุมชนยุค อดีต 2 **
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 2 (Build up)	- ชุมชนยุคปัจจุบัน 3 ** และ แนวโน้ม ในอนาคต 4 ***
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 3 (Back flow central slums)	- เมืองจะไม่ขยายตัวเกินขอบเขตพื้นที่ กฎหมายกำหนด ***
- ขบวนการเป็นเมืองขั้นที่ 4 (Sprawling mass central blight)	- ชุมชนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยเกิดขึ้นกระจัด กระจาย แต่ไม่ใช่ด้วยสาเหตุศูนย์กลาง เมืองเสื่อมโทรม แต่เกิดจากลักษณะ การตั้งถิ่นฐานแบบเฉพาะตัวของเผ่า พันธุ์ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ

* ระดับความเป็นเมืองน้อย

** ระดับความเป็นเมืองปานกลาง

*** ระดับความเป็นเมืองสูง

1.2.6 ระดับของความเป็นเมืองอันเนื่องมาจากขบวนการเป็นเมืองตาม
เหตุและปัจจัยแวดล้อมของชุมชน

กรณีของชุมชนอมก๋อย ใช้เกณฑ์เดียวกับชุมชนสันกำแพงและชุมชนจอมทอง แสดงราย
ละเอียดตามตารางที่ 5.5 และ 5.6

ตารางที่ 5.5 สรุบบทวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 3 อมก้อย

คุณภาพของชุมชน	รวม	ยุคโบราณ					ยุคอดีต					ยุคปัจจุบัน					อนาคต					รวม		จำนวน	ระดับ	คุณภาพของชุมชน			
		1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4				5	รวม	จำนวน
สภาพชุมชน	300																												
บทบาทและความสำเร็จ	20	0					0					1					1					2					2	2	ความล่าช้าทางประวัติศาสตร์
	20	0					0					0					1					1					1	1	ความล่าช้าทางด้านเศรษฐกิจ
	20	1									2										3				4	10	4	เชิงทรัพยากรธรรมชาติที่ลดลง	
	20	0									1						1					1					2	3	ความล่าช้าต่อการเชื่อมโยงกับเมืองศูนย์กลาง
รวม	30	1					3					5					7					16		4					
ระดับ		1					2					3					4					20.0		3				ระดับความเป็นชุมชนเมือง	
การเชื่อมโยงกับระดับชาติ	20	0									1									2					2	5	2	โอกาสของชุมชนเมืองเขื่อนแห่งระบบ	
	20	0									1									3					3	7	1	สังคมและวิถีชีวิตเขื่อนแห่งระบบ	
	20	0									0					1									1	2	3	ระบบเศรษฐกิจเขื่อนแห่งระบบ	
	รวม	60	0				2					5				6					14		3						
ระดับ		1					2					3				4					23.33		3				ระดับของความเป็นชุมชนเมือง		
ภาวะความเป็นเมือง	20	0									1									2					2	5	2	ขนาดของความเป็นชุมชนเมืองเคเบิล	
	20	0									1									2					3	6	1	การรับความเจริญจากเมืองศูนย์กลาง	
	20	0									0									0					0	0	4	การแข่งขันและการขยายตัวจากเมืองศูนย์กลาง	
	20	0									0									1					1	1	3	ต้องการพึ่งพาความทันสมัยจากเมืองศูนย์กลาง	
รวม	90	0				2					4				5					12		2							
ระดับ		1				2					3				4					15.0		3						ระดับของความเป็นชุมชนเมือง	
ระดับความเป็นเมืองเพื่อเทียบกับ น. PATRICK C.	20	0								1									2					3	3	1	ระบบการชนที่ 1		
	20	0								0									1					2	3	2	ระบบการชนที่ 2		
	20	0								0									0					0	0		ระบบการชนที่ 3		
	20	0								0									0					0	0		ระบบการชนที่ 4		
รวม	80	1				1					4				5					11		1							
ระดับ		1				2					3				4					13.75		3						ระดับของความเป็นชุมชนเมือง	
รวมทั้งหมด	300	2				3					19				24					53		1							
ระดับ		1				2					3				4					17.7		3						ระดับของความเป็นชุมชนเมือง	
คะแนนเต็มรวม		75				75					75				75					300								โดยภาพรวม	
ร้อยละ		2.67				10.67					25.33				22.0					17.7		3							

หมายเหตุ

ค่า 0 = ไม่มีผลทางทัศนภาพ
 ค่า 1 = ความเป็นเมืองต่ำมาก
 ค่า 2 = ความเป็นเมืองต่ำ

ค่า 3 = ความเป็นเมืองปานกลาง
 ค่า 4 = ความเป็นเมืองสูง
 ค่า 5 = ความเป็นเมืองสูงมาก

สรุปท้ายบท

การศึกษาถึงขบวนการเป็นเมืองตามพัฒนาการชุมชนทั้ง 3 อันดับ ตั้งแต่ยุคโบราณ อดีตกาลปัจจุบัน และการคาดการณ์ในอนาคต แม้จะมีอุปสรรคถึงความไม่ชัดเจนในเรื่องของข้อมูลบางช่วงสมัยของแต่ละชุมชน แต่การศึกษาในช่วงต่าง ๆ ก็มีความน่าสนใจในพื้นฐานรากเหง้าแห่งความเป็นมาของชุมชน บทบาท ความสำคัญ พัฒนาการของชุมชนที่มีความเคลื่อนไหว (DYNAMIC) ตามปัจจัยแวดล้อมที่ทำให้เกิดลักษณะเฉพาะอย่างโดดเด่นของแต่ละชุมชน แต่ละอันดับ ร่วมกับปัจจัยแวดล้อมจากเมืองศูนย์กลางหลัก (เมืองเชียงใหม่) อันถือว่าเป็นเมืองแม่ที่หล่อหลอมความเป็นชุมชนเมืองให้กับชุมชนในการปกครองทุกชุมชนอย่างเสมอภาคตามศักยภาพแห่งการยอมรับของชุมชน ด้วยแผนและนโยบายแห่งการพัฒนาเมืองจากส่วนกลาง ก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางกายภาพต่อชุมชนอย่างมีพัฒนาการของขบวนการเป็นเมือง ให้เป็นไปตามเป้าหมายกำหนด ซึ่งสรุปสาระของขบวนการในเชิงเปรียบเทียบ 4 ยุคสมัยของ 3 อันดับชุมชน ในขบวนการเป็นเมืองตามทัศนภาพของชุมชน 2 ประเด็นหลักคือ ทัศนภาพของขบวนการเป็นเมืองกับทัศนภาพของเหตุและปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง โดยใช้ระบบ WEIGHTING SYSTEM เพื่อทราบระดับความเป็นเมืองในแต่ละทัศนภาพ และโดยภาพรวมของชุมชน โดยค่าคะแนนที่ให้มีความหมายดังนี้

- 5 : ความเป็นเมืองสูงมาก
- 4 : ความเป็นเมืองสูง
- 3 : ความเป็นเมืองปานกลาง
- 2 : ความเป็นเมืองต่ำ
- 1 : ความเป็นเมืองต่ำมาก
- 0 : ไม่มีผลทางทัศนภาพ

ค่าคะแนนรวมที่ได้ในแต่ละทัศนภาพ นำมาคิดค่าร้อยละจากคะแนนเต็มรวม เพื่อจัดลำดับของระดับความเป็นชุมชนเมืองของแต่ละชุมชน ในการนำมาสรุปขบวนการเป็นเมืองโดยภาพรวมดังตารางรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5.7 สรุปขบวนการเป็นเมืองของชุมชนก้นดัก 1, 2, 3

	ค่าคะแนนรวม	พูดโบราณ	พูดตัก	พูดสุ่ม	บทเพลง	ภาพรวม	ร้อยละ	ลำดับ	ขบวนการเป็นเมือง
ลำดับชุมชน									ทัศนภาพของชุมชน
ค่าคะแนนเต็มรวม	300	76	76	76	75	300	100		ระดับของความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวม
ชุมชนอันดับ 1 สันกำแพง	30	4	7	13	14	36	47.50		- บทบาทและความสำคัญของชุมชน
	60	2	6	13	15	36	60.00		- การสูญเสียลักษณะเฉพาะตัว
	90	2	5	17	20	44	50.00		- สภาวะความเป็นเมือง
	30	1	8	13	16	36	45.00		- ระดับความเป็นเมืองเมื่อเทียบกับทฤษฎี PATRICK G.
รวม	300	9	24	56	66	154	51.33	3	ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวม
ร้อยละ	100	12.00	32.00	74.67	86.67	51.33	%		
ชุมชนอันดับ 2 จอมทอง	30	13	10	11	12	46	57.50		- บทบาทและความสำคัญของชุมชน
	60	4	6	10	11	31	51.67		- การสูญเสียลักษณะเฉพาะตัว
	90	3	3	3	10	24	30.00		- สภาวะความเป็นเมือง
	30	5	4	11	2	22	27.50		- ระดับความเป็นเมืองเมื่อเทียบกับทฤษฎี PATRICK G.
รวม	300	26	23	40	36	123	41.00	2	ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวม
ร้อยละ	100	33.33	30.67	53.33	46.67	41.00	%		
ชุมชนอันดับ 3 อมก๋อย	30	1	3	5	7	16	20.00		- บทบาทและความสำคัญของชุมชน
	60	0	2	6	6	14	23.33		- การสูญเสียลักษณะเฉพาะตัว
	90	0	2	4	5	12	15.00		- สภาวะความเป็นเมือง
	30	1	1	4	5	11	13.75		- ระดับความเป็นเมืองเมื่อเทียบกับทฤษฎี PATRICK G.
รวม	300	2	8	19	24	53	17.67	1	ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวม
ร้อยละ	100	2.67	10.67	25.33	32.00	17.67	%		
ค่าคะแนนเต็มรวม	260	70	70	70	70	260	100		ลำดับ ทัศนภาพของเขต-ปัจจัย
ชุมชนอันดับ 1 สันกำแพง	120	3	15	22	23	63	52.50		- ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง
	100	5	9	18	21	53	53.00		- ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางกายภาพ
	60	1	6	6	6	19	31.67		- ลักษณะความเป็นเมืองทางกายภาพ
	รวม	280	9	30	48	50	135	48.21	
ร้อยละ	100	12.86	42.86	66.71	71.43	48.21	%	3	
ชุมชนอันดับ 2 จอมทอง	120	10	17	16	17	60	50.00		- ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง
	100	10	11	15	15	51	51.00		- ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางกายภาพ
	60	5	4	6	6	20	33.33		- ลักษณะความเป็นเมืองทางกายภาพ
	รวม	280	25	32	36	36	131	46.79	
ร้อยละ	100	36.71	45.71	51.43	54.29	46.79	%	2	
ชุมชนอันดับ 3 อมก๋อย	120	4	6	9	10	29	24.17		- ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง
	100	3	5	8	11	27	27.00		- ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความเป็นเมืองทางกายภาพ
	60	2	3	4	5	14	23.33		- ลักษณะความเป็นเมืองทางกายภาพ
	รวม	260	9	14	21	26	70	25.00	1
ร้อยละ	100	12.86	20.00	30.00	37.14	25.00	%		

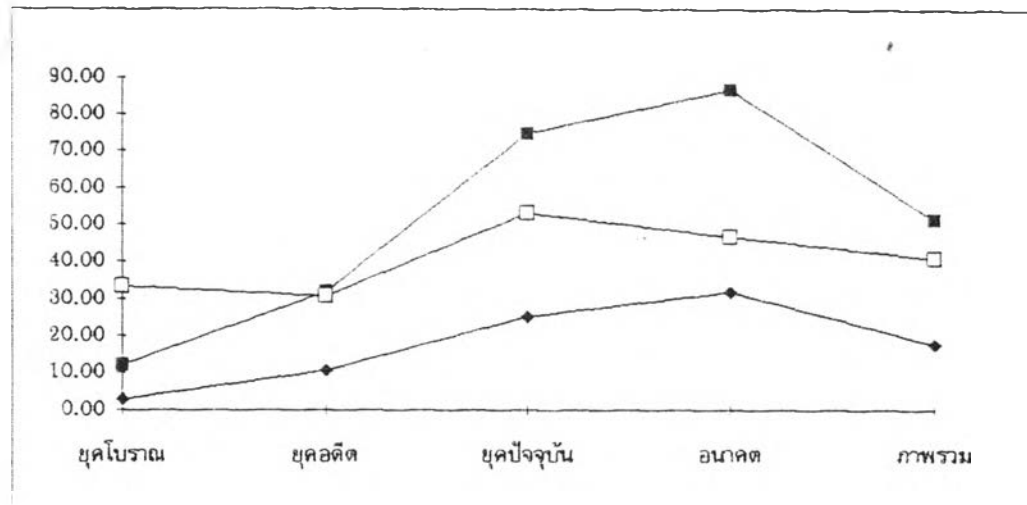
หมายเหตุ ลำดับ 1 ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวมต่ำ

ลำดับ 2 ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวมปานกลาง

ลำดับ 3 ระดับความเป็นชุมชนเมืองโดยภาพรวมสูง

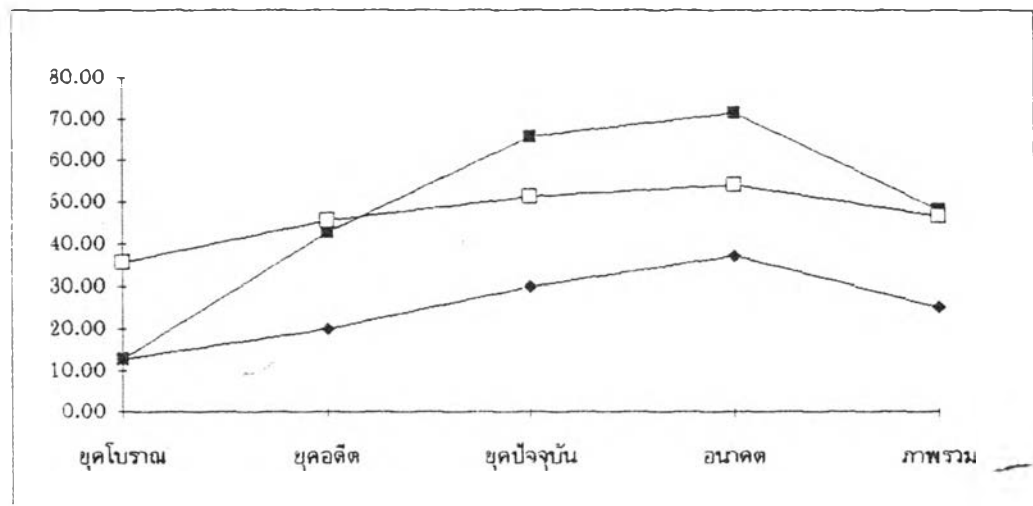
ที่มา : ตารางที่ 5.1, 5.2, 5.3,
5.4, 5.5, 5.6

ระดับของขบวนการเป็นเมืองเป็นค่าร้อยละ

ทัศนภาพของชุมชน

ระดับของขบวนการเป็นเมืองเป็นค่าร้อยละ

ทัศนภาพของเหตุ-ปัจจัย

สัญลักษณ์

- ชุมชนอันดับ 1 : ■
- ชุมชนอันดับ 2 : □
- ชุมชนอันดับ 3 : ◆

แผนภูมิที่

5.6 กราฟแสดงขบวนการเป็นเมืองของชุมชนอันดับ 1, 2, 3

เมื่อพิจารณาจากทัศนภาพของชุมชนและทัศนภาพของเหตุ-ปัจจัยของขบวนการเป็นเมือง

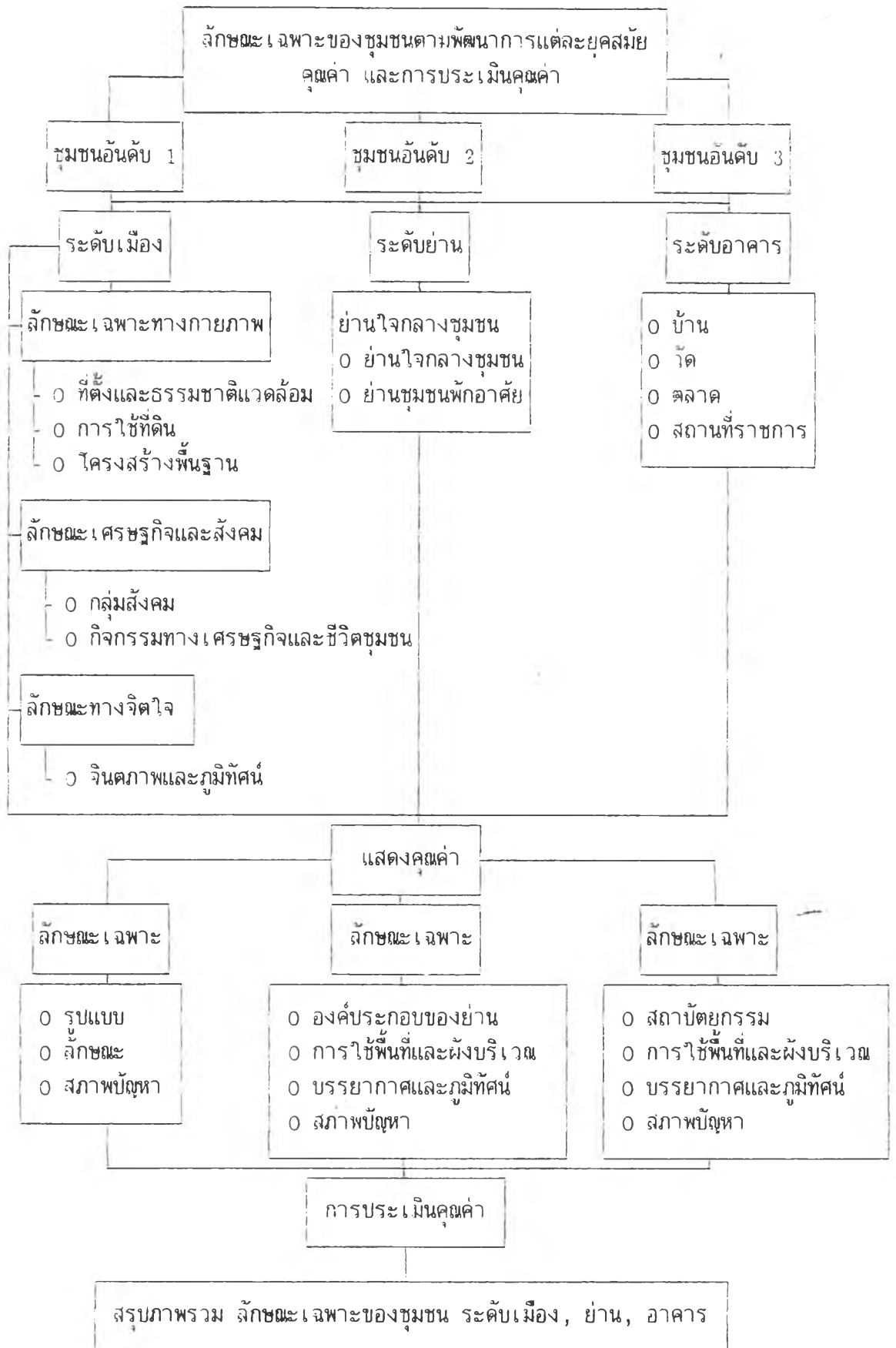
5 การศึกษาลักษณะเฉพาะและคุณค่าของชุมชนเพื่อการพิจารณากำหนดแนวทางการอนุรักษ์และ
พัฒนาชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่

1 ลักษณะเฉพาะของชุมชนสันกำแพง _____

2 ลักษณะเฉพาะของชุมชนจอมทอง _____

3 ลักษณะเฉพาะของชุมชนอมก๋อย _____

Flow chart แสดงกรอบการศึกษาลักษณะเฉพาะของชุมชนเมืองขนาดเล็ก จ. เชียงใหม่

คำชี้แจงการศึกษาจาก Flow Chart

ในบทนี้เป็นการศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของชุมชนตามพัฒนาการในแต่ละยุคสมัย เพื่อให้สามารถบ่งชี้คุณค่าของชุมชนได้ สำหรับชุมชนเมืองขนาดเล็ก 3 ระดับของความเป็นเมืองสูง ปานกลาง และต่ำ กรณีตัวแทนที่คัดเลือกไว้แล้ว ได้แก่ ชุมชนสันกำแพง จอมทอง และอมก๋อย ตามลำดับ โดยให้ความสำคัญที่การศึกษาในระดับเมือง ย่าน และอาคาร ที่มีรายละเอียดเนื้อหา "ระดับเมือง" ประกอบด้วยลักษณะเฉพาะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม และจิตใจของชุมชน "ระดับย่าน" ประกอบด้วยลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่าน ย่านใจกลางชุมชน และย่านชุมชนพักอาศัย แต่ละย่าน "ระดับอาคาร" ประกอบด้วยลักษณะเฉพาะของบ้าน วัด ตลาด และสถานที่ราชการ ในการศึกษาแต่ละระดับ แต่ละลักษณะเฉพาะรายสาขา สามารถสรุปภาพรวมต่อสถานการณ์ทางกายภาพ และสภาพปัญหาได้ เพื่อการแสดงคุณค่าและประเมินคุณค่าในแต่ละลักษณะเฉพาะ แต่ละระดับความสำคัญของการศึกษาและแต่ละระดับของความเป็นชุมชนเมือง เพื่อสรุปภาพรวม ลักษณะเฉพาะของชุมชนทั้ง 3 ระดับ ซึ่งเปรียบเทียบไว้ให้เห็นความเฉพาะตัวที่แตกต่าง ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความเป็นชุมชนที่มีคุณค่าในบทต่อไป